

VĚDECKÝ ČASOPIS

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

5

ROČNÍK 37 (LXIV)

PRAHA

KVĚTEN

1991

ISSN 0139-570X

ČESKOSLOVENSKÁ AKADEMIE ZEMĚDĚLSKÁ

ÚSTAV VĚDECKOTECHNICKÝCH INFORMACÍ

PRO ZEMĚDĚLSTVÍ

Redakční rada

Ing. Vladimír Jeníček, DrSc. (předseda), ing. Gejza Blaas, CSc., ing. Juraj Cvečko, CSc., doc. ing. Josef Fojtl, CSc., prof. ing. Felix Hutník, DrSc., ing. Karel Janotka, CSc., ing. Josef Kraus, CSc., doc. ing. Jaroslav Mach, CSc., doc. ing. Zdeněk Poděbradský, CSc., ing. Bohumil Prouza, CSc., doc. ing. František Střeček, CSc., prof. ing. Karel Vinohradský, CSc., doc. ing. Jozef Višňovský, CSc.

Vedoucí redaktorka ing. Hedvika Malíková

Rukopisy odevzdány k tisku 7. 2. 1991. Podepsáno k tisku 24. 4. 1991.

OBSAH

Poděbradský Z.: Objektivizace metod ekonomického hodnocení u finálních zemědělských výrobků	287
Kraus J.: Agrární sektor v ujednání GATT	311
Bielik P., Zentková I., Mináriková E.: Zisk v ekonomickom rozvoji poľnohospodárskych podnikov	327
Buchta S.: Regionálne aspekty privatizácie a vývoje družstiev na Slovensku	337
Kareš J.: Některé problémy osídlování vesnic v pohraniční oblasti jihozápadních Čech	347

Z vědeckého života

Dvonč J.: Stretnutie česko-slovenských a amerických podnikateľov	353
--	-----

Příloha

Statistické přehledy o čs. zemědělsko-potravinářském komplexu
(Vybrané ukazatele životního prostředí)

Současná doba je v ČSFR charakterizována přechodem od direktivní centrálně řízené ekonomiky k ekonomice tržní. O to větší úlohu bude mít ekonomická stránka výrobního procesu, její sledování na co neobjektivnějších principech.

Je nemilé konstatovat, že poslední kalkulace souboru zemědělských podniků, jak byly léta sledovány, jsou k dispozici pouze za rok 1988. Všechny rozbory zaměřené na odhad ekonomických změn, k nimž dojde od roku 1991, jsou v oblasti vstupů odhadovány a na tomto základě je odvozována i úroveň orientačních cen, garančních cen atd.

Cílem tohoto pojednání je návrh co neobjektivnější metodiky sledování ekonomického procesu výroby jednotlivých finálních výrobků, jež ve svém komplexu rozhodují o ekonomické síle zemědělských podniků, resp. celého zemědělství.

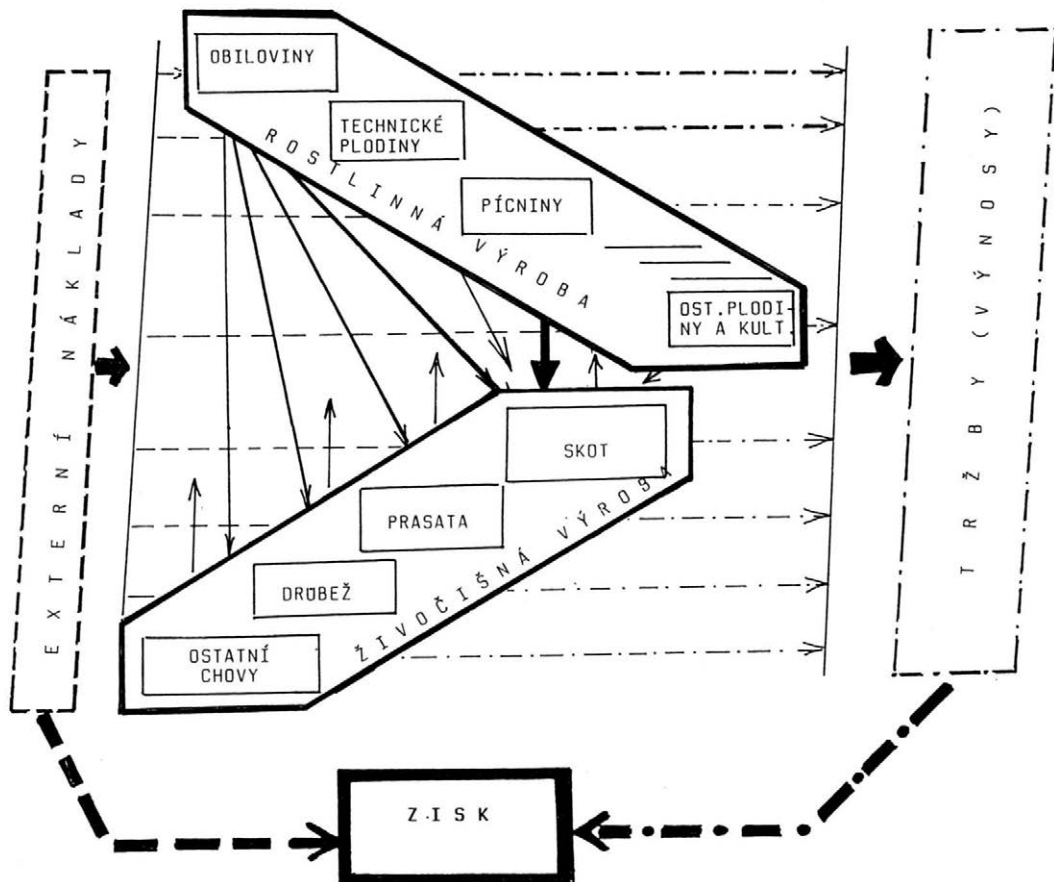
V první řadě je třeba ujasnit ekonomickou charakteristiku výrobního procesu v zemědělství. Na výsledcích se podstatnou měrou podílí meziprodukt, a to jak vlastní výroby, tak „nakupovaný“. Dosud není zcela objasněna ekonomická stránka jeho projevu. Na základě ujasnění těchto problémů bude možno přistoupit k objektivizaci metodického přístupu sledování ekonomiky jednotlivých finálních produktů.

CHARAKTER VÝROBNÍHO PROCESU

Z ekonomického hlediska lze výrobní proces v zemědělství charakterizovat jako závislost mezi množstvím externích vkladů, představovaných cenou spotřebovaného nakoupeného materiálu a vynaložené živé práce, a tržbami za finální výrobky, jež opouštějí výrobní proces zemědělství a jsou mimo zemědělství spotřebovány. Z rozdílu tržeb a externích nákladů vyplývá zisk, jenž determinuje ekonomiku (obr. 1).

Organizování výrobního procesu uvnitř zemědělské výrobní jednotky je její interní záležitostí. Ke zvládnutí výrobního procesu bývá výrobní jednotka podle potřeby organizačně členěna na odvětví, kategorie zvířat či jiné výrobní úseky. Stupeň organizačního členění výrobního procesu je úměrný rozsahu výroby a je dán velikostí podniku, koncentrací zvířat, specializací apod.

Organizační členění není však cílem, nýbrž prostředkem ke zvládnutí výrobního procesu. Na organizačně utvořenou výrobní jednotku je nutno pohlížet pouze jako na součást nedílného výrobního procesu. Je velmi málo odvětví rostlinné výroby, které nejsou propojeny se živočišnou výrobou. V případě hnojení půdy

1. Schematické znázornění provozně ekonomických závislostí v rámci uzavřeného výrobního celku – Schematic drawing of the operation economy dependences within a closed production cycle

chlévkou mrvou jako základu pro udržování úrodnosti půdy absolutně samostatné odvětví rostlinné výroby neexistuje.

Charakteristický pro zemědělství je poměrně značný pohyb rozpracované výroby (meziprojektu) mezi organizačně jakoby samostatnými úseky – odvětvími rostlinné výroby (skupinami plodin nebo dokonce plodinami) a živočišné výroby (chovy hospodářských zvířat, případně dále samostatně členěnými na kategorie).

Lze pozorovat velice silný pohyb meziprojektu z odvětví rostlinné výroby do živočišné výroby, charakteristický je i zpětný vliv rozvoje živočišné výroby na úrodnost půdy. Intenzita pohybu meziprojektu mezi živočišnou a rostlinnou výrobou vede ke zvyšování úrodnosti půdy.

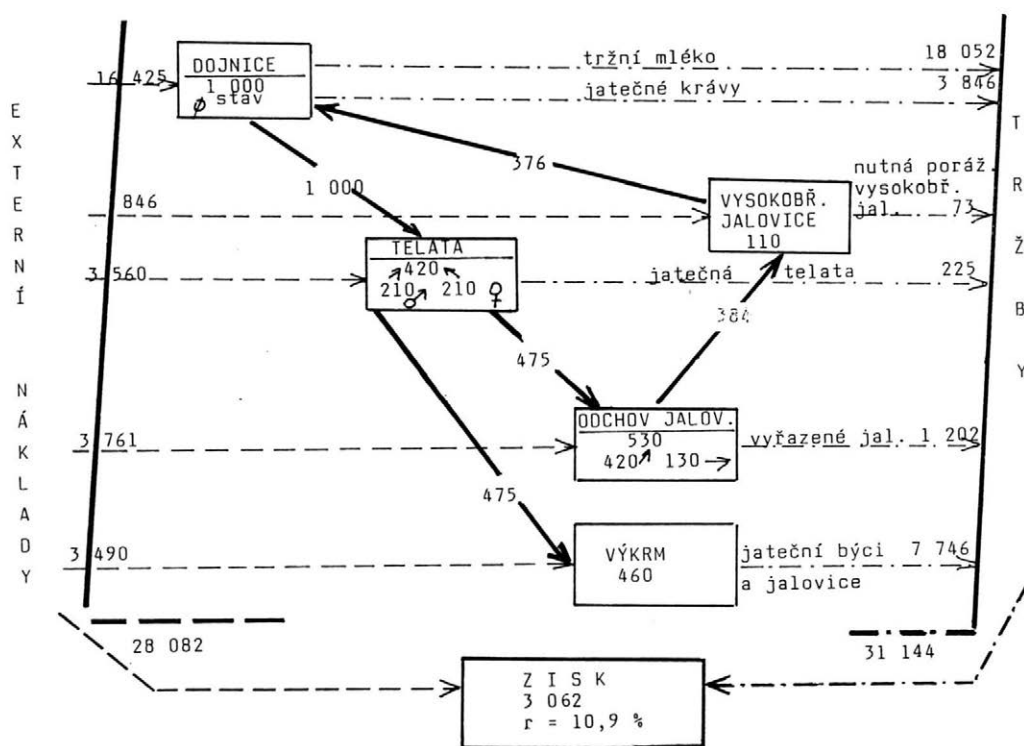
Vedle závislosti mezi živočišnou a rostlinnou výrobou existuje i další pohyb meziprojektu, zabezpečující reprodukční proces jak u jednotlivých plodin (výroba osiv), tak u jednotlivých druhů hospodářských zvířat (reprodukce stád).

Rozvoj velkovýroby v zemědělství vedl přes koncentraci a s ní spojenou specializaci ke zdůraznění organizačního členění zemědělské výroby z formálního hlediska jakoby na samostatné útvary se samostatnou „ekonomikou“.

Klasickým příkladem je násilné rozdělení zemědělství na podniky rostlinné výroby a podniky živočišné výroby v bývalé NDR. V podmínkách ČSFR nedošlo k tak důsledně členěné výrobní činnosti, projevy užší specializace bylo však možno nejmarkantněji zaregistrovat ve formě specializace podniků na rozvoj jednotlivých kategorií skotu a dále ve vyčleňování výroby jatečných prasat, jatečné drůbeže a vajec do samostatných podniků „bez pudy“.

Jak se liší ekonomika těchto samostatně hospodařících podniků od klasického podniku s uzavřeným oběhem meziprojektu? Pohyb meziprojektu uvnitř podniku je jeho vnitřní záležitostí. Z hlediska celkových výsledků výroby je jeho ekonomika dána rozdílem tržeb za finální výrobky a externích nákladů.

V případě otevřeného oběhu výrobní činnosti je meziprojekt v rámci kooperačních mezipodnikových vztahů směňován. Ekonomický efekt může být vyvolán vyšší racionalizací výrobního procesu specializovaných podniků. Potom se jednoznačně prokazuje účelnost této mezipodnikové kooperace. Nemá-li však tomu tak, potom celá transakce spočívá v pouhém zvýšení oběhu meziprojektu. Podnik, který prodává, zvyšuje při prodeji meziprojektu objem tržeb, podnik, který meziprojekt kupuje, zvyšuje o stejnou částku náklady.

2. Schematické znázornění pohybu zvířat, průměrných stavů vzhledem k výchozímu stádu 1 000 krav, kvantifikace externích nákladů a tržeb (v tis. Kčs) v rámci uzavřeného oběhu stáda skotu – Schematic representation of the change between the categories of animals, average stock numbers in relation to the initial herd of 1000 cows, quantification of external costs and proceeds (in thousand Kčs) within the closed cattle herd turnover

Jak se v tomto případě liší ekonomika samostatného, uzavřeného výrobního celku od ekonomiky skupiny kooperujících podniků, vyplývá nejlépe z ilustračního příkladu chovu skotu.

Předpokládejme, že v rámci jediného podniku s uzavřeným obratem stáda skotu bude ekonomika znázorněna na obr. 2. Je použito metodiky, která vztahuje ekonomické výsledky celého chovu skotu na $\emptyset$ ustájenou krávu, jež je základem stáda. Vychází z úrovně užítkovosti, a to jak mléčné, tak masné, tj. z růstové schopnosti zvířat a z jatečné hmotnosti v jednotlivých kategoriích, a konečně z úrovně reprodukčních ukazatelů (natality a úhynu). Tyto užitékové vlastnosti determinují obrat stáda, tj. počet zvířat ročně převáděných z jedné kategorie do následující, a rovněž tak průměrné stavy zvířat v jednotlivých kategoriích. Ty jsou určující spolu s úrovní nákladů na krmný den i pro celkový objem externích nákladů vstupujících do chovu skotu.

Z obratu stáda současně vyplývá i počet jatečných zvířat, čímž jsou při přihlídnutí k realizačním cenám determinovány tržby za jatečný skot. Tržby doplňuje příjem za tržní mléko (jako funkce dojivosti, tržnosti a tučnosti).

Výhodou použité metodiky je skutečnost, že reprodukce stáda je interní záležitostí chovu. Náklady s ní spojené postupně vstupují ve formě externích nákladů do kategorií chovných zvířat na sebe navazujících (telata—jalovičky, jalovice, vysokobřezí jalovice), výsledek je kompenzován tržbou za jatečné krávy.¹⁾

V současné době přechodu na tržní hospodářství je třeba rentabilitu výroby definovat zcela přesně, neboť výrobce musí mít ekonomickou jistotu podnikání. V případě liberalizace cen nutno vytvořit objektivní základnu pro odvození ceny finálních výrobků. Tyto předpoklady splňuje metodika znázorněná na obr. 2. Uvedený konkrétní příklad vystihuje průměrnou provozně ekonomickou úroveň chovu skotu v České republice v roce 1990.

Metodika záměrně neodděluje jednotlivé kategorie. Skupiny zvířat jsou vzájemně propojeny, přičemž cílem je vyjádřit úroveň rentability chovu skotu jako celku. Důležitým zjištěním je skutečnost, že externí náklady vynaložené v rámci jednotlivých kategorií nemusí korespondovat (a většinou nekorespondují) s tržbami dané kategorie. Jak je patrné z obr. 2, kategorie dojnice a výkrm finalizují produkci, proto tržby jsou vyšší než externí vklady v rámci kategorie. Zcela opačná je situace u kategorií zabezpečujících reprodukci stáda, a to nejen u dojnic, ale jejich prostřednictvím i u všech ostatních kategorií.

¹⁾ Od této metodiky komplexního hodnocení chovu skotu se liší dnes v praxi používaná metodika zjišťování vlastních nákladů, vypracovaná VÚEZVŽ. Sleduje náklady izolovaně podle jednotlivých kategorií. V kategorii dojnice je počítán náklad na jednotku vyprodukovaného mléka s použitím odečítací metody (ocenění vedlejších výrobků, tj. narozených telat a chlěvské mrvy). Zbývající vlastní náklady na hlavní výrobek jsou rozpočítány na veškeré vyrobené mléko, i když je známo, že jeho tržnost se pohybuje kolem 91–92 %. Další problematickou položkou jsou náklady na reprodukci stáda, jež obsahuje kalkulační položka amortizace dojnic. Je vypočtena z rozdílu účetně stanovené ceny jalovice převedené do krav a tržby za jatečné krávy. Přitom amortizace krav zatěžuje pouze výrobu mléka atd. Jak je patrné, takto prováděné kalkulace nemohou vystihnout ani ekonomiku výroby mléka, natož skutečnou rentabilitu chovu, kdy přes 40 % příjmů je tvořeno tržbami za jatečný skot. Je svázána řadou konvencí, navíc posuzuje jednotlivé organizačně oddělené kategorie.

Tohoto způsobu kalkulací lze využít při parciální analýze v rámci kategorií, při porovnávání plnění předpokladů, při srovnávání stejných výsledků s minulým obdobím, jinou výrobní jednotkou apod. Touto metodikou však nelze definovat úroveň rentability výroby mléka, natož celého chovu skotu.

Rozhodující je celkový ekonomický efekt, kdy při úrovni vstupů 28 082 Kčs na krávu za rok bylo dosaženo tržeb 31 144 Kčs a byl tedy realizován zisk 3 062 Kčs na krávu za rok při míře rentability 10,9 %.

I když organizačně je výrobní proces řízen a sledován odděleně podle vytvořených úseků výroby, v našem případě kategorií zvířat, tvoří ekonomicky uzavřený celek s cílem vyprodukovat objem finální tržní produkce při příznivých relacích k vloženým nákladům:

$$Z = fT - eN$$

přičemž nemusí platit, že u každého z organizačně řízených úseků, jsou-li provozovány jedním majitelem, musí být dosahováno rentability, tj. že $fT_i > eN_i$. Rozhodující je, aby

$$\sum_{i=1}^n fT_i > \sum_{i=1}^n eN_i$$

Ekonomika uvnitř tohoto celku je interní záležitostí podniku:

a) V některých případech bude dostačující sledovat naturální pohyb meziprojektu tak, aby nedošlo k narušení proporcionality uvnitř uzavřeného celku. To dělá každý sedlák ve svém hospodářství.

b) Uzná-li výrobce, že bude účelné sledovat pohyb meziprojektu na úrovni postupně přenášených externích nákladů, lze proporcionalitu rozvoje (proti předpokládanému plánu) porovnávat v nákladových relacích.

c) Bude-li účelné provádět mezi úseky finanční transakce, tj. aplikovat principy tržního hospodářství, a tím kontrolovat parciální výsledky formou jakési „rentability“ úseku, lze i tento princip přijmout. Možná, že v tomto případě bude vytvořena nejúčinnější hmotná zainteresovanost pracovníků na výsledcích daného úseku. Je však možné i tento systém zprofanovat (např. formou dodnes v řadě případů uplatňovaného „chozrasčotu“), kdy pomocí interně vykalkulovaných cen, ale spíše celostátně používaných stálých cen povýšíme dílčí výsledky nad ekonomický zájem organicky utvořeného celku. Není rozhodující rentabilita výroby píce či odchovu jalovic, ale rentabilita výroby tržního mléka, jatečného skotu, potravinářského obilí atd.

Může tím dojít k povýšení parciálních zájmů určité skupiny pracovníků a někdy i k narušení proporcionalního rozvoje uvnitř výrobní uzavřeného celku. Může pak být „rentabilní“ rostlinná výroba vytvářející meziprojekt a „ztrátová“ výroba mléka či jiných finálních výrobků. Hmotná stimulace, ale někdy i rozhodování o výrobním zaměření na tomto základě mohou být zcestné.

Jinak se bude utvářet ekonomická situace v případě osamostatnění jednotlivých kategorií v rámci specializovaných podniků, které jsou mezi sebou propojeny kooperačními vazbami. Meziprojekt – chovná zvířata přecházející uvnitř stáda do následných kategorií – je v případě uzavřeného obratu stáda evidován v naturálních jednotkách. V případě otevření obratu stáda je meziprojekt směřován.

Předpokládáme vytvoření čtyř samostatných podniků, z nichž každý vlastní jeden velkokapacitní provoz:

1. Kravín (VKK) s průměrným stavem 1 000 krav, s 1 000 odchovanými telaty ročně, produkcí tržního mléka na krávu za rok 3 700 l a 250 ks jatečných krav.

2. Teletník (VKT) s průměrným stavem 420 telat do šesti měsíců, s roční produkcí 950 telat předaných dalšímu chovu, zbývajících 50 ks tvoří jatečná zvířata (120 ks) a úhyn.

3. Odchovna jalovic (VKO) do pěti měsíců březosti ($\emptyset$ stav 530 ks) s roční produkcí 384 vysokobřezích jalovic (VBJ), které ročně přecházejí v pěti měsících březosti do podniku 1.

4. Výkrmna skotu (VKV) s průměrným stavem 460 ks, s roční produkcí 407 ks vykrmených jatečných kusů. Celkový počet jatečných zvířat je 930 ks.

Jak se liší ekonomika samostatných vzájemně kooperujících výrobních celků – kategorií zvířat (var. A) proti ekonomice těchto kategorií v rámci uzavřeného obratu stáda provozovaného jedním podnikem (var. B), je patrné z tab. I.

V porovnání s ekonomikou uzavřeného stáda (zisk na krávu za rok 3 062 Kčs při míře rentability 10,9 %) se při vzájemném prodeji meziprojektu zvyšuje pouze obrát nákladů a tržeb, a to o stejnou částku. Příčina spočívá ve skutečnosti, že u takto kooperujících samostatných podniků existuje sice otevřený obrát stáda mezi podniky, v rámci kooperujícího celku je však opět obrát uzavřen.

V uzavřeném okruhu to představuje stejné zvýšení tržeb i nákladů, takže celkově realizovaný zisk se v rámci kooperujícího sdružení podniků nezmění.

Zisková rovnice jednotlivých podniků uvedených ve var. A v tab. I je obecně tato:

$$Z_i = fT_i - eN_i + TM_i - NM_i$$

kde: Z_i – zisk z izolovaně posuzované kategorie v rámci samostatného podniku

i – kooperující podnik

fT_i – tržby za finální výrobky

eN_i – externí náklady

TM_i – tržby za prodaný meziprojekt

NM_i – náklady za koupený meziprojekt

I. Ekonomika samostatných kategorií v rámci chovu skotu ve srovnání s ekonomikou uzavřeného obratu – The economic characteristics of the separate categories in cattle breeding, as compared with the closed turnover economics

Podniky	Externí náklady	Tržby za finální výrobky	Zisk*)	Tržby za mezi-projekt	Náklady mezi-projektu	Obrát nákladů	Obrát tržeb	Zisk z obratu
A 1. VKK	16 425	21 898	5 473	2 200	—	16 425	24 098	(7 673)
VBJ	846	73	—773	—	5 766	6 612	73	(—6 539)
Celkem	17 271	21 971	4 700	2 200	5 766	23 037	24 171	1 134
2. VKT	3 560	225	—3 335	6 128**)	2 200	5 760	6 353	593
3. VKO	3 761	1 202	—2 559	5 766	2 924	6 685	6 968	283
4. VKV	3 490	7 746	4 256	—	3 204	6 694	7 746	1 052
Podniky 1.—4.	28 082	31 144	×	14 094	14 094	42 176	45 238	3 062
B Uzavřený obrát stáda	28 082	31 144	3 062					

*) vyplývající z rozdílu tržeb za finální výrobky a externích nákladů

**) z toho za odchované jalovičky 2 924 Kčs a býčky 3 204 Kčs

Konkrétně v uvedeném příkladu platí (tab. I, resp. obr. 2):

$$\begin{aligned} Z_1 &= fT_1 - eN_1 + TM_1 - NM_1 \\ Z_2 &= fT_2 - eN_2 + TM_2 - NM_2 \\ Z_3 &= fT_3 - eN_3 + TM_3 - NM_3 \\ Z_4 &= fT_4 - eN_4 + TM_4 - NM_4 \end{aligned}$$

Jestliže $TM_1 = NM_2$, $TM_2 = NM_3 + NM_4$ a $TM_3 = NM_1$, pak

$$\sum_{i=1}^4 TM_i = \sum_{i=1}^4 NM_i \quad \text{a} \quad \sum_{i=1}^4 ZM_i = 0$$

V rámci uzavřeného obratu stáda se realizuje zisk pouze z rozdílu tržeb za finální výrobky a externích nákladů na ně postupně vynaložených. Suma „zisku“ za prodaný meziprodukt je v rámci uzavřeného celku, sloužícího vytvoření finální produkce, nulový.

Ke změnám však dojde při rozdělování zisku mezi samostatně hospodařícími jednotkami. Nelze si sice rozdělit zisk větší než byl v rámci finální produkce realizován, pomocí cen jednotlivých meziproduktů (resp. relací mezi nimi) si však lze přisvojit větší či menší část tohoto zisku. Přisvojí-li si však jeden partner větší část než by mu podle účasti na výrobním procesu příslušela, pak jedině na úkor ostatních. Existuje-li dělba práce tohoto typu v rámci uzavřeného okruhu výrobců, je velice odpovědné objektivně stanovit vnitrokooperační ceny tak, aby byli na výrobě zainteresováni všichni odpovídající měrou.

Používá-li se cen meziproduktu odvozených od celostátních kalkulací, nemusí se ekonomické výsledky u jednotlivých partnerů pohybovat kolem průměrné rentability dosahované v rámci stáda. Je to patrné z tab. II, vycházející z výsledků tab. I.

Úroveň rentability charakterizovaná v tab. II odpovídá úrovni cen tržních výrobků (mléka, jatečného skotu) a cen zvířat – meziproduktu (chovná telata, jalovičky, býčci, vysokobřeží jalovice) – platných v roce 1990, jak byly běžně používány, a odhadu externích nákladů (oceněného materiálu a vynaložené práce) a průměrné úrovni užítkovosti dosažené v ČR.

II. Rentabilita jednotlivých specializovaných výrobních jednotek kooperujících v rámci chovu skotu (výchozí údaje v tab. I) – Cost effectiveness in different specialized production units co-operating in the cattle fattening area (starting data in tab. I)

Podniky	Obrat tržeb	Obrat nákladů	Zisk	Míra rentability (%)	
				z obratu nákladů	z externích nákladů*)
1.	24 171	23 037	1 134	4,92	6,57
2.	6 353	5 760	593	10,30	16,66
3.	6 968	6 685	283	4,23	7,52
4.	7 746	6 694	1 052	15,72	30,14
Celkem	45 238	42 176	3 062	7,26	10,90

*) viz tab. I.

Je patrné, že mezi jednotlivými výrobními jednotkami došlo k nestejněměrnému rozdělení zisku. To samo o sobě ukazuje na nutnost revize cen meziprojektu – chovných zvířat – tak, aby hmotná zainteresovanost kooperujících partnerů byla přímo úměrná přínosu jednotlivých podniků, tj. aby míra zhodnocení podílu na výrobě (podle externích nákladů) byla úměrná. To však není předmětem předkládané práce.

Co je z hlediska daného tématu důležitější, je srovnání úrovně rentability v rámci organicky uzavřeného výrobního celku. Celkový objem zisku vyplývající z výrobní činnosti je dán externími závislostmi zemědělského podniku vůči dodavatelům a odběratelům. „Zadarmo nám nikdo nic nedá!“ Důležitá je však i míra zhodnocení výrobních prostředků a práce. Zatímco míra zhodnocení externích nákladů činila v uvedeném příkladě 10,9 % a tuto úroveň lze považovat za poměrně objektivní, se zvyšujícím se obratem nákladů uvnitř uzavřeného výrobního procesu se míra rentability snižuje na 7,3 %!

III. Vývoj vlastních nákladů na zemědělskou výrobu u zemědělských družstev v České republice v období 1978–1988 v přepočtu na 1 ha z. p. (Kčs) – Development of the prime costs of agricultural production on co-operative farms in the Czech Republic in 1978–1988, as converted to values per 1 ha of farm land (Czechoslovak crowns – Kčs)

Kalkulační položka	1978	1980	1984	1986	1987	1988
Mzdy přímé	1 918	1 914	1 968	1 918	1 985	1 927
Prac. náklady celkem	2 890	2 717	2 807	2 763	2 731	2 781
Osiva a krmiva						
– vlastní	2 216	2 628	2 907	3 152	3 100	3 173
– nakoupená	2 765	3 292	3 870	4 176	4 267	4 354
Chlévská mrva	399	426	465	472	459	481
Průmyslová hnojiva	963	1 118	1 220	1 270	1 277	1 286
Odpisy zákl. prostředků	236	245	368	412	421	441
Odpisy zvířat	375	384	522	606	589	628
Ostatní přímé náklady*)	2 232	3 304	4 496	5 223	5 356	5 563
Režie celkem	1 988	2 216	2 724	2 581	2 583	2 616
Materiálové a finanční náklady celkem	11 174	13 613	16 571	17 892	18 053	18 542
Vlastní náklady celkem	14 064	16 331	19 379	20 655	20 783	21 323
Hrubá zemědělská produkce (HZP)		16 998	18 931	19 694	19 714	20 161
Index obratu VN / HZP	86,1	100,0	118,7	126,5	127,3	130,6
prac. nákladů	106,4	100,0	111,4	115,9	116,0	118,6
		100,0	103,3	101,7	100,5	102,4
HZP na jednotku pracovních nákladů		6,26	6,74	7,25	7,13	7,25
Index		100,0	107,8	113,9	115,4	115,9

*) materiálové náklady pomocných výrob, opravy prvotní a druhotné, ostatní přímé náklady prvotní a druhotné, ostatní materiál a služby, finanční náklady

Čím více budeme vzájemně „obchodovat“ s meziproduktem v rámci rozdělného výrobního procesu, tím horší bude „ekonomika“. V této souvislosti nutno rozlišovat mezi skutečnou ekonomikou zemědělské výroby, jež je determinována rozdílem tržeb a externích nákladů při vyloučení spotřebovaného meziprojektu, a parciálními ekonomikami, které v podstatě nepředstavují nic jiného než přivlastnění si určité části celkového zisku jednotlivými partnery ve výrobě. I když i toto je důležité, prioritou patří realizaci zisku, jež vyplývá z poskytnutého prostoru, který v rámci trhu zemědělské výroby poskytnou odběratelé a nepřímo i dodavatelé.

Objektivizace těchto ekonomických vztahů má i svůj politický dopad. Není tomu tak dávno, kdy se hovořilo o tom, že se na zemědělství „doplácí“. Jako argumentů bylo používáno změn vlastních nákladů a tržeb. Vlastní náklady byly zjišťovány na základě již zmíněné metodiky VÚEZVŽ, celostátně dodnes běžně používané. Vývoj ekonomiky zemědělské výroby jako protiargument, že se na zemědělství „nedoplácí“, byl analyzován v poslední době v řadě příspěvků. Ukazuje se, že hlavní příčinou vzrůstu vlastních nákladů byla úroveň cen materiálových vstupů. Je to patrné z tab. III a IV.

IV. Vliv úrovně vlastních nákladů a výnosů zemědělských družstev České republiky v období 1978 až 1988 na rentabilitu (údaje v Kčs přepočteny na 1 ha z. p.) – Effect of the level of prime costs and proceeds of co-operative farms of the Czech Republic in the period of 1978–1988 upon cost effectiveness (data in Kčs per ha of farm land)

Ukazatel	1978	1980	1984	1986	1987	1988
Tržby za zem. výrobky	12 338	14 122	18 529	18 305	18 257	18 714
Dotace	820	725	1 074	938	916	1 112
Výnosy	13 158	14 847	19 603	19 243	19 173	19 826
Obrat vlastních nákladů	14 064	16 331	19 379	20 655	20 743	21 323
Cena vlastního meziprojektu*)	2 990	3 438	3 894	4 230	4 148	4 282
Externí náklady	11 074	12 893	15 485	16 425	16 635	17 041
Zisk z realizace	1 264	1 229	3 044	1 880	1 622	1 673
Zisk z výnosu	2 084	1 954	4 118	2 818	2 538	2 785
Míra rentability (%)	18,8	13,2	26,6	17,2	15,3	16,3

*) osiva a krmiva vlastní, chlévská mrva, odpisy zvířat

Vlastní výrobní aktivita se vyvíjela v zemědělských družstvech ČR v posledních deseti letech příznivě. Nejmarkantněji to vyplývá z vývoje podílu hrubé zemědělské produkce a celkových pracovních nákladů, jenž lze považovat za indikaci úrovně produktivity živé práce. Proti roku 1980 se v roce 1988 zvýšil objem hrubé zemědělské produkce o 18,6 %. Příčinou rychlejšího růstu vlastních nákladů není podstatně vyšší spotřeba materiálu, nýbrž pronikavý vzestup cen především u „ostatních přímých nákladů“, kam vstupuje především veškerá manipulace se strojovým parkem, ale také ceny nakoupených krmiv a osiv. Odpisy zvířat jsou nepřírodním odrazem především zrušených příplatků za negativně selektované prvotelky a změn účtovacích cen zvířat převáděných do základního stáda.

Jak je patrné, nepříznivá změna vlastních nákladů vyplývala z působení vnějších vlivů. Je jasné, že na základě obratu vlastních nákladů nelze získat potřebný přehled o ekonomice jednotlivých tržních výrobků. Je to proto, že v řadě případů

ekonomika kopíruje členění procesu výroby finálního produktu z organizačního hlediska a tím rozděluje nedílný výrobní proces, probíhající v řadě případů přes několik „odvětví“ jak v rostlinné, tak v živočišné výrobě na jakoby samostatné (a tedy i ekonomicky „samostatné“) části. Nutně do popředí vystupuje pohyb mezi-produktu, který vytváří v ekonomické sféře duplicitu a zkresluje ekonomickou situaci. Je to patrné z tab. IV. Vyplývá z ní, že na zkreslení skutečné rentability se rozhodující měrou podílí meziprodukt, a to jak vlastní výroby, tak nakoupený.

Porovnáme-li příjmy podniku ze zemědělské výroby s obratem vlastních nákladů, je patrné, že by nebylo možné zabezpečit proces rozšířené reprodukce. Obrat vlastních nákladů byl vždy vyšší než výnosy. Toto v praxi běžné srovnání vede k dezinformaci. Teprve vyloučením ceny vlastního meziproduktu z obratu vlastních nákladů, tj. nepřímým výpočtem úrovně externích nákladů, dospíváme k vyjasnění ekonomiky v rámci zemědělské výroby jako celku.

OBJEKTIVIZACE KALKULACÍ U MEZIPRODUKTU VLASTNÍ VÝROBY

Cena vlastního meziproduktu (tj. krmiva i osiva vlastní a chlěvská mrva oceněné ve stálých cenách a dále odpisy zvířat vyjádřené jako rozdíl účetně stanovené ceny krávy zastavené do chovu a ceny za vyražené jatečné krávy) se podílí shodou okolností v celé časové řadě 20–21 % na obratu vlastních nákladů. O tuto duplicitu nutno vlastní náklady upravit, což znamená, že náklady na zemědělské výrobky nejsou v úhrnu tak vysoké, jak se zdá podle používané metodiky VÚEZVŽ, a tedy „že zemědělství nevyrábí tak draho“, jak např. vyplývá z kalkulací vlastních nákladů na 1 litr mléka, 1 kg jatečných prasat a vůbec všech živočišných výrobků.

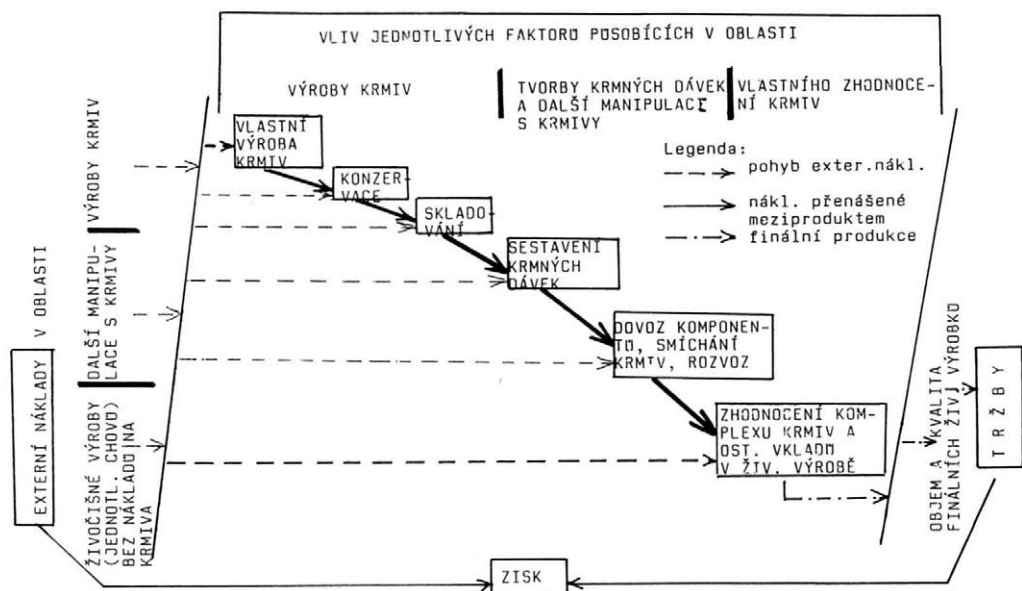
Setkáváme se s tím dnes a denně, náklady na jednotlivé výrobky (např. mléko), v nichž je započten obrat meziproduktu, jsou v praxi běžně srovnávány s realizační cenou a na tomto základě je usuzováno na rentabilitu.

Údaje uvedené v tab. IV představují sumarizaci tržeb, výnosů a nákladů z jednotlivých kalkulačních skupin (případně finálních výrobků). Ekonomiku jednotlivých finálních výrobků takto od spotřebovaného meziproduktu očistit nelze. U těchto parciálních ekonomik dochází při použití současné metodiky zjišťování vlastních nákladů (metodika VÚEZVŽ uplatněná v systému ekonomiky podniků) u jednotlivých výrobků k hrubému zkreslení. Především je tomu tak u živočišných produktů, o nichž se všeobecně tvrdí, že jsou „nerentabilní“.

Obecně lze doložit, že meziprodukt je pouze nositelem externích nákladů na něj vynaložených, že sám o sobě nemá hodnotu. Nejde o finální výrobek, použitelný mimo zemědělství. Jeho ocenění během výrobního procesu je pouze fiktivní, využívané pro vnitropodnikové potřeby, je-li to z hlediska provozu účelné.

Že ocenění meziproduktu má pouze tento účel, je patrné z toho, že použití stejného krmiva v různých chovech či kategoriích zvířat je různě ekonomicky efektivní. Markantně to lze doložit u obilí.

V případě, že podnik zkrmí své obilí, přenáší externí náklady na jeho výrobu do dalších článků výrobního řetězu, přičemž ekonomický efekt bude různý podle toho, kde se určité krmivo použije. Jiný efekt zkrmení 1 tuny obilí bude u dojníc při výrobě mléka, jiný u jatečných prasat, mladého jatečného skotu, jatečných kurat-brojerů či při výrobě vajec. Rozhodující úlohu má v tomto případě konverze krmiv a pozice v krmné dávce. U skotu představuje krmné obilí dodatečný vklad: základem krmné dávky jsou objemná krmiva, krmné obilí použité v krmných směsích má fortifikační účinek, ovlivňuje užitkovost. U monogastrických zvířat tvoří rozhodující část krmné dávky, je tedy základem předpokládaného efektu.

3. Schematické znázornění návaznosti jednotlivých úseků výroby vzhledem k tvorbě finálního produktu živočišné výroby — Schematic drawing of the continuity relationships between the production sections in view of the formation of the final product of livestock production

Z uvedeného vyplývá, že objektivizace ekonomické efektivity závisí na komplexním zhodnocení celého výrobního procesu, organizačně sice členěného na jednotlivé úseky (články výrobního řetězce), ekonomicky však jednotného. Např. ekonomika živočišných výrobků (např. u skotu) začíná již externími vstupy do rostlinné výroby (obr. 3).

Předpokládáme, že výrobní proces je organizačně rozdělen na samostatné i -té úseky:

1. výrobu krmiv,
2. konzervaci a skladování,
3. sestavování krmných dávek (centrální míchárna krmiv) včetně rozvozu,
4. vlastní chov.

Tyto úseky zhodnocují své produkty (sice rozpracované, ale z hlediska jejich autonomie jakoby finální) tak, že u nákladů uplatňují určitou ziskovou přírážku (r'). V tom případě lze postup obecně definovat takto:

1. $eN_1 + eN_1 \cdot r'_1 = cM_1$
2. $(eN_2 + cM_1) + (eN_2 + cM_1) \cdot r'_2 = cM_2$
3. $(eN_3 + cM_2) + (eN_3 + cM_2) \cdot r'_3 = cM_3$
4. $(eN_4 + cM_3) = oN_4; T_4 = c_4 Y_4$

V prvním úseku výroby jsou vynaloženy externí náklady (eN_1), jež jsou dále zhodnoceny ziskovou přírážkou (r'_1). Jejich součet tvoří „oceněný“ meziprodukt (cM_1). Ten přechází jako surovina (rozpracovaný výrobek) do dalšího úseku, je dále přetvářen s použitím dalších externích nákladů (eN_2). Důležité je, že praxe uplatňující takto vytvořenou „hmotnou zainteresovanost“ úseku výroby používá

přiznanou ziskovou přírážku (r'_i) na veškeré náklady úseku, tj. včetně převedeného meziprojektu. Odlišný způsob kalkulace je v úseku výroby, v němž dochází k finalizaci produktu.

V případě, že by došlo k plné liberalizaci cen, pak i u posledního článku výrobního řetězu by došlo k analogii jako u předcházejících:

$$4. (eN_4 + cM_3) + (eN_4 + cM_3) \cdot r'_4 = T_4$$

kde T_4 – tržba za finální produkci

Tento způsob je v současné době liberalizace cen typický pro průmyslové podniky, služby (např. i míchárny krmiv) a obchod. Logicky však z toho vyplývá, že čím více bude výrobní proces členěn, tím budou v případě volné liberalizace cen „ekonomické“ ceny vyšší. Tento způsob kalkulací nevede k ničemu jinému než k inflační spirále. (Objektivně správné by bylo ziskovou přírážku vztahovat pouze na přidanou hodnotu.)

Za současné situace je však liberalizace cen u finálních zemědělských výrobních omezena. Ve finalizujícím úseku výroby je evidentní obrat vlastních nákladů (oN_4) a spotřebovaného meziprojektu (cM_3), jehož „cena“ by byla funkcí $\sum_{i=1}^3 eN_i$ a postupně uplatňovaných cenových přírážek ($\sum r'_i$). Cena za finální produkt by měla přihlížet k ekonomickým principům podnikání. U zemědělských produktů však v současnosti není záruka (nebyla ani v minulosti při direktivní tvorbě cen) při smluvní tvorbě cen na bázi poptávky a nabídky mezi zemědělským podnikem a monopolem odběratelů, že i poslední článek zemědělské výroby musí být zhodnocen určitou „ziskovou přírážkou“ jako u předcházejících úseků. Bude záležet na tom, zda

$$T_4 - oN_4 \leq eN_1 r'_1 + (eN_2 + cM_1) \cdot r'_2 + (eN_2 + cM_2) \cdot r'_3$$

tedy zda na poslední úsek výroby nějaký zisk ještě zbude.

A právě v tom je největší nebezpečí vytváření „rentabilních“ úseků zabývajících se rozpracovanou výrobou. Podnik bude rozdělovat prémie v úsecích výroby, které pouze připravují předpoklady pro finální produkci, a finalizující úsek (např. živočišná výroba) nebude pro svoji „ztrátovost“ stimulován. Ve společnosti se pak hovoří o tom, že živočišné výrobky (a nejen ty) jsou drahé.

Snaha o absolutní „rentabilitu“ každého úseku výroby při současném systému tvorby cen v zemědělské výrobě vede k přezírání finalizujícího úseku. Starostí úzce zaměřeného specializovaného kolektivu pracovníků a jeho vedoucího je dosáhnout dobrých výsledků u svěřeného úseku, např. v rostlinné výrobě, bez ohledu na ekonomiku výsledné produkce. Chybí zde provázanost, jednotící ekonomický cíl.

Z ryze ekonomického hlediska je důležité, aby

$$T_4 > \sum_{i=1}^4 eN_i$$

tj. aby celý výrobní proces byl rentabilní. Pokud jde o rozdělování skutečně realizovaného zisku na jednotlivé výrobní články (musí-li se tak stát; z hlediska podnikatele tomu tak nemusí vždy být, najde-li jiné principy hmotné zainteresovanosti

spojené s odměňováním), pak by měl být dělen podle skutečného přínosu jednotlivých úseků výroby:

- a) buď podle vnesených externích nákladů,
- b) nebo podle přidané hodnoty v daném úseku výroby, podle účasti pracovníků při vytváření ceny za finální produkci apod., což lze považovat za správnější.

OBJEKTIVIZACE KALKULACÍ U NAKOUPENÉHO MEZIPRODUKTU

Problém objektivizace kalkulace vlastních nákladů a s nimi spojené rentability výroby finálního produktu nutno řešit i v oblasti nakoupeného meziprojektu, alespoň potud, jak vystupuje v kalkulacích vlastních nákladů podle metodiky VÚEZVŽ.

V případě jednoznačného nákupu zemědělského meziprojektu je situace jasná. Jde o druhotné rozdělení zisku realizovaného v rámci finální produkce. Např. při specializaci podniků zabývajících se šlechtěním a rozmnožováním genetického materiálu, např. osiv a sádí či zvířat, jde o prospěšnou činnost. jejíž dopady se projeví přes vyšší produkční potenciál v úrovni výnosů, užitkovosti, v kvalitě finálních výrobků. Ekonomická efektivnost práce s genetickým materiálem je značná.

I když pro podnik finalizující výrobu představuje pořízení vyšlechtěného materiálu vyšší náklad, než kdyby proces reprodukce zabezpečoval vlastními prostředky, efekt se projeví především ve zlepšení užitkových vlastností, které vedou:

- k vyšší produkci v přepočtu na mateřský organismus,
- k vyšším výnosům v rostlinné výrobě,
- ke zlepšení kvality finálních výrobků,
- ke snížení vlastních nákladů příznivější konverzí krmiv, lepší vitalitou omezující ztráty (úhyny zvířat a nutné pořážky, odolnost vůči chorobám, plísním apod.), u mladých zvířat vlivem vyšších přírůstků zkrácením doby výkrmu či odchovu atd.

V tomto případě zvýšené náklady spojené se získaným materiálem vysoké genetické úrovně (nakoupeným meziprojektu) se vyznačují rychlou návratností vkladu. Předpokladem je, že podnik vytvoří účinné prostředí pro manifestaci genetického potenciálu vyšlechtěných jedinců. V tomto případě platíme kvalitu stejně jako u nakupovaného materiálu průmyslového charakteru, i když důsledně posuzováno se jedná o zemědělský meziprojekt vyprodukovaný jiným zemědělským podnikem.

Největší problém, který je spojen s objektivizací ekonomiky výroby jednotlivých finálních živočišných produktů, souvisí s kalkulační položkou „nakupovaná krmiva“ v případě, že se jedná o vlastní krmiva vracející se zpět ve formě jadrných krmných směsí (JKS).

Z ekonomického hlediska ovlivňují náklady na nakupovaná krmiva, představovaná zpětnou dodávkou JKS, ekonomiku jednotlivých finálních živočišných výrobků značnou měrou (tab. V).

Náklady na nakupovaná krmiva tvořená převážně JKS jsou kalkulovány ve výši pořizovací ceny. V případě, že zemědělský podnik JKS nakupuje, je takto účtována kalkulační položka z ekonomického hlediska zcela oprávněná. Většina zemědělských podniků však získává jadrné krmné směsi formou protidodávky krmného obilí vlastní výroby. Postup je ten, že zemědělský podnik prodá krmné obilí za běžnou realizační cenu ZZN a jeho míchárna krmiv zpětně odprodá zemědělskému

V. Podíl nakupovaných krmiv u různých druhů hospodářských zvířat v souboru zemědělských družstev České republiky v roce 1988 — Proportions of purchased feeds for the different categories of livestock in the set of co-operative farms in the Czech Republic in 1988

Druh hospodářských zvířat, kategorie	Náklady na nakoupená krmiva		Podíl nakoupených krmiv (%)	
	na krm. den	na kus a rok	z nákladů na krmiva	z vlastních nákladů
Dojnice	5,88	2 146	35–40	14–18
Mladý skot—výkrm	3,17	1 158	30	18
Prasata	6,05	2 208	93	68
Drůbež	0,27	118	98	60

podniku odpovídající množství JKS. Kalkulace v míchárně probíhá tím způsobem, že veškeré komponenty, tj. krmné obilí, koncentrovaná krmiva a minerální směsi, účtuje v běžných cenách podle jejich podílu v JKS, dále je účtován náklad spojený s veškerou manipulací s krmivem (šrotování, míchání, expedice a doprava). Tyto položky představují náklady na JKS. Míchárna krmiv účtovala i odpovídající ziskovou přírážku ve výši 11,75 % nákladů na JKS včetně ceny suroviny (tedy nikoliv zisk vzhledem k nákladům na manipulaci, tj. k přidané hodnotě).

V případě této spolupráce odvádí zemědělský podnik zmíněných 11,75 % zisku z celkových (!) nákladů míchárně krmiv. Při roční produkci kolem 5 mil. tun JKS činil v České republice obrát kolem 10 mld Kčs i více a zisk, který odvedli zemědělci ZZN, lze odhadovat cca na 280 Kčs na 1 ha z. p. Problém spočívá v tom, že tyto odvody zisku (který musí být vytvořen v zemědělství a realizován přes finální živočišné produkty) jsou závislé nejen na nákladech spojených s manipulací s jadrnými krmivem, ale i na ceně suroviny. Ta v posledních letech podstatně vzrůstá a tím vzrůstá i zisk převáděný míchárenskému průmyslu. Např. zvýšení ceny suroviny v JKS z 2 000 na 2 500 Kčs . t⁻¹ zvýší ziskovou přírážku na 1 tunu JKS cca o 60 Kčs.

V této souvislosti musí každý zemědělský podnik uvažovat, zda je pro něj únosné i nadále zadávat výrobu JKS servisnímu podniku (ZZN), resp. uvážit, při jakém objemu JKS by bylo ekonomické zabezpečovat jejich výrobu vlastními prostředky, resp. v rámci sdružení zemědělských výrobních podniků.

Doposud bylo hovořeno o ekonomice této služby. Objektivizace vlastních nákladů vynakládaných v úplném procesu výroby živočišných produktů musí přihlídnout ke skutečnosti, že výroba krmného obilí organicky náleží do procesu končícího v příslušném odvětví živočišné výroby. Sem by mělo krmné obilí vstupovat ve výši externího nákladu potřebného k jeho pořízení. Ke zhodnocení krmného obilí dochází až prodejem finálního živočišného produktu.

Současná praxe je však jiná. Zemědělský podnik prodejem krmného obilí realizuje od ZZN zisk vyplývající z rozdílu realizační ceny a vlastních nákladů krmného obilí. Při dosavadním vlastním nákladu na 1 tunu kolem 1 300 Kčs se realizuje 450 Kčs zisku při „míře rentability“ 35 %. Zpět však nakupuje od míchárny krmiv JKS za cenu, v níž je surovina, tedy i krmné obilí, započítána v realizační ceně. Náklady na JKS (nakoupená krmiva) jsou zakalkulovány v příslušném odvětví živo-

čišné výroby v pořizovací ceně a nikoliv v ceně přihlížející ke skutečnému nákladu krmného obilí. Tato skutečnost nepříznivě působí na úroveň vlastních nákladů hlavně u finálních výrobků monogastrických zvířat, kde spotřeba JKS tvoří hlavní podíl krmné dávky (tab. V). Zkresluje i úroveň vlastních nákladů na výrobu mléka a částečně i jatečného skotu.

Např. při spotřebě 900 kg JKS na krávu za rok snižovalo započítání „nakoupených krmiv“ v pořizovací ceně zisk na krávu za rok o 405 Kčs, tj. na 1 litr tržního mléka cca o 0,11 Kčs. Na výrobu 1 kg ž. h. jatečných prasat je třeba cca 4,1 kg JKS (včetně podílu krmiv ve sféře reprodukce), což představuje změnu u vlastních nákladů o 1,85 Kčs, tj. řádově 10 % vlastních nákladů, a uvážíme-li, že zisk na kg ž. h. se v posledních letech pohyboval kolem 3–4 Kčs, pak tato změna ekonomiky ovlivněná objektivizací metod by zvýšila zisk při výrobě jatečných prasat o 45–60 %. Při potřebě kolem 3,1 kg JKS na 1 kg vaječné hmoty představuje změna nákladu resp. zisku 1,40 Kčs na tuto finální produkci.

Uvedené propočty platí pro ekonomiku posledních let. Od roku 1991 dochází k utváření nových cenových relací. Z analýz vyplývá, že proti minulému období dojde ke zvýšení cen obilí. Je to důsledek dřívějšího nepoměru cen obilí proti cenám živočišných výrobků, jež byly tvořeny s ohledem na tehdejší situaci spojenou s jejich preferencí; úpravám cen obilí nebyl v minulých letech přikládán takový význam, neboť obilní fond byl řízen přísně direktivně a podniky měly povinnost odvádět stanovené množství obilí včetně „nadnormativního“ krmného obilí. Změny cenových relací jsou patrné z tab. VI.

Při uplatnění nových cenových relací by došlo při objektivizaci metody opírající se o organicky provázanou kalkulaci k ještě větším ekonomickým rozdílům v porovnání se současnou kalkulační praxí, jejíž použití při výpočtu „rentability“ by vedlo k subjektivně neefektivní živočišné výrobě. Jen pro srovnání: při ceně tuny krmného obilí 2 800 Kčs a odhadu vlastních nákladů kolem 1 800 Kčs představuje takto realizovaný „zisk“ 1 000 Kčs $\cdot t^{-1}$, v přepočtu na 1 litr mléka cca 0,24 Kčs, na 1 kg jatečných prasat 4,10 Kčs a na 1 kg vaječné hmoty 3,10 Kčs. V případě dnes prováděné kalkulace nakoupených krmiv v pořizovací ceně budou

VI. Porovnání cenových relací obilí a hlavních živočišných produktů (ceny za 1 t, u mléka za 1 000 l u vajec za 1 000 ks) – Comparison of the price relationships of grain and the main livestock products (prices per 1 tonne, in milk per 1 000 litres, in eggs per 1 000 eggs)

Výrobek	Realizační cena (Kčs)		Index			
	1990*)	1991**)	ČSFR		SRN	Rakousko
			1990	1991		
Pšenice						
– potravinářská	2 286	3 900	100	100	100	100
– krmná	1 765	2 800	77	72	·	78
Mléko	3 950	5 750	173	147	141	115
Mladý jatečný skot	25 653	34 450	1 122	883	·	634
Jatečný skot celkem	22 944	31 239	1 004	801	754	·
Jatečná prasata	21 595	26 200	945	672	651	569
Jatečná kuřata	15 687	21 600	686	554	468	450
Vejce	920	1 100	704	494	596	576

*) od 9. 7. 1990

**) orientační návrh při kursu 26,40 Kčs $\cdot$ USD⁻¹

o tuto částku vyšší náklady v živočišné výrobě a tedy nižší zisk u finálních výrobků. U prasat a drůbeže by to představovalo vzhledem k vysokému podílu spotřeby JKS ztrátovost výroby jatečných prasat a drůbeže. Veškerý zisk by zde byl odčerpán odvětvím výroby krmných obilovin.

V tomto případě je však ohrožena ekonomika podniků nakupujících jádrná krmiva a podniků hospodařících „bez půdy“ (SZP pro výkrm prasat a chov drůbeže).

V případě dosavadní ceny krmného obilí kolem 1 750 Kčs . t⁻¹ bylo pro podniky výhodnější obilí zkrmovat a prodávat hotové finální živočišné výrobky (viz příznivé cenové relace v tab. VI). Proto v podmínkách tržního hospodářství musí dojít ke zvýšení ceny krmného obilí. Navrhovaná orientační cena kolem 2 800 Kčs . t⁻¹ je však již příliš vysoká, odnímá veškerý zisk plynoucí z úplného výrobního procesu výroby jatečných prasat a chovu drůbeže a nedává již prostor podnikání v posledním výrobním úseku. Je zřejmé, že skutečná cena krmného obilí se bude muset pohybovat mezi dosavadní a navrhovanou cenou.

Tento příklad pouze podtrhuje již uvedené, že pro objektivizaci cenových relací mezi jednotlivými výrobky nutno používat jiných kalkulačních metod než tomu bylo doposud.

METODICKÝ PŘÍSTUP KE SLEDOVÁNÍ EKONOMIKY JEDNOTLIVÝCH FINÁLNÍCH VÝROBKŮ

Dosud uvedené argumenty jednoznačně hovoří o nutnosti organických kalkulací, o významu posuzování ekonomiky finálních produktů v rámci úplného výrobního procesu uskutečňovaného v rámci zemědělství. To vyžaduje považovat meziprodukt za nedokončenou výrobu, jež nepředstavuje pro podnik ekonomický přínos do té doby, než je přeměněna ve finální produkt. Jediným úkolem při pohybu meziprojektu je sledovat postupně přenášený objem externích nákladů v rámci výrobního procesu. Výhodou takto sestavené metodiky je, že nevyžaduje oceňování meziprojektu. Cenu meziprojektu lze v současné praxi považovat za subjektivní zásah při sledování ekonomiky finálních produktů, jež narušuje objektivnost ekonomického rozhodování.

Výrobní proces lze považovat za přímočarý: sestává z výrobních úseků na sebe navazujících. Do každého z nich samostatně vstupují vynakládané externí náklady (obr. 3, čárkované linky) a současně mimo to dochází pohybem meziprojektu i ke kumulovanému přenosu externích nákladů vynaložených v předcházejících úsecích (vyznačeno plnými čarami). V závěrečné fázi výrobního procesu dochází k realizaci finálního (tržního) výrobku. Takto pojatý přístup umožňuje poměrně objektivní analýzu ekonomiky sledovaného procesu. Předpokladem je zabezpečení procesu reprodukce, a to jak v oblasti rostlinné výroby (osiva a sadba), tak v oblasti živočišné výroby (reprodukce stád). Sledování ekonomiky těchto procesů nevytváří problémy, neboť jde o pohyb meziprojektu a s ním spojené přenášení externích nákladů, které postupně vstupují do finálních produktů. Jedná se o přímočarý pohyb typu input-output, počínající rostlinnou výrobou, pokračující přes meziprodukt a končící finální produkcí.

Nejslabším článkem metodiky organických kalkulací bývá podchycení zpětného vlivu působení živočišné výroby přes produkci chlévské mrvy na zvyšování úrodnosti půdy. Začlenění tohoto vlivu komplikuje situaci, neboť tento proces má charakter zpětné vazby a pohyb již není přímočarý, ale v rozvířající se spirále. Základní rys odlišující proces zemědělské výroby od ostatních odvětví národního hospodářství spočívá právě v principu zajištění zvyšování úrodnosti zemědělské půdy, tj. reprodukčního procesu celého zemědělství.

Podstatnou měrou je zvyšování úrodnosti závislé na rozvoji živočišné výroby. V současné době je však tento problém diskutován. Vedle uzavřeného obratu pohybu organických hmot mezi rostlinnou a živočišnou výrobou se hovoří o možnosti zapracování organických hmot do půdy přímo bez rozvoje živočišné výroby (pomocí zeleného hnojení, zaorávání rostlinných zbytků, jejich kompostování apod.). Není účelem rozvíjet tuto problematiku. Skutečností je, že půdní komplex je schopný absorbovat a využít chlévské odpady. Jinak jsou s likvidací těchto odpadů spojeny značné náklady, navíc tím dochází k narušení koloběhu organických hmot v přírodě.

Současná praxe považuje chlévskou mrvu a jí podobné hmoty za důležitý meziprodukt a zahrnuje ho i do ekonomického procesu tím, že oceněná chlévská mrva představuje „výnos živočišné výroby“ a „náklady“ ve výrobě rostlinné s tím, že v rámci výrobního celku (podniku) se tyto položky, stejně jako u jakéhokoliv meziproduktu, vzájemně vykompenzují. Tato transakce však vyvolává v rámci ekonomik odvětví zvýšení obratu nákladů.

Např. v přepočtu na 1 tunu obilí zvyšovaly náklady na chlévskou mrvu náklad cca o 80 Kčs (400 Kčs · ha⁻¹), což se dále promítá do zvýšených nákladů finálních živočišných produktů (u mléka do snížení zisku cca o 72 Kčs na krávu za rok, tj. o 0,02 Kčs na litr mléka, u jatečných prasat o 0,33 Kčs na 1 kg ž. h., u vajec o 0,25 Kčs na kg vaječné hmoty atd.). U cukrovky činil náklad na chlévskou mrvu 1 150 Kčs · ha⁻¹, tj. 30 Kčs v přepočtu na 1 tunu bulev, nepřeneseme-li část tohoto nákladu na „vedlejší výrobky“, které by opět zvyšovaly náklad na krmiva u skotu, u kukuřice na zeleno o 22 Kčs · t⁻¹ (860 Kčs · ha⁻¹), což při spotřebě 4 t na krávu za rok představuje další zhoršení ekonomické situace u krav o 88 Kčs za rok, podobně u ostatního skotu atd. Náklady na chlévskou mrvu byly rozpočítány i u víceletých pícech (363 Kčs · ha⁻¹, 10 Kčs · t⁻¹ zelené hmoty), luk (229 Kčs · ha⁻¹, 11 Kčs · t⁻¹ zelené hmoty) a pastvin (223 Kčs · ha⁻¹, 12 Kčs · t⁻¹ zelené hmoty).

Tržby za chlévskou mrvu v živočišné výrobě spojené s náklady na chlévskou mrvu v rostlinné výrobě se vracejí zpět a zatěžují prostřednictvím nákladů na krmiva finální živočišné výrobky.

Naskytá se ryze praktická pomoc: Každý sedlák ví, že nesmí dopustit snížení úrodnosti půdy. K tomu využívá naturálního koloběhu organických hmot uvnitř podniku (jiná by byla situace, kdyby tuto hmotu nakupoval, pak však, protože i v tomto případě jde o meziprodukt, jde opět pouze o přerozdělení realizovaného zisku vyplývající z prodeje finálních výrobků). Lze se domnívat, že organické vazby mezi jednotlivými úseky finálních produktů nebudou podstatněji narušeny, abstrahueme-li od chlévské mrvy, tj. jak výnosů v živočišné výrobě, tak nákladů v rostlinné výrobě s doprovodnými jevy ve zvýšených nákladech u živočišných produktů.

V teoretické oblasti byly v minulosti činěny pokusy s podhycením vzájemných vlivů pohybu meziproduktu mezi rostlinnou a živočišnou výrobou. Metody se opíraly o poměrně složité matematické výpočty, přičemž pro podhycení pohybu meziproduktu (který vystihovala inverzní matice) bylo použito opět dohodnutých stálých cen meziproduktu, což představuje vnesený konvenční prvek do ekonomické soustavy. Lze se pouze zamyslet nad objektivností stanovených stálých cen (proč oceňujeme 1 tunu chlévské mrvy např. 50 Kčs a ne 20 či 70 Kčs, proč je účetní cena převedené jalovice do krav 15–18 tis. Kčs atd.).

V navrhované metodice ekonomiky finálních produktů právě proto, že je možno vyloučit používání jakýchkoliv cen meziproduktu, docházíme k překvapivě „selskému“ řešení. Lze se domnívat, že jednoduchost sledování pomůže k operativním zásahům do struktury výroby, že bude možno poměrně jednoduchými prostředky reagovat na změněné podmínky trhu.

Na základě uvedených skutečností lze navrhnout obecně platný postup ekonomiky jednotlivých finálních produktů:

1. Výchozí základnou je sledování externě vynakládaných vkladů, adresně zjišťovaných v rámci úseků výroby, které jsou v podniku vytvořeny na základě kritérií organizace a řízení.

2. Třeba vymezit vzájemnou návaznost jednotlivých úseků výroby a tím i pohyb meziprojektu, s nímž je spojen i přenos externích nákladů až do úseku, v němž dochází k finalizaci produkce. Tržní výrobek je do tohoto okamžiku ekonomicky charakterizován množstvím na něj doposud vynaložených externích nákladů.

3. Třeba podchytit podmínky realizace finálního produktu.

4. Na tomto základě vyjádřit ekonomický efekt dokončeného výrobního procesu (rozdíl mezi tržbami a externími náklady).

5. K podchycení projevů jednotlivých parametrů výroby uplatňujících se ve výrobním procesu nutno podchytit i naturální vazby, tj. pohyb meziprojektu co do konkrétního druhu a proporce jak mezi úseky (např. osevní plochy a výnosy jednotlivých krmičných plodin vzhledem k počtu zvířat určitých kategorií a užítkovosti), tak i uvnitř úseku (např. obrát stáda: struktura zvířat, úroveň užítkových vlastností, např. u skotu mléčných, masných a reprodukčních, jež determinují i objem finální produkce – tržního mléka a jatečného skotu atd.).

Výhodou tohoto systému ekonomického hodnocení je objektivní ekonomická koncovka. V rámci výrobního celku je jednoznačně určen počet finálních produktů, jejich množství a kvalita vzhledem k parametrům výroby.

Při znalosti jednotkových cen jsou jednoznačně určeny tržby:

$$T = \sum_{i=1}^m \sum_{j=1}^n \sum_{k=1}^p c_{ijk} Y_{ijk}$$

kde: T – celkový objem tržeb

c – $\emptyset$ jednotková realizační cena

Y – naturální množství finálního výrobku

i – odvětví, kategorie

j – druh výrobku

k – kvalita výrobku (třída jakosti)

Objem výroby (Y) lze dále rozvést do komponent charakterizujících rozsah výroby, např. v živočišné výrobě

$$Y = f(y; J; S)$$

kde: y – užítkovost (hmotnost jatečných zvířat, dojivost)

J – počet jatečných zvířat

S – $\emptyset$ stav zvířat

Objem produkce jatečných zvířat lze pak vyjádřit závislostí

$$Y_{ijk} = y_{ijk} \cdot J_{ijk}$$

Produkci tržních živočišných výrobků (např. mléka) jako

$$Y_{ijk} = y_{ijk} \cdot S_i \text{ atd.}$$

$$Y = f(y; P)$$

kde: y – výnos finálního rostlinného výrobku
 P – výměra osevní plochy, plochy kultury atd.

Náklady vynaložené na finální výrobek lze sledovat jako sumu externích nákladů postupně vynakládaných v rostlinné, resp. živočišné výrobě s vyznačeným cílem výroby. Např. v rostlinné výrobě u dané plodiny může mít určitý výrobek (např. obilí) jednak finální charakter pro potravinářské účely, stejně však může být meziproduktem (krmné obilí).

Některé plodiny či kultury jsou vysloveně tržní (chmel, zelenina, ovoce, mák apod.), jiné představují jednoznačně meziprodukt (pícniny při abstrahování od semenářství).

Nejslabším místem navrhované metodiky je postižení ekonomiky u plodin, jejichž produkty mají hlavně tržní charakter, společně však dochází k tvorbě „vedlejších“ výrobků využívaných v živočišné výrobě (krmná sláma, skrojky a řízky cukrovky). V tomto případě třeba do té doby, než bude známa objektivnější metoda, použít k rozdělování externích nákladů na jednotlivé společně vyráběné produkty určité konvence, např. rozdělení podle podílu na hrubé produkci, naturálních jednotkách apod., což lze považovat za metodicky šťastnější než pomocí „odčítací metody“ při použití ocenění „vedlejších výrobků“ stálou cenou a jejich odpočtu od celkových vlastních nákladů. „Vedlejší“ výrobky se doposud podílely na hrubé produkci u obilovin asi 5 %, u cukrovky asi 10 %.

Východím momentem hodnocení je struktura osevních ploch (kultur) a objem externích nákladů. V případě, že u plodin dochází k využití produktu jak k tržním účelům, tak k výrobní spotřebě, je přijatelné (není-li jiná možnost) členění společných nákladů podle podílu osevních ploch při individuálním sledování dalšího speciálního zpracování. Např. externí náklady na jednotlivé druhy obilovin lze rozdělit úměrně k osevní ploše určené k merkantilním účelům, k výrobě osiva a ke krmným účelům. V případě adresnější evidence (např. vyčlenění potravinářské pšenice, sladařského jarního ječmene, stejně jako krmných obilovin, osivářských dílců apod.) lze ekonomiku sledovat s vyšší analytickou účinností a pochytit tak další specifické projevy, jako je výnosová odlišnost obilovin pěstovaných k různým účelům, náklady na pořízení osiv, množství průmyslových hnojiv, odlišné posklizňové manipulace včetně skladování, potřeb úvěrů apod.

U vysloveně krmných plodin lze externí náklady na jejich výrobu jednoznačně adresně převést na příslušný chov. Tak např. pícniny nemohou být v podstatě jinak využity než zkrmením přežvýkavci, tj. ve většině zemědělských podniků u skotu. Tím odpadá řada finančních transakcí: veškeré externí náklady vynaložené na tuto statkovou hmotu, ať již v čerstvém stavu či konzervovanou, přecházejí do uzavřeného obratu stáda skotu, v jehož rámci se realizují dva finální výrobky – tržní mléko a jatečný skot (včetně jatečných telat). Odpadají veškeré propočty vlastních nákladů na jednotlivá statková krmiva, jejich případné oceňování, výpočet „rentability“ atd. Všechny operace, které jsou spojeny s manipulací s objemnými krmivy, můžeme průběžně analyzovat, provádět parciální srovnávání nákladovosti výroby živin, kvantifikovat ekonomické ztráty na živinách atd. Všechny tyto propočty jsou však pouze dílčí a orientační. Z krmivářského hlediska není totiž rozho-

dující množství vyprodukované hmoty (agronomy často nadsazovaná hrubá produkce), ale její co nejučelnější transformace v živočišné produkty.

Vzpomeňme pouze na fingované výnosy pastvin, ztráty vykazované konzervací a skladováním; v řadě případů je „zkrmována“ dobytku veškerá vykázaná siláž (i zkažená, kterou se jednorázově v květnu a v červnu zatíží spotřeba u skotu; jinde se rafinovaněji vykazuje spotřeba během krmného období vyšší než ve skutečnosti je atd.).

A přece je to tak jednoduché: externí náklady na pěstování pícnin a manipulaci s nimi organicky začlenit ke skotu, pastevní areál pro ovce přičlenit tomuto chovu atd. Na vykázaném výnosu pak nezáleží. Sama zvířata svou užítkovostí a objemem finální produkce potvrdí, zda množství a kvalita zelené a konzervované píce byla na výši. Svoji úlohu při využití krmiv má i vhodné sestavení krmné dávky a optimální krmná technika. Nejen výroba, ale i další manipulace až do příjmu zvířetem rozhoduje o efektivnosti zhodnocení krmiv.

Sledování ekonomiky jednotlivých finálních výrobků je podmíněno definováním konkrétního výrobního procesu včetně jednotlivých na sebe navazujících úseků, případně operací.

Poměrně jednoduchý postup ekonomického hodnocení je u rostlinných finálních produktů. Výrobní proces sestává z jednotlivých postupně uskutečňovaných operací — přípravy půdy, setí, přihnojování, aplikace postřiků, kultivace, sklizně a posklizňové úpravy. S naturálním použitím materiálu a práce spojených s určitou činností je spojeno použití určitých finančních prostředků — externích nákladů. Prodej produktu pak přímo determinuje ekonomiku jednotlivých finálních rostlinných výrobků.

Ekonomika finálních živočišných produktů začíná sledováním vložených externích nákladů na výrobu krmiv (postup je stejný jako u finálních rostlinných výrobků). Výsledkem tohoto úseku výroby je naturální množství jednotlivých druhů krmiv (charakterizované i danou kvalitou), jež vážou určitý objem externích nákladů. Nic víc. Postupně se na jednotlivá krmiva nabalují další externí náklady spojené s konzervací a závěrečnou manipulací (včetně transportu) až po vlastní zkrmení (obr. 3). K takto vyjádřeným nákladům na krmiva přistupují v závěrečné fázi externí náklady živočišné výroby (včetně nákladů na reprodukci stáda). Realizací živočišných výrobků dochází ke zhodnocení všech externích vkladů takto pojatého ekonomického hodnocení, tj. i těch, které byly vynaloženy v rostlinné výrobě při výrobě krmiv.

Postup výpočtu lze ilustrovat na konkrétním příkladu. Ve spolupráci s dr. Foltýnem (ČSAZ) byl proveden odhad ekonomické efektivnosti jednotlivých hlavních finálních produktů v České republice. Za základ byla vzata struktura výroby v roce 1989 a úroveň vlastních nákladů zemědělských družstev v roce 1988. Na úroveň roku 1991 byly upraveny externí náklady předpokládaných změn cenových relací vstupů (cena 1 USD, cen jednotlivých skupin výrobních prostředků, započítání parafiskálu ve výši 50 % mezd a platů atd.), bylo odvozeno zvýšení materiálových nákladů (bez chlévské mrvy a krmiv), podle popsaných postupů byly upraveny ceny jaderných krmných směsí. Současně bylo použito orientačních cen předpokládaných pro rok 1991.

Není účelem znovu popisovat naznačený metodický postup. Obecně byly definovány ziskové funkce (včetně postupných vstupů jednotlivých parametrů výroby, což umožňuje hluboký analytický rozbor a možnost simulace jejich změn) pro hlavní tržní výrobky. Výsledek obsahuje tab. VII.

VII. Odhad tržeb a externích nákladů a zisku v roce 1991 u hlavních finálních výrobků zemědělství České republiky (mld Kčs) – Estimate of proceeds and external costs and profit in 1991 in the major final products of agriculture in the Czech Republic (milliard Kčs)

Finální výrobek	Tržby	Externí náklady	Zisk	Míra rentability (%)
Pšenice	8 118	3 458	4 660	134,5
Žito	1 323	735	588	80,0
Ječmen	2 968	1 237	1 731	139,9
Oves	145	72	73	98,6
Kukuřice	11	8	3	37,5
Obiloviny	12 565	5 510	7 055	128,0
Řepka	2 211	1 139	1 072	94,1
Mák	154	45	79	175,6
Slunečnice	32	16	16	100,0
Sója	16	12	4	33,3
Olejniny	2 413	1 242	1 171	94,3
Luskoviny	942	649	293	45,1
Cukrovka	2 979	2 151	828	38,5
Brambory	7 055	4 548	2 507	55,1
Technické plodiny	10 034	6 699	3 335	49,8
Krmné plodiny	0	0	0	–
ROSTLINNÁ VÝROBA CELKEM	25 954	14 100	11 854	84,1
Skot	43 561	45 764	–2 203	–4,8
Prasata	18 591	14 080	4 511	32,0
Drůbež	8 729	7 474	1 255	16,8
ŽIVOČSNÁ VÝROBA CELKEM	70 881	67 318	3 563	5,3
ZEMĚDĚLSKÁ VÝROBA CELKEM	96 835	81 418	15 417	18,9

Na celkových externích nákladech se rostlinná výroba podílí 17,3 %, na tržbách však 26,8 %. Do externích nákladů vstupují krmiva celými 25 996 mil. Kčs (8 927 mil. Kčs krmné obiloviny a 17 069 mil. Kčs objemná krmiva), což představuje 38,6 % celkových externích nákladů. Jde o podstatně nižší podíl nákladů na vlastní krmiva než u dříve prováděných kalkulací. Celkové náklady na krmiva nutno zvýšit navíc o cenu nakoupených krmných komponentů a výrobu JKS včetně ziskové přírážky v částce 10 679 mil. Kčs. Znamená to, že náklady na krmiva zatěžují živočišnou výrobu 36 675 mil. Kčs (54,5 %).

Současné navrhované ceny u obilovin a olejnin jsou velice atraktivní a jejich vzestup proti roku 1990 je pronikavější, než by zřejmě měl být.

Naopak výroba jatečných prasat, jatečné drůbeže a vajec vykazuje nižší úroveň rentability. Vedle rezerv, které existují ve snižování nákladů a v řadě podniků ve zvyšování úrovně užítkovosti, je hlavní vzrůst externích nákladů způsoben podstatným zvýšením ceny krmných komponentů a nákladů na výrobu JKS včetně ziskové přírážky. Ty tvoří u prasat celých 51,1 % nákladů na krmiva, u drůbeže 52 % nákladů na krmiva, zatímco krmné obiloviny a ostatní krmiva vlastní výroby se podílejí na nákladech JKS pouze 48–49 %. Hlavní příčinou je relativně vysoce nasazená cena komponentů, přičemž i zisková přírážka se podstatně zvýšila.

Zřejmě bude třeba prověřit také cenu 1 tuny krmného obilí (z 1 653 na 2 800 Kčs). V případě, že by podnik zabývající se výkrmem prasat a chovem drůbeže musel nakupovat veškeré krmné obilí, odevzdal by veškerý zisk, který zrealizuje, výrobci krmného obilí.

Zvláštní kapitolou je chov skotu. Zatímco v dřívějším období se projevovala cenová preference, v současné době je avizována ztráta. Existuje možnost racionalizovat chov, hlavní problém však nutno spatřovat ve značné výměře pícnin zatěžujících skot vysokým externím nákladem 17 mld Kčs bez odpovídajícího zhodnocení ve finální produkci. Problematika ekonomiky výroby objemných krmiv a jejich zkrmování je prvořadou otázkou.

Dalším problémem bude prověření cenových relací rostlinných a živočišných finálních produktů, kdy na celkovém objemu externích nákladů vynaložených v procesu zemědělské výroby se živočišná výroba podílí 82,7 % při neúměrně nižším zhodnocení vkladu. V případě stejné míry rentability by měl činit zisk v živočišné výrobě 12 747 mil. Kčs a v rostlinné výrobě 2 670 mil. Kčs. Míra rentability celé zemědělské výroby je srovnatelná s dosavadním vývojem (tab. IV).

Je jisté řada dalších zajímavých úvah. To však již není předmětem této stati.

ZÁVĚR

Je patrné, že vhodně sestavený program umožní na základě předkládané metodiky:

- analyzovat stav ekonomiky jednotlivých finálních produktů, zjistit vliv rozhodujících faktorů, které ji ovlivňují;
- prověřit cenovou a nákladovou situaci;
- navrhnout případné změny nákladových a cenových relací (ceny vstupů a realizace);
- reagovat na změny na trhu a na tomto základě budovat strategii zemědělského podniku.

Pomocí vhodných programů lze velice rychle a operativně rozhodovat o vhodnosti jakýchkoliv opatření v zemědělské výrobě, provádět úvahy na bázi objektivních ekonomických analýz.

Objektivizace metod ekonomického hodnocení finálních zemědělských výrobků

Zeměd. Ekon., 37, 1991, č. 5, s. 287–310. — 3 sch., 7 tab., res. čes., angl., něm., rus.

rošlinná výroba, živočišná výroba, vlastní náklady, tržby, objektivizace, metodologie, analýza ekonomická

Cílem je návrh na co nejobjektivnější metodiku sledování ekonomického procesu výroby jednotlivých finálních výrobků. K objasnění rozhodujících závislostí je uvedena charakteristika výrobního procesu v živočišné výrobě v propojenosti na uzavřený obsah činností v zemědělství. Objektivizace ekonomického hodnocení jednotlivých finálních živočišných výrobků je narušována především duplicitním započítáváním meziprojektu. V práci je poukázáno na problémy kalkulací meziprojektu jak vlastní výroby, tak nakoupeného. Finální ekonomické výsledky ovlivňuje i započítávání tržeb a nákladů na chlévskou mrvu. U nakupovaného meziprojektu existuje i speciální problém — započítání nákladu jednotlivých krmných směsí v případě zkrmování obilí vlastní výroby. Závěrem je naznačen metodický přístup spojený se sledováním jednotlivých finálních výrobků, doplněný o praktický příklad.

PODĚBRADSKÝ Z., Research Institute of Livestock Production, Praha-Uhřetěves

Objectifying the methods of economic evaluation in final farm products

Zeměd. Ekon., 37, 1991, No. 5, pp. 287–310. — 3 schemes, 7 tabs, summaries in cs; en, de, ru

crop production, livestock production, prime costs, proceeds, objectification, methodology, economic analysis

The author's intention was to propose an objective (as far as possible) technique of monitoring the economic process of manufacture of different final products. To elucidate the major dependences, the characteristics of the process of livestock production are shown in continuity with the closed contents of activities in agriculture. The main factor that disturbs the objectification of economic evaluation of the different final livestock products is the duplicity of counting the intermediate product. Attention is drawn to the problems of calculations concerning both the intermediate products generated by the farm (enterprise) itself as well as the purchased ones. The final economic results are also influenced by reckoning with the proceeds and costs associated with the dung. There is one specific problem appertaining to the purchased intermediate product: reckoning with the costs of the feed mixtures when the grain produced on the farm itself is administered to the livestock. A methodical approach associated with the monitoring of the different final products is suggested in the conclusion and a practical example is added.

PODĚBRADSKÝ Z., Forschungsinstitut für tierische Produktion, Praha-Uhřetěves

Die Objektivierung von Methoden der Bewertung bei landwirtschaftlichen Finalerzeugnissen

Zeměd. Ekon., 37, 1991, Nr. 5, S. 287–310. — 3 Sch., 7 Tab., Zus. in Tschech., Engl., Dtsch., Russ.

Pflanzenproduktion, tier. Produktion, Selbstkosten, Erlöse, Objektivierung, Methodologie ökon. Analyse

Zeit ist der Vorschlag für eine möglichst objektive Methodik der Verfolgung des ökonomischen Prozesses bei der Produktion der einzelnen Finalerzeugnisse. Zur Erklärung der entscheidenden Abhängigkeiten wird eine Charakteristik des Produktionsprozesses in der tierischen Produktion angeführt in Verknüpfung mit dem geschlossenen Zyklus der landwirtschaftlichen Tätigkeit. Die Objektivierung der ökonomischen Bewertung der einzelnen landwirtschaftlichen Finalerzeugnisse wird beeinträchtigt vor allem durch die Duplizität bei der Einbeziehung der Zwischenprodukte sowohl aus der Eigenproduktion als auch beim erworbenen Zwischenprodukt. Die Finalergebnisse werden ferner beeinflusst von der Einbeziehung der Erlöse und auch der Kosten für den Stallbindung. Beim erworbenen Zwischenprodukt ergibt sich ein spezifisches Problem — die Einbeziehung der Kosten für die einzelnen Futtergemische bei Verfütterung von Futtergetreide aus der eigenen Produktion. Im Abschluß wird ein methodisches Herangehen angedeutet, welches verbunden ist mit der Verfolgung der einzelnen Finalerzeugnisse, was noch durch ein praktisches Beispiel ergänzt wird.

Объективизация методов экономической оценки в животноводстве

Zeměd. Ekon., 37, 1991, № 5, с. 287–310. — 3 сх., 7 табл., рез. чешск., англ., нем., русск.

растениеводство, животноводство, себестоимость, выручка, объективизация, методология, экономический анализ

Работа направлена на максимальную объективизацию методики анализа экономического процесса производства отдельных конечных видов продукции. Для объяснения решающих зависимостей приводится характеристика производственного процесса в животноводстве в увязке с замкнутым циклом производства в сельском хозяйстве. Объективизация экономической оценки отдельных видов конечной продукции животноводства нарушается прежде всего двойным включением промежуточного продукта. В статье приводятся проблемы калькуляции как собственного, так и приобретенного промежуточного продукта. Конечные экономические результаты зависят также от включения выручки и затраты на навоз. Специфическая проблема у закупаемого промежуточного продукта заключается во включении затрат на отдельные комбикорма в случае потребления зерна собственного производства в качестве корма. В заключение намечается методический подход к оценке отдельных конечных видов продукции и приводится практический пример его реализации.

Adresa autora:

Doc. ing. Zdeněk Poděbradský, CSc., Výzkumný ústav živočišné výroby, 104 00 Praha 10-Uhřetěves

Koncem minulého roku vyšla v ediční řadě informačních publikací Ekonomického ústavu ČSAV studie, charakterizující základní rysy mezinárodního obchodu z hlediska postavení a úlohy tohoto obchodu v rámci GATT (Kraus 1990). Práce navazuje na stať, kterou publikoval Černohorský (1990).

Detailnější rozpracování dané problematiky je z hlediska ČSFR, jako země stojící u zrodu GATT, v současné době vysoce aktuální zejména proto, že naše více než pasivní členství je zřejmě neudržitelné, máme-li skutečně těžit z výhod tohoto členství. Všeobecně se očekává, že východoevropské reformující se ekonomiky se začnou mnohem aktivněji podílet na práci GATT, zaujímat kompetentní stanoviska k projednávaným problémům a předkládat i vlatní náměty k řešení. Dané téma se v posledních měsících mnohem častěji objevuje na stránkách odborného tisku, nejnověji v souvislosti s bruselským zasedáním GATT (3. 12. 1990), aniž by byly nejširší odborné veřejnosti známy některé zásadní skutečnosti doprovázející předchozí činnost GATT. Chceme si proto blíže osvětlit účast agrárního sektoru na jednotlivých ujednáních (tzv. kolech) GATT jako východiska lepšího pochopení celé této složité problematiky, zejména pak z hlediska plnění základního poslání GATT, jímž je snaha o prohloubení liberalizace agrárního obchodu.

Úvodem možno zdůraznit, že specifické postavení zemědělství v GATT je patrné z toho, že na rozdíl od ostatních sektorů národního hospodářství byly doposud všechny snahy o liberalizaci obchodu zemědělskými výrobky málo úspěšné, včetně naznačeného posledního jednání. GATT se sice podařilo za uplynulá léta odbourat cla, avšak v mnoha případech bylo toto odbourání cel neúčinné, protože se ve stále větším rozsahu aplikovaly netarifní překážky obchodu. Podívejme se dále, do jaké míry byla v rámci jednotlivých kol GATT projednávána problematika agrárního obchodu, a to až po doposud poslední tzv. Uruguayské kolo.

DILLONOVO KOLO (1961)

Otázky zemědělství se dostaly výrazněji do popředí jednání teprve se zahájením Dillonova kola v roce 1961. V tomto kole šlo speciálně o otázky, které vyplynuly ze vzniku ES. GATT sice připouští vytváření celních unií, požaduje však, aby společný celní tarif nebyl vyšší než průměrné celní zatížení jednotlivých smluvních partnerů před vznikem celní unie. Navíc požaduje čl. XXIV (odst. 6), aby nová celní unie musela uhradit kompenzace v případě, že se během prací na společném zahraničně obchodním tarifu ustálily dřívější národní celní sazby na vyšší úrovni.

¹⁾ GATT – Všeobecná dohoda o clech a obchodu

ES sice v podstatě splnila tyto požadavky tím, že stanovila společný celní tarif jako aritmetický průměr celních sazeb používaných ve čtyřech celních oblastech společenství, odmítla však smluvně zakotvit cla těch zemědělských výrobků, pro které se v rámci společných tržních řádů předpokládal systém variabilních obvodů²⁾. U těchto výrobků poskytly některé z pozdějších členských států ES Spojeným státům v rámci předchozích ujednání o snížení cel značné ústupky (zčásti nulová cla). Nikoli bezdůvodně doporučili Američané uvážit, že by systém odvodů měl za následek podstatně vyšší zatížení dovozu, a proto požadovali od ES jako „odškodné“ záruky volného přístupu na trh. Kompenzace, které ES nabídla, považovali za nedostatečné.

Neústupnost Evropanů v otázce garancí přístupu na trh a snaha co nejrychleji ukončit Dillonovo kolo přiměly USA k tomu, že ustoupily od požadavku, aby se ES zavázala k minimálním odběrům určitých agrárních výrobků a místo toho akceptovaly dvě dohody o průměří s ES. Tyto dohody jim zajišťovaly u důležitých zemědělských produktů (kukuřice, čirok, pšenice, rýže a drůbež) tzv. *unsatisfied negotiating rights*, to znamená, že se ES zavázala po zavedení společného tržního řádu projednat s USA vývozní situaci produktů, kde platí tyto společné řády. (Známým příkladem jednání na bázi dohod o průměří je „kuřecí válka“, která vešla do historie GATT v roce 1963.)

Při zpětném hodnocení se jeví jako mnohem důležitější než jednání o průměří jak pro USA, tak pro ostatní smluvní partnery GATT „kompenzační úhrady“, vyplácené ES. ES se např. zavázala ke konsolidaci celních sazeb u kukuřičného gluténu a manioku jako „dílního odškodného“ především za zavedení variabilních odvodů u obilí. Dále byla zavedena nulová cla na dovoz olejnin, pokrutin a extrahovaných šrotů. Tyto smluvně zakotvené ústupky vedly k tomu, že ES do dnes neuválila na uvedené výrobky dovozní omezení, třebaže byl tento krok z vnitroekonomických i agrárně politických důvodů z nejrůznějších stran požadován.

KENNEDYHO KOLO (1963–1967)

Výchozím bodem Kennedyho kola, jehož jednání byla zahájena v roce 1963, byl americký návrh na multilaterální, rovnoměrné a celosvětové snížení cel. Mělo se týkat i obchodu zemědělskými výrobky. USA a ostatní vývozci zemědělské produkce, jako Kanada, Austrálie a N. Zéland, požadovali přeměnu všech netarifních překážek obchodu v zemědělství, zejména variabilních obvodů, v cla a jejich postupné lineární snížení během čtyř let.

Dovozci zemědělských výrobků však nepovažovali Kennedyho plán pro zemědělství za jednacím návrh, který by se měl brát vážně. Především ES poukazovala na to, že za deformace mezinárodních agrárních obchodních toků odpovídají stejnou měrou dovozní jako vývozní země. Aby se v jednáních mohlo přihlížet i k protekcionistickým opatřením exportujících zemí, navrhla ES vytvořit v rámci GATT „subvenční marže“. Jako subvenční marži pro konkrétní výrobek definovala rozdíl mezi vnitřní cenou výrobku a cenou světového trhu, včetně všech ostatních pří-

²⁾ Při dovozech je rozdíl mezi prahovou (vstupní) cenou a nejnižší cenou zahraniční nabídky odváděn do společné pokladny ve formě vyrovnávacího odvodu (poplatku). Ve vývozu jsou subvence určeny k vyrovnání rozdílu mezi cenami vnitřního trhu a obvykle nižšími cenami světového trhu. Jsou kryty ze společných rozpočtových prostředků ES v rámci Evropského fondu zemědělské garance a orientace.

mých a nepřímých subvencí, z nichž daný výrobek profitoval. V případech, kdy nemohou být skutečné ceny světového trhu považovány za „reprezentativní“, protože jsou zkresleny nejrůznějšími protekcionistickými vlivy, se uvažovalo o tom, použít mezinárodně dohodnuté „referenční ceny světového trhu“, tj. změny skutečných cen měly být podchyceny variabilními dovozními odvody nebo vývozními subvencemi.

Realizací této koncepce, známé pod francouzským označením „montant de soutien“, by bylo zavedeno do mezinárodní agrární obchodní politiky měřítko, které by umožňovalo vytvořit jednací bázi i pro netarifní překážky obchodu. USA však návrhy odmítly. Z dnešního hlediska lze však konstatovat, že odmítnutím tohoto návrhu bylo upuštěno od nástroje, kterým bylo možno úspěšně čelit rostoucímu protekcionismu v 70. letech.

Poznatek, že se pro agrární sektor nedá prosadit obecně platná jednací metoda, vedl potom v rámci Kennedyho kola k hledání řešení pro dílčí problémy. USA obnovily svůj požadavek zahrnout do jednání systém odvodů ES v té formě, že by se ES zavázalo k odběru určitého kvantitativně pevně stanoveného minimálního množství, což ES opětovně odmítla. Ale ani návrh ES regulovat agrární sektor mezinárodními dohodami o zboží se nesetkal s pochopením. Jedině u obilovin byla nakonec uzavřena nová dohoda. Obsahovala závazek potravinové pomoci a nově stanovila maximální a minimální ceny uvažované v rámci dohody o pšenici z roku 1962. Pro obchodně politickou praxi neměly tyto cenové regulace podstatný význam. V situaci celosvětových přebytků klesly ceny pšenice pod stanovené minimum ještě dříve, než dohoda nabyla platnosti.

V otázce závazného maximálního stupně soběstačnosti nebylo u obilovin dosaženo shody názorů. ES sice předložila nabídku krýt 10 % vnitřní spotřeby obilovin dovozem, stanovit tedy smluvně stupeň soběstačnosti na 90 %, avšak USA nepovažovaly tento návrh za krok k liberalizaci, protože v té době byla míra soběstačnosti ES nižší než navrhovaná hranice. Ze zpětného pohledu i zde vyvstává otázka, zda by o něco skromnější požadavky nebyly dlouhodoběji přispěly k větší obchodní kázni.

TOKIJSKÉ KOLO (1973–1979)

Názorové rozdíly v zásadních pozicích byly příznačné i pro sedmé kolo jednání GATT, tzv. Tokijské kolo. USA požadovaly, aby byl agrární sektor postaven na roveň průmyslovému sektoru. Zvláštní význam přitom přikládaly odbourání netarifních překážek obchodu. ES naproti tomu zastávala stanovisko, že zásady a metody společné zemědělské politiky nelze zpochybňovat. Specifickým cílem jednání o zemědělství měla být „expanze obchodu při stabilizovaných světových trzích a se zřetelem k uplatňovaným jednotlivým agrárním politikám“. Pod vlivem potravinového nedostatku v letech 1972 až 1974 zdůrazňovala ES argument spolehlivého zásobování a zaměřila se přednostně na uzavírání mezinárodních komoditních dohod, obsahujících u důležitých zemědělských produktů ujednání o koordinovaných zásobách.

Obě základní stanoviska se odrazila ve výsledcích jednání. Evropský postoj se prosadil potud, že bylo dohodnuto regulovat jednotlivá zemědělská odvětví (produkce obilovin, hovězího masa a mléka) v rámci separátních multilaterálních dohod, což se později ukázalo jako opatření neúčinné. Snahy prosadit rozšíření nové verze Mezinárodní dohody o pšenici z roku 1967 ztroskotaly, protože se nedocílila shoda názorů na maximální a minimální ceny, které měla dohoda stanovit. U ho-

věžího masa sice byla uzavřena dohoda, slouží však jen lepší výměně informací o situaci na trhu a o problémech, které možno na trhu očekávat. Konkrétní ekonomická ujednání obsahuje pouze Mezinárodní dohoda o mléčných výrobcích, která obsahuje údaje o minimálních cenách v obchodě odstředěným sušeným mlékem, mléčným tukem včetně másla a některými druhy sýrů. Vzhledem k prohlubující se tržní nerovnováze v mléčném sektoru na začátku 80. let se později ukázalo, že stanovení minimálních cen bylo omylem.

Americký postoj se odrazil ve schválení kodexů jednání v oblasti netarifních překážek obchodu. V obchodě zemědělskými výrobky se přikládal velký význam především kodexu o subvencích a vyrovnávacích clech. Kodex o subvencích se snažil upřesnit koncepci „neúměrně velkého podílu na světovém obchodě“.

Ve svém konečném efektu bylo Tokijské kolo v agrárním sektoru nadále neúspěšným jednáním. Vedlo sice i v obchodě zemědělskými produkty k dalšímu odbourání cel a v bilaterálních jednáních přineslo navíc i určité úlevy u některých specifických netarifních překážek obchodu. Vcelku se však dodnes nic nezměnilo na skutečnosti, že agrární obchod zaujímá v rámci GATT specifické postavení.

URUGUAYSKÉ KOLO (1986–1990)

Již záhy po ukončení Tokijského kola se ukázalo, že otázky nových kodexů přesahující rámec snižování cel a týkající se různých netarifních překážek obchodu nutno blíže ujasnit. Navíc došlo na začátku 80. let k poklesu růstu světového obchodu, který byl provázen opětovným zesílením protekcionistických tendencí.

Příprava zahajovací konference pro nové kolo jednání, na níž musely být formulovány a schváleny zásady, obsah a cíle jednání, byla mimořádně obtížná a zdoluhavá. Spory se soustředily především na integraci zemědělské problematiky do jednání, což požadovaly hlavně země exportující zemědělskou produkci, a na začlenění problematiky služeb do jednání GATT, což byl požadavek USA.

Nakonec byla formulována obecně přijatelná předloha usnesení, na jejímž základě mohlo být v září 1986 schváleno v Punta del Este společné prohlášení ministrů ke svolání multilaterálního kola obchodních jednání. Realizací byl pověřen výbor pro obchodní jednání, který vypracoval do konce ledna 1987 podrobnou strukturu a pracovní plán obchodních jednání.

Prohlášení ministrů v Punta del Este obsahuje I. část – Jednání o světovém obchodě, a II. část – Jednání o obchodě službami.

Cíle I. části byly shrnuty do následujících problémových okruhů:

- další liberalizace a rozšíření světového obchodu,
- posílení role GATT
- zvýšení adaptability systému GATT v měnícím se mezinárodním ekonomickém prostředí,
- podpora konvergujících opatření ke spolupráci na národní a mezinárodní úrovni.

Cílem jednání je výraznější liberalizace obchodu zemědělskými výrobky a podřízení všech opatření, která ovlivňují zpřístupnění dovozu a konkurenci ve vývozu, striktnějším a účinnějším zásadám GATT se zřetelem k všeobecným jednacím principům, a to:

- usnadněním přístupu na trh mj. snížením dovozních omezení;

— zlepšením podmínek pro uplatnění konkurenceschopnosti disciplinovanějším využíváním všech přímých a nepřímých subvencí a dalších opatření, která bezprostředně nebo zprostředkovaně ovlivňují obchod zemědělskými výrobky, včetně postupného snižování negativního dopadu těchto opatření a nápravy jejich příčin;

— minimalizací negativních vlivů kontrolních zdravotních předpisů a předpisů k ochraně rostlin a podobných právních opatření na obchod zemědělskými výrobky se zřetelem k jednorázovým mezinárodním ujednáním.

II. část se omezuje na konstatování, že budou zahájena jednání o obchodě a službách a že pro ně platí principy a postupy shodné s GATT.

V prvních měsících roku 1987 zahájilo činnost 14 jednacích skupin.³⁾ V první fázi jednání šlo o to, definovat a analyzovat jednotlivé předměty jednání a předložit návrhy a požadavky. Mezitím se již výrazně pokročilo ve vlastních jednáních věcného charakteru.

V prosinci 1988 se konala v kanadském Montrealu schůzka zástupců signatářských států GATT s cílem posoudit dosavadní průběh jednání v rámci Uruguayského kola a stanovit další postup pro příští období. V oblasti zemědělství se k danému datu nepodařilo dosáhnout výrazného průlomu, s výjimkou obchodu tropickými výrobky (např. káva, kakao, banány, kaučuk), kde se hospodářsky vyspělejší země zavázaly podstatně snížit (USA) a v případě některých komodit i úplně odstranit (ES) dovozní celní omezení. Tento krok lze charakterizovat jako nepřiliš finančně „nákladný“ ústupek požadavkům rozvojových zemí, neboť tropické produkty patří do skupiny tzv. nekompetitivních komodit, které nemohou být v přírodních podmínkách mírného klimatického pásma pěstovány, a tudíž ani jejich dovoz nemůže podstatně ohrozit zájmy zemědělských výrobců v hospodářsky vyspělých zemích.

K určitému průlomu v jednání Uruguayského kola GATT o mezinárodním zemědělském obchodě došlo však na další schůzce zúčastněných zemí, která se konala počátkem dubna 1989 v Ženevě.

V Ženevě byla podepsána dohoda tzv. Mid – Term Agreement, schválená Výborem pro jednání o obchodě (Trade National Committee), kde se podle § 14–16 smluvní země zavázaly, že podají zprávu, zda nedošlo ke zvýšení subvencí. Mělo se jednak potvrdit, zda nedošlo ke změně status quo, a jednak se země zavázaly, že budou podávat v půlročních intervalech zprávu (notifikaci) o tom, jak se budou vyvíjet subvenční opatření v krátkodobém výhledu do roku 1990. Notifikační termíny nejsou plněny řadou zemí a z čs. strany byla notifikace znemožněna tím, že nejsou k dispozici věrohodné informace v požadovaném členění o rozsahu subvencí do čs. zemědělství.

Na uvedené schůzce bylo zástupci USA, ES a zemí Cairnské skupiny⁴⁾ rozhodnuto pokračovat v jednání s cílem vytvořit spravedlivý a tržně orientovaný systém obchodu zemědělskými výrobky. V zásadě se jedná o to, aby zemědělská politika jednotlivých zemí ve větší míře reagovala na signály mezinárodního agrárního trhu a byla důsledněji podřízena pravidlům GATT.

³⁾ Jednání o zemědělství probíhají v rámci skupiny zvané Skupina pro jednání o zboží, pod níž spadá tzv. Negociační skupina pro zemědělství – NG5. Jednání se účastní 96 zemí.

⁴⁾ Skupina složená ze zástupců Argentiny, Austrálie, Brazílie, Chile, Indonésie, Kanady, Kolumbie, Malajska, N. Zélandu, Filipín, Thajska, Uruguaye a Maďarska

V průběhu jednání do konce roku 1989 vykristalizovaly čtyři problémové okruhy, jež jsou považovány za prioritní z hlediska zabezpečení bezporuchového chodu mezinárodního agrárního obchodu:

- poskytování tuzemských (vnitřních) a vývozních subvencí zúčastněnými zeměmi,
- vnější ochrana tuzemského trhu,
- netarifní překážky obchodu na úseku veterinárních a fytosanitárních předpisů,
- specifické postavení rozvojových zemí.

Bylo dohodnuto zmrazení dosavadní úrovně subvencí a protekcionismu do prosince 1990, kdy mělo být Uruguayské kolo zakončeno, podstatné a postupné omezení těchto opatření, i když konkrétní výše možného objemu subvencí nebyla stanovena. Toto omezení se mělo týkat všech opatření, která přímo i nepřímo ovlivňují přístup na trhy odběratelů agrárních produktů, resp. konkurenční pozici agrárních vývozců. Měl být vytvořen kontrolní systém dohledu nad dodržováním dohodnutého objemu zmrazení subvencí a protekcionismu a do prosince 1989 měly vlády zúčastněných zemí předložit konkrétní návrhy na dosažení dlouhodobějších cílů v jejich odstraňování. Stanoviska zemí s vysoce subvencovaným zemědělstvím, které zároveň mají obavy o zachování své národní potravinové bezpečnosti (Japonsko, Švýcarsko), se odrazila v tom, že v budoucích jednáních mohou být vzaty v úvahu i neobchodní zájmy účastníků.

Tato dohoda znamená, že principy tržní regulace budou v budoucnosti určovat základní proporce a toky světového zemědělského obchodu a jeho prostřednictvím ovlivňovat i výrobu. Dohoda o „podstatném“ snížení subvencí a protekcionismu naznačuje, že zřejmě převládly radikálnější postoje USA a zemí Cairnské skupiny proti umírněnějším přístupům ES a Japonska. Kromě toho Spojené státy předložily návrh na „tarifikaci“ všech celních opatření, která ovlivňují mezinárodní zemědělský obchod. Tento návrh prakticky znamená převedení importních kvót, proměnlivých vyrovnávacích dovozních odvodů a podobných nástrojů regulace na společného jmenovatele – ekvivalentní celní tarify tak, aby byla zajištěna jejich vzájemná srovnatelnost a vytvořeny předpoklady pro jejich praktické snižování, popř. odstraňování. Míra protekcionismu by se pak víceméně jednoznačně určovala jako rozdíl mezi domácí a světovou cenou příslušného produktu. Slabina tohoto návrhu spočívá v tom, že v případě některých produktů (např. cukr) je obchod natolik monopolizován, že světová cena ztrácí charakter objektivního kritéria.

Snížení výrobních subvencí zemědělství v hospodářsky vyspělých zemích přinese i určité společenské problémy, neboť pravděpodobně bude vyvolávat tlak na další odchod zemědělských výrobců z některých odvětví výroby, popř. na pokles jejich příjmů. V této souvislosti se hovoří o problematice samostatného vyčleňování opatření přijímaných k podpoře důchodů farmářů, jež by nepřispívala k dalšímu růstu výroby a potažmo i k růstu mezinárodního obchodu s produkty nenalézajícími komerční odbytnost. Vzhledem k sociální a politické situaci v hospodářsky vyspělých zemích bude pravděpodobně nutné zachovat dosavadní životní úroveň farmářů, čehož je možno dosáhnout vazbou důchodové podpory nikoliv na produkční cíle, ale cíle v oblasti ekologie, zlepšování infrastruktury a zvyšování estetické a rekreační hodnoty venkovské krajiny. Poskytování důchodové podpory jenom na základě toho, že její příjemci byli dříve aktivními zemědělci, by zřejmě bylo pro ostatní daňové poplatníky politicky nepřijatelné.

Konkrétní realizace zmíněné koncepce je zatím ve stadiu úvah a studií, ale může výrazně změnit tvář a společenské funkce venkovského přírodního prostředí v hospodářsky vyspělých zemích. Je tak nastolováno řešení, jež je z obecného principu více než sporné, neboť si lze těžko představit, že prosazování tržních signálů jako základního východiska alokačního mechanismu lze dostat do souladu se snahou uměle stimulovat důchody výrobcům. Má-li GATT fungovat jako hlavní nástroj k vyrovnávání výchozích podmínek na mezinárodním trhu, pak se asi bude muset u řady zemí odbourat snaha neoprávněně konzervovat důchody u „zaostávajících“ agrárních výrobců.

Na počátku dubna 1990 předložil sekretariát GATT v Ženevě skupině jednající o zemědělském obchodě dokument, ve kterém je provedena analýza rozdílných návrhů na řešení problémů liberalizace zemědělského obchodu tak, jak byly v průběhu Uruguayského kola předloženy čtyřmi hlavními seskupeními či zeměmi, tj. USA, ES, Japonskem a Cairnskou skupinou. Návrhy se týkají řešení otázek spojených se třemi okruhy problémů: odstranění exportních subvencí, omezení protekcionismu ve vztahu k zemědělskému importu a omezení subvencí do zemědělství.

Spojené státy přišly na jednání s cílem dospět během relativně krátké doby ke zrušení všech omezení v obchodě zemědělskými výrobky. Jejich návrh zdůrazňuje tři prvky:

- postupné odbourání všech omezení dovozu v obchodě zemědělskými výrobky,
- odbourání agrárních subvencí včetně opatření přímo nebo nepřímo ovlivňujících obchod,
- sladění hygienických předpisů týkajících se rostlin i zvířat.

Praktická realizace těchto opatření má být podle představ USA ukončena do 10 let, kdy má dojít k odbourání všech druhů subvencí. Je zřejmé, že tento návrh představuje radikální obrat v postoji USA a vychází z předpokladu, že americké zemědělství je schopno realizovat komparativní výhody.

Pro jednání se navrhuje dvoustupňový postup. Nejdříve se doporučuje sjednotit názory na definici a měření agrárních subvencí a dále navrhnout časový plán jejich rušení. V této souvislosti se připomíná koncepce stanovení výše subvencí ukazateli typu EPS a ESS (ekvivalent produkčních subvencí, resp. spotřebních subvencí)⁵⁾, kterou používá OECD. Tato metoda by mohla podle amerického stanoviska přicházet v úvahu za předpokladu, že se aplikuje v dostatečné šíři, tj. že by byly vyňaty z propočtu přímé důchodové transfery a příspěvky na potravinovou pomoc, které ovlivňují produkci. Potom by mohly být projednány a schváleny národní programy omezování subvencí.

USA si od výsledků takto orientovaných jednání slibovaly usnadnění přístupu na zahraniční trhy. Vycházely z toho, že zaznamenávají zejména u rostlinných produktů (kukuřice, pšenice, sójových bobů) komparativní výhody a že budou profitovat ze zrušení vývozních subvencí jiných zemí. Odbourání jejich vlastních subvencí a obchodních omezení v živočišné výrobě by naproti tomu vedlo k zesílení konkurence na vlastním trhu a k poklesu maloobchodních cen americkým spotřebitelům.

⁵⁾ Volný překlad z anglických pojmů Producer subsidy equivalent (PSE) a Consumer subsidy equivalent (CSE)

Tzv. Cairnská skupina se také velmi důrazně staví za liberalizaci obchodu zemědělskými výrobky. Tuto skupinu vytvořilo v roce 1986 v australském městě Cairns 13 „nesubvencujících zemí vyvážejících zemědělské produkty“, aby společně vyjadřovaly své zájmy a prosazovalo je s větším důrazem. Jde o střední až malé agrárně orientované vývozce, kteří pokrývají asi 22 % světového obchodu zemědělskými výrobky. Skupina vznikla jako reakce na narůstající konkurenci mezi USA a ES co do rozsahu poskytovaných vývozních subvencí. Země Cairnské skupiny staví na poznání, že jsou nejvíce postihovány unfair obchodními praktikami velkých producentů a vývozců. Žádná z těchto 13 zemí nechce a ani si nemůže dovolit subvencovat vývoz ve stejném rozsahu.

Jednací návrh předložený Cairnskou skupinou je třístupňový. V první fázi se mají co nejrychleji zkrátit všechny subvence do výroby, ovlivňující vývozní a obchodní politiku. Ve druhé fázi se mají koordinovaně a postupně odbourat všechny intervence deformující mezinárodní agrární obchod. Předpokládá to obsahově a časově koordinovaný postup, přičemž by výchozí výpočtovou základnou měl být globální ekonomický ukazatel, tzv. ekvivalent produkčních subvencí. Ve třetí fázi by se pro převážně liberalizovaný agrární obchod vypracoval multilaterálně sjednaný a smluvně zakotvený rámec.

Kanada předložila vlastní návrh. Poukazuje na omezení související s postupem spočívajícím převážně na výrobkové bázi a zdůrazňuje nutnost zahrnout do přepočtu všechny výrobky a všechna opatření deformující obchod. Mělo by se dočít:

- odstranění všech subvencí ovlivňujících obchod;
- dodržování stejných závazků všemi členy GATT a stejných práv pro všechny členy;
- použití ukazatele, který shrnuje všechna subvenční opatření a všechna omezení obchodu (navrhuje se „ekvivalent distorze obchodu“ (EDO) ⁶⁾);
- schválení závazku, že se nezavedou žádná opatření nebo neuplatní subvence omezující obchod;
- nový kodex jednání;
- přísnější závazky, že se k omezování obchodu nezneužijí netarifní překážky obchodu (technické normy, standardy, veterinární předpisy apod.).

Měrná veličina EDO by měla podle kanadského návrhu vycházet z koncepce EPS používané v OECD. Musela by však být očištěna od těch opatření, která jsou podle shodného názoru vůči produkci a ve svých důsledcích i vůči obchodu neutrální (např. důchodové transfery). Takto kvantifikovanou míru subvencí by potom měly všechny smluvní strany během pěti let snížit o určité procento, a to jak agregovaně, tak u jednotlivých komodit. Při výpočtu EDO by se mohly uplatnit v zemích, které účinně omezují produkci a přitom realizují přímé nebo nepřímé důchodové transfery, i „dobropisy“.

Za kanadský návrh na zavedení EDO se staví i severské státy (Finsko, Island, Norsko, Švédsko). Poukazují však na to, že každá forma kvantitativní měrné veličiny má nutně své nedostatky. Proto by nemohl být ukazatel typu EDO chápán jako právně závazný. Právní závazky GATT u různých částí realizačního programu by musely mít formu kvantitativních příslibů u konkrétních výrobků, např. vyšších dovozních kvót, bezcelních nebo bezobvodových dovozních kvót, nižších objemů subvencovaných vývozů nebo snížených vývozních subvencí.

⁶⁾ EDO značí anglicky Trade distortions equivalent (TDE)

Evropská společenství poukazují v úvodní části svého návrhu na hlavní cíle Uruguayského kola. Počítají k nim především odstranění zásadních nerovnováh mezi nabídkou a poptávkou na světových agrárních trzích, ale i zachování zemědělské činnosti přizpůsobené měnícím se podmínkám životního prostředí. ES považují vyrovnání nabídky a poptávky za předpoklad široce koncipovaného a vyváženého snižování dovozních omezení a zajištění lepších soutěžních podmínek v rámci zásad GATT. Návrhy ES v podstatě směřují k synchronizovanému odbourávání domácích subvencí a naopak se staví za vývozní subvence. Doporučují ponechat určité subvence k tomu, aby byla udržena minimální úroveň zemědělské produkce.

Vlastní jednací návrh klade hlavní důraz na opatření ke snížení dotací poskytovaných v současné době za nejdůležitější výrobky, což by mělo představovat první krok. Přitom se rozlišují jednorázová a dlouhodobější opatření.

Okamžitá opatření, kterým přisuzuje větší váhu, by měla platit vždy pro jeden hospodářský rok a mohla by být na základě dohody prodlužována. Měla by směřovat k těmto cílům:

- uplatnit cenovou disciplínu u obilí a odpovídající regulace pro obilní substituty;
- přijmout opatření ke snížení množství cukru nabízeného na světovém trhu a zabezpečit současně přístup na tradiční dovozní trhy;
- získat příslib těch členů GATT, kteří nejsou členy Mezinárodní dohody o mléčných výrobcích, že budou respektovat ustanovení této dohody.

Ve druhém kroku by se podle návrhu ES měly smluvní strany zavázat, že budou koncentrovaně odbourávat svá subvenční opatření a svá protekcionistická opatření přepracují tak, aby se zmenšily deformace, které jsou příčinou nerovnováh na světových trzích, nebo k nim přispívají. Konstatuje se, že by navržený postup měl přispět ke stabilizaci nejdůležitějších komoditních trhů a že by potom mohla být zahájena jednání týkající se pozdějších ustanovení GATT o subvencích a vývozních dotacích.

Poukazuje se na to, že stávající zásady GATT vyžadují v některých bodech hlubší propracování a doplnění. Připomínají se:

- podmínky pro použití subvencí včetně subvencí na zpracované zemědělské produkty,
- různá možná opatření ke zvyšování poptávky po zemědělských produktech,
- podmínky přístupu na trh a konkurence v případě existence státního obchodu a orgánů pro marketink,
- opatření směřující ke zkvalitnění kontroly.

Nové úpravy by byly zapotřebí i při aplikaci předpisů týkajících se hygieny v živočišné výrobě a sanitárních opatření v rostlinné výrobě.

Má-li se dospět k realizovatelným návrhům, je nutné dohodnout se na exaktních metodách měření agrárních subvencí. Za vhodný se označuje postup zvolený OECD (ukazatel EPS) za předpokladu, že se přizpůsobí tak, aby zajišťoval, že:

- se budou uvažovat jen důležitá opatření ovlivňující obchod;
- bude nalezen postup, jak zahrnout do propočtu opatření omezující produkci;
- bude zvažován vliv kolísání kursů měn a cen světového trhu.

Poukazuje se na to, že ES pojmají obchodní jednání komplexně a souhlasí s výchozím pojetím, že dosažení uspokojivých výsledků závisí i na docílení pozitivního pokroku také v ostatních oblastech.

Ke kvantifikaci produkčních subvencí se doporučuje použití modifikovaného EPS, který se označuje pojmem jednotka měření subvencí (JMS)⁷⁾. Od EPS používaného v materiálech OECD se má JMS odchylovat ve třech směrech:

- neměly by se uvažovat ty ze subvencí, které vedou k omezování produkce;
- měl by být uvolněn „úvěr“ na opatření mající za cíl omezování výroby;
- externí referenční ceny by zůstaly konstantní (tj. nemají se přizpůsobovat cenovým změnám na světovém agrárním trhu a změnám kursů měn).

Charakteristickým znakem postoje **Japonska** k jednání o obchodě zemědělskými výrobky je zdrženlivost, přičemž je vyhraněným představitelem té skupiny zemí, které zdůrazňují potřebu brát důsledně v úvahu zájmy zemí závislých na dovozech potravin. Při vcelku nízkém stupni soběstačnosti (asi 45 %) očekává od regulace mezinárodního agrárního obchodu především spolehlivé vlastní zásobování, tj. uspokojivou míru potravinové bezpečnosti. Proto dávalo Japonsko až dosud přednost bilaterálním obchodním jednáním. Především není ochotno snížit vysokou míru ochrany vlastního zemědělství. Proto odmítá propočten rozsahu vynakládaných subvencí směřujících na podporu vlastního zemědělství, podporuje však úplné zrušení vývozních subvencí.

Japonsko spolu se Švýcarskem, Rakouskem a některými dalšími sympatizujícími zeměmi zastává stanovisko, že agrárnímu sektoru přináležejí k plnění řada dalších cílů, jež nesouvisí pouze s plněním výživového cíle.

Na červencové schůzce negociační skupiny pro zemědělství, která se konala ve dnech 19. a 20. 7. 1990 v Ženevě, byl sekretariátem GATT předložen návrh Rámcové dohody o programu zemědělské reformy. Tento návrh byl určen jako podklad pro další jednání s tím, že jsou v něm již zahrnuta ustanovení, na nichž se v předchozích jednáních smluvní země dohodly. Nutno připomenout, že tato jednání měla skončit do konce roku 1990. V rámci tohoto jednání se dále pokročilo v praktickém využití ukazatele EPS v agregované podobě a byla přijata řada důležitých zásad.

Dohoda vytyčila řadu konkrétních problémových okruhů, jmenovitě pojednává o sanitárních opatřeních a bariérách, o pravidlech posílení GATT, o dohledu nad plněním přijatých závazků, a nabízí i jednací bázi pro zahrnutí tzv. nekomerčních cílů zemědělství do programu jednání, avšak především ujednocuje obsahovou náplň pojmu agrární subvence. Konkrétně vymezila pojem dotací, naznačila způsob jejich kvantifikace a specifikovala všechna důležitá kritéria ochrany vnitřního trhu, jež jsou konzistentní s návrhem Rámcové dohody a vyslovila se k otázce vývozních subvencí.

Dotace do domácí zemědělské výroby. Podle naznačené dohody účastníci jednání měli souhlasit s tím, že by se podstatně a progresivně snižovaly dotace do zemědělské výroby, aby se minimalizovaly poruchy na mezinárodním trhu a zvýšila tržní orientace agrárního výrobců. Závazky, které již byly přijaty některými zeměmi na základě dohody z poloviny jednacího období z dubna 1989 (nezvyšovat současné dotace do zemědělské výroby a předložit program konkrétních možností a způsobů snižování dotací na období do roku 1990), zůstávají

⁷⁾ JMS – volný překlad anglického termínu Support measurement unit (SMU)

v platnosti. Od roku 1991/92 by se měly snižovat dotace do zemědělství tempem, na kterém se dohodnou účastnické země.

Mezi subvence směřující k podpoře tuzemské produkce se zahrnují cenové subvence či podobná opatření směřující k udržení cen ve prospěch výrobců, přímé úhrady poskytnuté výrobcům, dotace směřující k zlevňování inputů, různá úvěrová a finanční zvýhodnění (úlevy).

Účastníci rámcové dohody měli souhlasit s tím, že pro kvantifikaci závazků (rozumí se závazky týkající se snižování dotací) se bude využívat tzv. agregovaného ukazatele subvencí (AUS)⁸⁾. Ukazatel bude vyjádřen v celkové hodnotě dotace vynaložené na subvencovaný produkt v příslušné měně. Základní výpočtovou bází měl být rok 1988 a za fixní referenční cenu mělo být zvoleno období 1986–1988. Výrobky, na které se bude vztahovat agregované měřítko podpor, měly být všechny, s výjimkou těch, které budou z dohody vyloučeny. Pokud nebude možno kvantifikovat agregovaný ukazatel subvence za některý výrobek, pak účastnická země přijme ekvivalentní závazek.

Dále se v Rámcové dohodě počítalo s tím, že mezi opatřeními agrární politiky, jež nebudou zahrnuta do úhrnné subvence smluvních zemí, ale jež přesto budou určitým způsobem limitována a budou předmětem zvýšeného zájmu (kontroly), budou:

- služby obecné povahy a veřejně prospěšné pro zemědělskou sféru a venkov;
- programy zaměřené na životní prostředí,
- programy týkající se starobních důchodů pro zemědělce,
- pojištění sklizní a úhrada přírodních katastrof, domácí potravinová pomoc,
- rozvojové programy jednotlivých regionů.

Účastníci dohody musejí respektovat tato kritéria:

- financování může být zabezpečováno jen z prostředků vládních programů (nesmí do nich vstupovat prostředky poskytované spotřebiteli);
- poskytnuté prostředky nesmějí zakládat možnost zvyšování výroby;
- úhrady nesmějí mít za následek garance cen placených výrobcům;
- v případě programů směřujících k zajištění základní důchodové úrovně producenta (tzv. záchranná síť) nesmí být příjem producenta vyšší než stanovených x % (zatím nebylo stanoveno) průměru předchozích tří let.

Monitorování a dohled nad přijatými závazky zemí by se měl týkat jednak zahajovacích opatření (jejich zahrnování do jednotlivých kategorií), jinými slovy se musí rozhodnout, zda se jedná o dotace, jež se musejí snižovat, nebo o dotace, jež nesmějí překročit úroveň předchozích tří let, a jednak nově zaváděných opatření smluvních zemí, což znamená, že nově přijímaná opatření se budou zvažovat z toho hlediska, zda nenarušují plnění již přijatých závazků.

Ochrana vnitřního trhu. Účastníci dohody by měli souhlasit v zásadě s tím, že možnosti vstoupit na trhy druhých zemí se zlepší paralelně s tím, jak dynamicky budou odbourávány domácí dotace. Smluvní země by měly jednat o závazcích, jež by měly být uplatněny v zájmu snížení ochrany vlastního trhu (tato ochranná opatření by měla být deklarována v předloženém seznamu).

Východiskem přípravy zmíněného seznamu je výčet kritérií, jež se mají respektovat. Jsou to:

⁸⁾ Překlad anglického pojmu Aggregate measurement of support (AMS)

– tarifkace, tj. převedení všech celních opatření na ochranu domácího trhu do podoby celních ekvivalentů, přičemž tyto ekvivalenty nutno považovat za závazné;

– udržení stávajících možností vstupu na trh dané země (nesmí tedy docházet ke zhoršování podmínek vstupu na domácí trh) rozvíjením systému celních kvót;

– na rok 1991/92 by se měla stanovit minimální úroveň ochrany domácího trhu (a to opět využitím systému celních kvót nebo nulových celních sazeb), nulové sazby by měly být stanoveny na ty dovážené výrobky, které jsou významné z hlediska domácí spotřeby, což by bylo možno deklarovat jejich procentuálním zastoupením na domácí spotřebě;

– u výrobků, na které se dosud vztahují běžná cla, by nemělo docházet k růstu celních sazeb – měla by se zvýšit jen jejich závaznost;

– cla a celní ekvivalenty (převedené z necelních opatření) by se měly počínaje rokem 1991/92 snižovat v závislosti na dohodnuté průměrné roční sazbě;

– celní kvóty by se měly každým rokem předem vymezeným průměrným tempem rozšiřovat, což by umožnilo jednání o eventuálním snížení celních ekvivalentů.

Do systému by měla být zabudována speciální opatření ochranného charakteru, a to tím způsobem, že by v případě vzniku poruch na světovém trhu mohlo dojít k opětovnému zvýšení cel. Zvýšení cel by ovšem muselo být notifikováno (země by měly vůči GATT přihlašovací povinnost), nebylo by spojováno s kompenzacemi a zvýšení cel by pominulo v okamžiku, kdy by přestaly existovat podmínky, jež dané zvýšení vyvolaly.

Vývozní subvence. Rámcová dohoda uvádí, že smluvní země se shodují v tom, že na cestě k tržně orientovanému agrárnímu obchodu je nutno všechny vývozní subvence postupně snižovat, přičemž ty subvence, které budou povolené, se budou sledovat na základě přísnějších pravidel GATT.

Závazky přijaté jednotlivými zúčastněnými zeměmi na snižování vývozních subvencí by měly být realizovány ve větší míře a rychleji než ostatní formy (např. opatření týkající se ochrany vnitřního trhu). Procento, o které by se ročně měly snižovat vývozní subvence, bude vycházet buď z ročních průměrů výdajů ze státního rozpočtu za poslední tři roky, nebo se bude vycházet z vývozních subvencí v přepočtu na jednotkové množství vývozu, či z celkového objemu subvencovaného vývozu. Za účelem stanovení této výchozí základny měly jednotlivé zúčastněné země předložit podklady sekretariátu GATT. Zároveň se měly zúčastněné země dohodnout na systému kárných opatření, jež by vstupoval do hry při nedodržení zásady neuplatňovat vývozní subvence.

Jedná se o následující zásady:

– přijmout opatření, jež by vedla k odstranění praxe vypisování vývozních subvencí;

– vyloučit vládní účast na různých subvenčních programech;

– posílit disciplínu ve vztahu k vývozním úvěrům;

– upevnit disciplínu ve vztahu k různým formám komoditních subvencí;

– upevnit disciplínu v případě poskytování potravinové pomoci a při akcích směřujících k poklesu cen.

Z předložených návrhů jednotlivých zemí a skupin zemí je zřejmé, že všechny přikládají problémům obchodu zemědělskými výrobky existenční význam a že existuje těsná vzájemná závislost mezi opatřeními zemědělské politiky na národní úrovni a mezinárodním obchodem zemědělskými výrobky. Všechna stanoviska vyjadřují připravenost přispět k liberalizaci agrárního obchodu. Shodně se rovněž přiznává, že jde nejen o zkvalitnění zásad tohoto obchodu, ale že toto úsilí musí být spojeno i se změnou národních subvenčních systémů. Přitom lze ovšem vysledovat z jednotlivých návrhů i naprosto rozdílné pozice, které odrážejí zcela legitimní snahu o ochranu vlastních zájmů. Některé země jsou výrazněji zainteresované na volném přístupu na trh, jiné přikládají přinejmenším stejný význam zachování určité ochrany zemědělství.

Předložené návrhy důležitých účastníků ujednání GATT shodně uznávají nutnost zlepšení mezinárodní koordinace ve sféře výroby potravin. Téměř všichni považují exaktní vymezení existující výše subvencí v jednotlivých zemích za důležitou výchozí základnu pro vypracování závazných ustanovení GATT. Modifikovaný ukazatel EPS považují za vhodný nástroj ke zjišťování výše subvencí a celkové sumy vyplacených částek. Zároveň se však potvrzuje, jak dokládá i poslední přerušené bruselské zasedání GATT, že se zatím stále nedaří nalézt společné východisko na cestě k liberalizaci agrárního obchodu, jež by uspokojovalo nejen rozhodující vývozce, ale i dovozce.

Je zcela zřejmé, že země či seskupení zemí, které přišly s návrhem na liberalizaci agrárního obchodu a disponují velkými přebytky řady produktů, reprezentují zcela jiné ekonomické, politické i sociální reality a že v navrhovaných řešeních nalézají především východiska k řešení vlastních problémů. Z druhé strany jsou to ovšem právě USA, země ES, resp. Cairnské skupiny zemí, formující v zásadních parametrech situaci na světových agrárních trzích, a pokud tedy volají po uzavření určité rámcové dohody za účasti členských zemí GATT, pak se tak zbývajícím zemím dostává příležitost vyjádřit svá stanoviska a vytvořit si určitý jednací prostor pro řešení vlastních problémů.

Stojí-li nepochybně čs. zemědělství před etapou, jak zabezpečit ochranu před podstatně efektivnější zahraniční konkurencí, pak ve světle nejnovějších jednání je to právě půda GATT, kde by mělo nacházet kompetentní odpověď na vyslovené otázky, resp. kde stupeň vnitřní ochrany bude nutno deklarovat v souvislosti s požadavkem notifikace. Neopomenutelná je i skutečnost, že u řady agrárních produktů zůstává dnes jedinou odbytovou cestou nabídka zboží zahraničním partnerům, a v tom rozsahu, jak bude narůstat zainteresovanost čs. zemědělství na odbytu v zahraničí, o to důležitější pro nás budou dohody přijaté v rámci jednotlivých ujednání GATT.

GATT je nutno charakterizovat jako vysoce reprezentativní seskupení zemí s dlouhou tradicí a narůstající snahou rozvíjet především opatření multilaterální povahy. Sílicí prvky nadstátnosti jsou pro ČSFR jako členskou zemi o to závažnější, že se jim budeme muset přizpůsobit, pokud bychom přešli od čistě pasivního členství do role aktivního spolutvůrce nově koncipované reformy agrární politiky. Pokud by byl skutečně odsouhlasen a vytvořen požadovaný kontrolní systém, garantující dodržování dohodnutého objemu poklesu subvencí, pak čs. straně nezbyvá než urychleně započít s pracemi souvisejícími s kvantifikací AUS na národní úrovni podle metodiky GATT a vytvořit všechny nezbytné podmínky pro úspěš-

nou činnost nadnárodních kontrolních útvarů. Je nepochybné, že uzavření závazné dohody se týká všech signatářů a že přijaté závazky se týkají všech signatářů ovlivňujících přímo či nepřímo rozsah dovozu a konkurenci ve vývozu.

Počítá-li scénář ekonomické reformy s uplatněním systému vyrovnávacích dávek mezi dovozními a garantovanými cenami při dovozu a s vývozními subvencemi, bude nutno respektovat ujednání GATT, kde jsou vymezeny odsouhlasené mechanismy ochrany vnitřního trhu, závazky z hlediska omezování vývozních subvencí a kritéria, jež musí členské země GATT při koncipování zásad národní agrární politiky respektovat. Je více než zřejmé, že všechna agrárně politická opatření mající vztah k zahraničnímu obchodu se stanou předmětem zájmu sekretariátu GATT, jenž je bude ověřovat z hlediska jejich kompatibility vůči pravidlům vytvářejícím dohodnutý způsob realizace agrárního obchodu. Pokud lze očekávat, že dojde k větší reglementaci na světových agrárních trzích, např. i proto, že ji rozhodující výrobci i vývozci prosazují, pak nám nezbyvá než na půdě GATT přijatelně vyargumentovat čs. pozici.

Literatura

- ČERNOHORSKÝ, P.: Mezinárodní obchod zemědělskými výrobky a Uruguayské kolo jednání v rámci Všeobecné dohody o clech a obchodu (GATT). *Zeměd. Ekon.*, 36, 1990, č. 9, s. 705–716.
- HADOVÁ, J.: Zpráva ze služební cesty do Švýcarska ve dnech 9.–14. 7. 1989 (zasedání GATT). [Cestovní zpráva.] Praha, Koospol 1989.
- HADOVÁ, J.: Zpráva ze služební cesty do Ženevy na zasedání negociační skupiny GATT o zemědělství. [Cestovní zpráva.] Praha, Koospol 1988.
- KRAUS, J.: Východiska liberalizace světového agrárního obchodu v rámci ujednání GATT. Informační publikace č. 240. Praha, EÚ ČSAV 1990.
- Agricultural policies, market and trade. Monitoring and outlook 1988. Paris, OECD 1989.
- Aktuelle Fragen der Ordnung des internationalen Agrarhandels. Schriftenreihe des Bundesministers für Ernährung, Landwirtschaft und Forsten. Angewandte Wissenschaft, 1988, č. 362.
- Cairns group proposal to the Uruguay round. Negotiating group on agriculture. MTN. GNG/NG 5/W/21. GATT, říjen 1987.
- European communities proposal for multilateral trade negotiations on agriculture. MTN. GNG/NG 5/W/20. GATT, říjen 1987.

Došlo 28. 1. 1991

KRAUS J., Ekonomický ústav ČSAV, Praha

Agrární sektor v ujednání GATT

Zeměd. Ekon., 37, 1991, č. 4, s. 311–326. — lit. 8, res. čes., angl., něm., rus.

GATT, agrární politika, ekvivalenty produkčních subvencí, Uruguayské kolo, Evropská společenství, rámcová dohoda, liberalizace

Ve stati jsou charakterizovány základní rysy agrárního obchodu z hlediska postavení a úlohy tohoto obchodu v rámci ujednání GATT, včetně formování základních strategických východisek na cestě k liberalizaci světového agrárního obchodu. Pojednává se o hlavních cílech jednání jednotlivých kol GATT (Dillonovo, Kennedyho, Tokijské a Uruguayské kolo) a o návrzích předložených hlavními účastníky k liberalizaci obchodu. Detailně jsou analyzovány nejnovější výsledky posledních jednání Uruguayského kola, diskutovány problémy Rámcové dohody o programu zemědělské reformy a vyvozeny nezbytné implikace na formování čs. agrární politiky.

KRAUS J., Economic Institute of the Czechoslovak Academy of Sciences, Praha

GATT and the agrarian sector

Zeměd. Ekon., 37, 1991, No. 4, pp. 311–326. — refs 8, summaries in cs, en, de, ru

GATT, agrarian policy, equivalents of production subsidies, Uruguay Round, European Communities, general agreement, liberalization

The basic features of the agrobusiness are characterized from the viewpoint of the agrobusiness' position and function within the General Agreement on Tariffs and Trade, including the formulation of the major strategies of achieving a liberalization of agrobusiness in the world. Special attention is paid to the main objectives discussed at each of the GATT Rounds (the Dillon, Kennedy, Tokyo and Uruguay Rounds) and to the proposals aimed at business liberalization, as presented by the main participants of the GATT Rounds. Latest results of the last meetings of the Uruguay Round are analyzed, the problems of the General Agreement on the programme of agrarian reform are discussed and implications are derived for the formulation of Czechoslovak agrarian policy.

KRAUS J., Ökonomisches Institut der Tschechoslowakischen AdW, Prag

Der Agrarsektor bei den GATT-Verhandlungen

Zeměd. Ekon., 37, 1991, Nr. 5, S. 311–326. — Lit. 8, Zus. in Tschech., Engl., Dtsch., Russ.

GATT, Agrarpolitik, Äquivalente für Produktionssubventionen, Uruguay-Runde, EWG, Rahmenvertrag, Liberalisierung

Im Beitrag werden die Grundzüge des Handels mit Agrar-Produkten charakterisiert vom Gesichtspunkt der Stellung und der Aufgabe dieses Handels im Rahmen der GATT-Vereinbarungen, einschließlich der Herausbildung der grundlegenden strategischen Ausgangspunkte auf dem Wege zur Liberalisierung des Agrar-Welthandels. Man untersucht die wichtigsten Ziele der Verhandlungen bei den einzelnen GATT-Runden (Dillon-Runde, Kennedy-, Tokio-, und Uruguay-Runde) sowie die in den Vorschlägen unterbreiteten wichtigsten Teilnehmer an der Liberalisierung des Handels. Detailliert analysiert werden die neusten Ergebnisse der Uruguay-Runde, die diskutierten Probleme der Rahmenvereinbarung sowie des Programms der Landwirtschaftsreform. Daraus werden die unerläßlichen Implikationen für die tschechoslowakische Agrarpolitik gezogen.

Аграрный сектор и соглашение ГАТТ

Zeměd. Ekon., 37, 1991, № 5, с. 311–326. — лит. 8, рез. чешск., англ., нем., русск.

ГАТТ, аграрная политика, эквиваленты производственных субсидий, Уругвайский раунд, Европейское сообщество, общее соглашение, либерализация

В статье характеризуются основные черты аграрной торговли с точки зрения позиции и роли данной торговли в рамках соглашения ГАТТ, в т. ч. формирование основных стратегических путей либерализации мировой аграрной торговли. Излагаются основные цели отдельных раундов переговоров ГАТТ (Диллон, Кеннеди, Токио и Уругвайского) и предложения отдельных участников по либерализации торговли. Детально анализируются новейшие результаты отдельных сессий Уругвайского раунда, проблемы Общего соглашения о программе аграрной реформы и обобщаются выводы применительно к аграрной политике Чехословакии.

Adresa autora:

Ing. Josef K r a u s , CSc., Ekonomický ústav ČSAV, tř. Politických vězňů 7, 110 00 Praha 1

Súčasťou prechodu poľnohospodárskych podnikov na trhový „mechanizmus“ budú aj zmeny súvisiace s posilnením miery ich relatívnej ekonomickej samostatnosti a podnikovej zainteresovanosti na dosiahnutom hospodárskom výsledku. Zisk poľnohospodárskeho podniku je rozhodujúcim ekonomickým kritériom ich hospodárskej činnosti. Stáva sa výslednicou ekonomického prostredia a schopnosti podnikového kolektívu využívať výrobné činitele tak, aby obstál i v konkurencii na trhu potravín.

Miera aktivity zisku je tým väčšia, čím vyšší je podiel financovania rozvojových potrieb podniku z vlastných zdrojov. Pri výraznom znížení objemu dotácií a subvencií do poľnohospodárstva úmerne vzrastá snaha podnikateľských subjektov o maximalizáciu zisku.

LITERÁRNY PREHĽAD

Za rozhodujúce literárne pramene orientované na riešenie nami spracováanej problematiky pokladáme predovšetkým práce, ktoré publikovali čs. poľnohospodárski ekonómovia Špyrka (1983), Hrmo (1989), Hutník (1990), Ambroš (1990), Mikita (1987), Choma (1987) a ďalší.

Doterajšie skúsenosti z analýzy príčin hospodárskeho zaostávania jednotlivých poľnohospodárskych podnikov ukazujú, že v podpriemerne hospodáriacich podnikoch sú skryté veľké a pomerne rýchlo mobilizovateľné rezervy.

MATERIÁL A METODIKA

Náročnosť ekonomického prostredia, ktoré so sebou prinesie trhový mechanizmus, postaví poľnohospodárske podniky do novej situácie. Predovšetkým sa zvýši úloha tých ekonomických nástrojov, ktoré regulujú hodnotovú stránku reprodukčného procesu v poľnohospodárstve.

Výber súboru analyzovaných skupín poľnohospodárskych podnikov bol determinovaný kritériom nákladovej rentability (tab. I) a podľa jednotlivých poľnohospodárskych prírodných oblastí (PPO) Slovenska (tab. II):

- súbor JRD I. skupiny tvoria podniky s maximálnou rentabilitou v jednotlivých PPO,
- súbor JRD II. skupiny tvoria podniky s minimálnou rentabilitou v jednotlivých PPO.

I. Analyzovaný súbor poľnohospodárskych podnikov podľa miery nákladovej rentability – The analyzed set of farms according to the cost efficiency rate

PPO	Súbor JRD I.	Maxim. MR v %	Súbor JRD II.	Minim. MR v %
11	Holice	25,0	Galanta	5,1
12	Pobiedim	26,0	Vlčany	1,6
13	Polňany	11,9	Vysoká	1,2
14	Borský Mikuláš	18,3	Čajkov	1,6
21	V. Ludince	23,1	Želiezovce	0,3
22	Chtelnica	20,8	Vráble	0,7
23	Polianka	16,2	Trhovište	0,0
31	Smolenice	16,5	Nová Dedina	1,4
32	Trenč. Stankovce	15,2	Kuzmice	0,1
33	Nemšová	10,6	Daňová	0,7
34	Drienčany	20,9	Družstevná pri Hor.	0,1
41	Hozelec	10,4	Spišská Belá	0,7
42	N. Klatov	38,4	Choňkovce	0,2
43	Listková	28,5	Rokytov	0,1
44	Vyšné Ružbachy	24,7	Liesok	0,3

Cieľom príspevku je poukázať na:

- zisk a zdroje jeho tvorby,
 - význam zisku v reprodukcii výrobných fondov podniku,
 - štruktúru a podiel cudzích zdrojov financovania v závislosti od tvorby zisku,
 - funkčné vzťahy medzi výkonmi, nákladmi a ziskom,
 - vzťah zisku k veľkosti poľnohospodárskeho podniku.
- Časový horizont zohľadňuje roky 1985–1989.

VÝSLEDKY

Zisk a zdroje jeho tvorby

Jednotlivé sféry hospodárskej činnosti majú rozdielny vplyv na zisk. Zatiaľ čo rastlinná výroba sa javí ako ekonomicky významný faktor iba u JRD hospodáriacich v najlepších a priemerných podmienkach, živočíšna výroba je značne stratová a zisk toto odvetvie produkuje iba v smere k horším prírodným podmienkam. Významný vplyv na tvorbu a veľkosť podnikového zisku má pridružená výroba. Zatiaľ čo jej podiel na výkonoch je v priemere len asi 35–40 %, na zisku sa súhrnne v celom súbore podieľa až 93 %. Z pohľadu väčšiny JRD je to činnosť, ktorá udržiava ich ekonomiku. Vysoký podiel zisku z pridruženej výroby na strane jednej a značná stratovosť odvetví poľnohospodárskej výroby na strane druhej poukazujú na veľké rozpornosti v doterajšej sústave ekonomických nástrojov riadenia.

Rozdielna úroveň vo výkonnosti a nákladovosti podnikateľských subjektov sa prejavila v diferencovanej veľkosti dosiahnutého zisku. Zisk v I. skupine JRD predstavuje 4 532 Kčs . ha⁻¹ poľnohospodárskej pôdy, čo v porovnaní s priemerom Slovenska je o 2 953 Kčs viac. No podniky II. skupiny JRD vytvorili zisk v priemere len 353,4 Kčs, čo svedčí o veľkých potenciálnych rezervách v ekonomickej schopnosti podnikov tejto skupiny.

II. Veľkosť a štruktúra hospodárskeho výsledku na 1 ha p. p. podľa skupín JRD a PPO – Magnitude and structure of the economic result per 1 ha of farm land according to the groups of co-operative farms and agricultural natural regions

PPO	Zisk (strata)	I. skupina JRD				Zisk (strata)	II. skupina JRD			
		z toho					z toho			
		RV	ŽV	pridružená výroba	iná		RV	ŽV	pridružená výroba	iná
11	5 967	3 751	2 846	—	—355	1 189	4 287	—780	854	—120
12	8 560	—660	7 022	2 469	—231	2 119	1 474	—1 269	826	—36
13	1 749	1 641	—528	1 536	—216	226	—405	—438	1 238	93
14	5 250	—777		9 334	406	312	—1 420	291	1 593	513
21	5 323	5 823	—	—1 346	—1 266	1 610	483	483	—	—431
22	4 815	3 780	220	322	—1 419	86	1 387	—1 368	566	—365
23	3 690	344	1 037	2 897	—500	341	460	—1 182	2 189	118
31	3 233	2 088	2 580	—	—383	264	1 503	120	—	—168
32	3 197	2 138	1 975	1 546	—876	89	—181	—525	1 559	—180
33	5 318	—951	1 428	5 858	120	115	—847	595	954	—263
34	2 020	—1 352	918	726	115	28	—970	—384	779	—97
41	2 310	—166	1 157	765	—16	—324	—460	—460	421	18
42	5 510	—1 669	5 524	2 056	—110	—1 283	—1 283	883	694	—352
43	5 222	—343	6 370	2 940	101	—31	—2 428	214	2 566	337
44	5 816	—1 173	7 925	3 271	—489	81	—410	1 140	1 435	—291

Zisk v reprodukcií výrobných fondov podniku

Poľnohospodárske podniky vyznačujúce sa vysokou rentabilitou sú lepšie vybavené ZP ako poľnohospodárske podniky druhej skupiny (tab. III).

III. Poľnohospodárske podniky – vybavenosť základnými prostriedkami (ZP) – Farms: availability of fixed assets (ZP)

Skupina JRD	Vybavenosť ZP . ha ⁻¹ p. p.	Ekonom. stupeň opotrebenia ZP celkom (%)	Ekonom. stupeň opotrebenia strojov a techn. (%)	Ekonom. stupeň opotrebenia dopr. prostriedkov (%)
I. skupina	40 844	32,6	50,1	65,2
II. skupina	37 099	29,8	47,2	71,3

Pri hodnotení stupňa opotrebovania však dosahujú lepšie parametre JRD s nízkou úrovňou zisku. Tento fakt poukazuje na skutočnosť, že o investičnej aktivite podnikov v minulom období prioritne nerozhodovali výlučne len vlastné zdroje podniku. Existujúci dotačný a subvenčný systém zameraný na podporu intenzifikačných programov zabezpečoval investičnú aktivitu aj tým subjektom, ktoré nedosahovali priemerané ekonomické výsledky a boli v súbore zaostávajúcich JRD. Svedčí o tom investičná aktivita zaostávajúcich JRD. Jej index bol až 118,6 %, zatiaľ čo v I. skupine JRD len 109,3 %.

Úroveň dosahovanej veľkosti zisku sa prejavuje aj na finančnom krytí fondu obratu, keď podniky v I. skupine si zásoby financovali z obrátového fondu až 69,9 %, zatiaľ čo v druhej skupine bol podiel obrátového fondu na financovaní zásob len 57,8 %.

Rozdiely sú aj v efektívnosti využitia obežných prostriedkov. Podstatne lepšie sú výsledky v I. skupine, keď napr. doba obratu zásob bola 190,1 dňa v porovnaní s 247,3 dňami v II. skupine JRD. Táto skutočnosť spôsobila nielen značný rast zásob, ale aj zvyšovanie zadlženosti týchto podnikov. Napr. podiel zásob na celkových obehových prostriedkoch v I. skupine bol 71,5 %, zatiaľ čo v II. skupine až 84,3 %.

Štruktúra a podiel cudzích zdrojov financovania podnikových potrieb v závislosti od tvorby zisku

Vplyv zisku na úroveň zadlženosti poľnohospodárskych podnikov je značný. Svedčí o tom rastúci podiel dotácií a úverov u tých podnikov, ktoré dosahujú nízku tvorbu zisku. Podiel vlastných a cudzích zdrojov na reprodukciu základných prostriedkov uvádza tab. IV.

Veľkosť rentability a zisku sa výrazne prejavuje aj na financovaní prevádzkových potrieb. Niektoré poľnohospodárske podniky s vysokou tvorbou zisku v hodnotenom období úvery nečerpali vôbec. Napr. v I. skupine je to až 8 JRD.

IV. Podiel vlastných a cudzích zdrojov na reprodukciu základných prostriedkov – Contributions of the farm's own and external resources to the reproduction of fixed assets

Skupina JRD	Podiel dotácií zo ŠR na novo obstaranú inv. (%)	Podiel zisku na celkových zdrojoch (%)	Podiel investičného úveru na inv. (%)	Úverové zaťaženie na 1 ha p. p. v Kčs
I. skupina	7,21	36,65	7,21	1 330
II. skupina	16,40	10,47	29,30	3 790

Funkčné vzťahy medzi výkonmi, nákladmi a ziskom

V analyzovanom súbore sme zaznamenali značné rozdiely v intenzite hospodárskej činnosti meranej podnikovými výkonmi na 1 ha poľnohospodárskej pôdy. Zatiaľ čo podniky zaradené do prvej skupiny dosiahli v priemere na 1 hektár p. p. podnikové výkony vo veľkosti 26 346 Kčs, podniky druhej skupiny dosiahli len 73 % danej úrovne, t. j. 19 236 Kčs. Za celospoločensky nežiadúcu považujeme diferenciaciu medzi poľnohospodárskymi podnikmi hospodáriacimi v porovnateľných prírodných podmienkach. Napr. v PPO 12 JRD Pobiedim dosiahlo na 1 ha p. p. 40 967 Kčs podnikových výkonov, zatiaľ čo JRD Vlčany len 21 100 Kčs. V PPO 33 JRD Nemšová dosiahlo na 1 ha p. p. 66 115 Kčs podnikových výkonov, no JRD Daňová len 16 012 Kčs.

Z výsledkov štatistického spracovania premenných x_1 , x_2 , y vyplynuli zaujímavé a vzhľadom na charakter interpretácie premenných logické závery. Nivelizovaná úroveň štatistických mier polohy poukazuje na vyrovnanosť analyzovaných súborov, ich homogenitu a symetriu rozdelenia. Štvrtina podnikov dosahuje výkony na hektár vyššie ako 24 130 Kčs a u polovice podnikov sa pohybuje úroveň tohto ukazovateľa od 22 937 Kčs po 29 551 Kčs, 25 % JRD vykazuje priemerné náklady na hektár nižšie ako 20 591 Kčs a rovnaký podiel JRD náklady vyššie ako 22 508 Kčs. Výraznejšia (nie však vysoká) variácia sa prejavila u ukazovateľa zisku na hektár, ktorý dosahuje hodnoty v rozpätí od 570 po 3 765 Kčs, z čoho vyplýva variačné rozpätie 3 196 Kčs. Pritom štvrtina JRD produkuje zisk pod hodnotu 990 Kčs na hektár, polovica sa pohybuje v intervale 980–1 890 Kčs, 25 % podnikov dosahuje lukratívnosť vyššiu ako 1 890 Kčs.

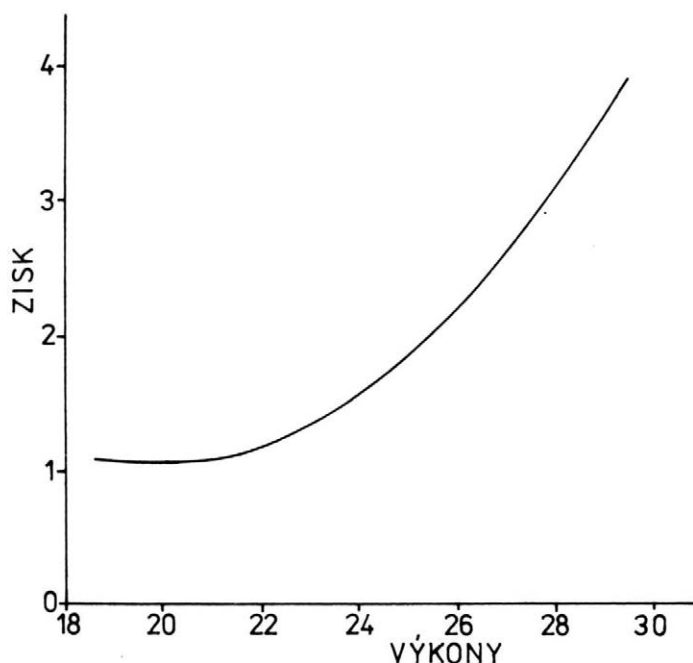
Regresná analýza potvrdila hypotézu významnosti závislosti zisku od nákladov a zisku od výkonov. Pre dvojicu premenných výkony – zisk ($x_1 - y$) sme získali nasledovné tvary regresných čiar (obr. 1):

$$\begin{aligned} \text{priamka} \quad y &= -4\,457,61 + 0,269\,809\,x_1 \\ \text{parabola} \quad y &= 12\,554,725\,9 - 1,173\,6\,x_1 + 0,000\,01\,x_1^2 \end{aligned}$$

Regresný koeficient $b = 0,269\,609$ informuje o priamej pozitívnej závislosti, t. j. zvýšenie tvorby výkonov o 1 Kčs prinesie potenciálny efekt v podobe nárastu zisku o takmer 27 halierov.

Vysoký korelačný koeficient $r_{y,x1} = 0,77$ je prejavom silnej funkčnej väzby výkonov a zisku. Analogicky koeficient determinácie pri nelineárnej regresii $D_{y,x1} =$

= 71 % je výrazom značnej, štatisticky významnej determinácie premenných x_1, y . Teda viac ako 71 % rozptylu hodnôt ukazovateľov má priamu väzbu na funkčnú závislosť medzi nimi.

1. Funkčný vzťah závislosti výkonov a zisku – Functional relationship of the output – profit dependence

Čiastočne prekvapujúcim sa javí zistenie miernejšej tesnosti medzi nákladmi a ziskom ($x_2 - y$), keď korelačný koeficient dosahuje hodnotu $r_{yx2} = 0,56$ a koeficient determinácie $D_{yx2} = 50\%$ (obr. 2):

priamka $y = -3\,778,73 + 0,247\,211\,x_2$

parabola $y = 25\,521,708\,1 - 2,491\,5\,x_2 + 0,000\,1\,x_2^2$

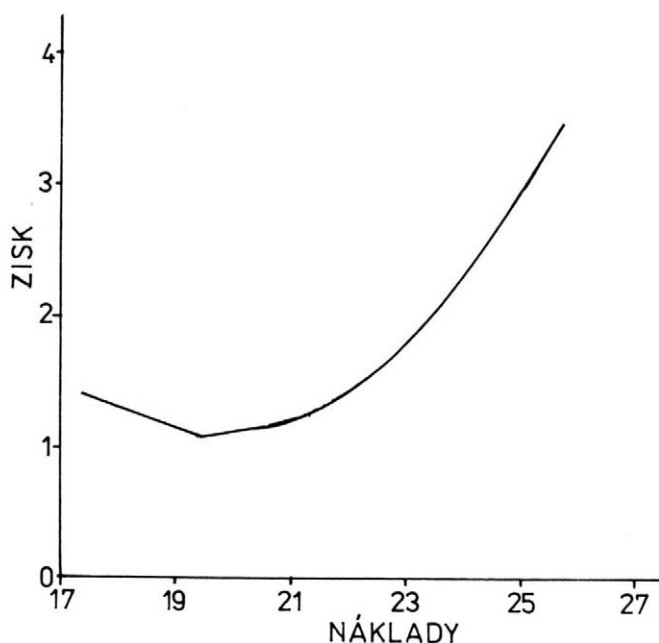
Z analýzy funkčných závislostí (výkony – zisk, náklady – zisk) vyplýva, že na veľkosť zisku má mierne významnejší vplyv rast objemu výkonov, no rezervy majú poľnohospodárske podniky aj v znižovaní ich vlastnej nákladovosti.

Vzťah zisku k veľkosti poľnohospodárskeho podniku

Z riešenia regresnej úlohy vyplynuli nasledovné tvary regresných kriviek:

priamka $y_1 = 1\,406,4 + 1,141\,18\,x$
 $y_2 = -840,417 + 0,437\,32\,x$

parabola $y_1 = 20\,020,025\,3 - 12,630\,9\,x + 0,002\,5\,x^2$
 $y_2 = -5\,726,039\,36 + 4,050\,41\,x - 0,000\,65\,x^2$

2. Funkčný vzťah závislosti nákladov a zisku – Functional relationship of the cost–profit dependence

Nízke hodnoty korelačných koeficientov pri lineárnej závislosti $r_{y1x} = 0,27$ a $r_{y2x} = 0,33$ a koeficientov determinácie pri nelineárnej závislosti $D_{y1x} = 13,9\%$ a $D_{y2x} = 16,4\%$ poukazujú na veľmi malú mieru tesnosti závislosti sledovaných dvojíc ukazovateľov.

Vplyv veľkosti JRD na jeho lukratívnosť nie je štatisticky významný, závislosť medzi oboma faktormi je nepreukazná.

ZÁVER

Zisk sa stáva jedným z rozhodujúcich predpokladov posilňovania miery ekonomickej samostatnosti podnikovej sféry a hlavným zdrojom jeho hospodárskeho a sociálneho rozvoja. Veľkosť zisku, či relatívna alebo absolútna, bude však iba východiskovým predpokladom rastu jeho aktívnej funkcie v trhovej ekonomike. Rovnako dôležité budú aj pravidlá, ktoré rozhodnú o tom, koľko z vytvorenej nadhodnoty podnikom zostane, a súčasne stanoví hranice voľnosti s jeho disponovaním. Iba vtedy ho budú podniky v systéme bez dotácií a subvencií považovať za svoj prioritný záujem.

- AMBROŠ, P.: Kritérium efektívnosti a intenzívny vývoj poľnohospodárstva v podmienkach prestavby hospodárskeho mechanizmu. *Zeměd. Ekon.*, 36, 1990, č. 1, s. 17–30.
- HRMO V.: Rozvojové faktory predstihových poľnohospodárskych podnikov. *Zeměd. Ekon.*, 35, 1989, č. 5, s. 383–390.
- HUTNÍK, F.: Podnikateľská iniciatíva poľnohospodárskych podnikov. *Zeměd. Ekon.*, 36, 1990, č. 1, s. 31–40.
- CHOMA, D.: Diferenciácie, efektívnosť a hmotná zainteresovanosť. *Zeměd. Ekon.*, 33, 1987, č. 1, s. 41–54.
- MIKITA, J.: Ekonomická diferenciácia poľnohospodárskych podnikov. *Zeměd. Ekon.*, 33, 1987, č. 1, s. 57–66.
- ŠPYRKA, M.: Hospodárska diferenciácia JRD na Slovensku. Bratislava, Príroda 1983.

Došlo 19. 11. 1990

BIELIK P. – ZENTKOVÁ I. – MINÁRIKOVÁ E., Vysoká škola poľnohospodárska, Nitra

Zisk v ekonomickom rozvoji poľnohospodárskych podnikov

Zeměd. Ekon., 37, 1991, č. 5, s. 327–335. – 2 grafy, 4 tab., lit. 6, res. slov., angl., něm., rus.

zemědělský podnik, výkony, náklady, zisk, ekonomický rozvoj, výrobní fondy, analýza ekonomická, analýza vzťahů

Práca sa zaoberá významom kategórie zisku v ekonomickom rozvoji vybraného súboru poľnohospodárskych podnikov Slovenska. Poukazuje na značnú diferenciáciu v tvorbe zisku a na rezervy, ktoré z nej vyplývajú. Dospeli sme k záveru, že zisk podnikateľských subjektov je značne determinovaný rozdielnou úrovňou výnosnosti a nákladovosti jednotlivých odvetví hospodárskej činnosti podnikov. Významný vplyv na tvorbu zisku má pridružená výroba. Zatiaľ čo jej podiel na výkonoch je v priemere 35–40 %, na celkovej tvorbe zisku sa podiela až 93 %. Varičné rozpätie veľkosti zisku v analyzovaných skupinách JRD dosiahlo hodnotu 4 178,6 Kčs . ha⁻¹ p. p. Úverová záťaženosť na 1 ha p. p. v súbore podnikov s nízkou mierou rentability je vyššia o 2 460 Kčs. Funkčné vzťahy výkonov, nákladov a výmery k zisku poukázali na rozdielnu mieru závislosti skúmaných faktorov.

BIELIK P. – ZENTKOVÁ I. – MINÁRIKOVÁ E., University of Agriculture, Nitra

Profit in the economic development of farms

Zeměd. Ekon., 37, 1991, No. 5, pp. 327–335. – 2 graphs, 4 tabs, refs 6, summaries in sl, en, de, ru

farm, output, costs, profit, economic development, production funds, economic analysis, analysis of relationships

The role of the profit category is analyzed within the economic development of a set of farms in Slovakia. Attention is drawn to the considerable differentiation in the formation of profit and to the reserves in this area. It is concluded that profit gained by farms as enterprises depends, to a considerable degree, on the different levels of cost effectiveness of the different areas of agrobusiness pursued by the farm. Side-line (non-agricultural) activities of the farms have a considerable influence on the formation of profit: they contribute about 35–40 % to the output but as much as 93 % to the profit. The variation range of profit in the groups of respondent co-operatives was as large as 4 178.6 crowns per 1 ha of farm land. The farms with a low cost effectiveness had a load of credit greater by 2 460 crowns. Different levels of dependence were recorded in the factors under study, as suggested by the functional relationships of output, costs, acreage and profit.

Der Gewinn bei der ökonomischen Entwicklung der Landwirtschaftsbetriebe

Zeměd. Ekon., 37, 1991, Nr. 5, S. 327–335. – 2 graph. Darst., 4 Tab., Lit. 6, Zus. in Slowak., Engl., Dtsch., Russ.

Landwirtschaftsbetrieb, Leistungen, Kosten, Gewinn, ökon. Entwicklung, Produktionsfonds, ökon. Analyse, Analyse der Beziehungen

Die Arbeit befaßt sich mit der Bedeutung der Kategorie Gewinn bei der ökonomischen Entwicklung einer ausgewählten Gruppe von Landwirtschaftsbetrieben der Slowakei. Hingewiesen wird auf eine starke Differenzierung bei der Gewinnerwirtschaftung sowie auf Reserven, die sich dabei ergeben. Es wird geschlußfolgert, daß der Gewinn in den betrieblichen Subjekten in bedeutendem Maße determiniert wird vom unterschiedlichen Niveau der Erträge und der Kosten in den einzelnen Zweigen der wirtschaftlichen Tätigkeit der Betriebe. Großen Einfluß auf die Gewinnbildung hat auch die Nebengewirtschaft. Deren Anteil an den Leistungen ist zwar nur etwa 35–40 %, doch der Anteil am Gewinn beträgt bis zu 93 %. Die unterschiedlichen Gewinnvarianten in den analysierten Betrieben (LPG) erreichten einen Wert von 4 178,6 Kronen/ha⁻¹ LN. Die Kreditbelastung pro ha landwirtschaftlicher Nutzfläche (LN) bei Betrieben der Gruppe mit einem niedrigen Rentabilitätsniveau ist höher als 2 460 Kronen. Die funktionellen Beziehungen der Leistungen, Kosten und Flächen zum Gewinn wiesen hin auf ein unterschiedliches Maß der Abhängigkeit dieser untersuchten Faktoren.

БИЕЛИК П. – ЗЕНТКОВА И. – МИНАРИКОВА Е., Высшая сельскохозяйственная школа, Нитра

Прибыль в экономическом развитии сельскохозяйственных предприятий

Zeměd. Ekon., 37, 1991, № 5, с. 327–335. – 2 граф., 4 табл., лит. 6, рез. слов., англ., нем., русск.

сельскохозяйственное предприятие, производство, затраты, прибыль, экономическое развитие, производственные фонды, экономический анализ, анализ связей

In der Studie wird das Bedeutung der Kategorie Gewinn für die ökonomische Entwicklung einer ausgewählten Gruppe von Landwirtschaftsbetrieben der Slowakei betrachtet. Es wird auf eine starke Differenzierung bei der Gewinnerwirtschaftung sowie auf Reserven, die sich dabei ergeben, hingewiesen. Es wird geschlußfolgert, daß der Gewinn in den betrieblichen Subjekten in bedeutendem Maße determiniert wird vom unterschiedlichen Niveau der Erträge und der Kosten in den einzelnen Zweigen der wirtschaftlichen Tätigkeit der Betriebe. Großen Einfluß auf die Gewinnbildung hat auch die Nebengewirtschaft. Deren Anteil an den Leistungen ist zwar nur etwa 35–40 %, doch der Anteil am Gewinn beträgt bis zu 93 %. Die unterschiedlichen Gewinnvarianten in den analysierten Betrieben (LPG) erreichten einen Wert von 4 178,6 Kronen/ha⁻¹ LN. Die Kreditbelastung pro ha landwirtschaftlicher Nutzfläche (LN) bei Betrieben der Gruppe mit einem niedrigen Rentabilitätsniveau ist höher als 2 460 Kronen. Die funktionellen Beziehungen der Leistungen, Kosten und Flächen zum Gewinn wiesen hin auf ein unterschiedliches Maß der Abhängigkeit dieser untersuchten Faktoren.

Adresa autorov:

Doc. Ing. Peter Bielik, CSc., Ing. Iveta Zentková, CSc., Ing. Eva Mináriková, Vysoká škola poľnohospodárska, Lomonosovova 2, 949 67 Nitra

Výpočetní středisko Ústavu vědeckotechnických informací pro zemědělství, Slezská 7, 120 56 Praha 2, které je vybaveno počítačem 3,5 generace, operačním systémem VM, OS databázovými systémy DIALOG-2 (STAIRS), SUBDON (ADABAS) a komunikačním softwarem, nabízí tyto služby:

PŘÍSTUP DO DOKUMENTOGRAFICKÝCH BÁZÍ DAT

- AGRIS – mezinárodní informační systém pro zemědělskou vědu a techniku (angličtina, retrospektiva od roku 1984)
- AGROINDEX – národní informační zemědělský systém (čeština, retrospektiva 10 let)

Obě báze dat jsou vystavovány v dialogovém režimu jak z lokálních, tak i ze vzdálených terminálů kompatibilních s řadami IBM mikropočítačů a osobních počítačů řady IBM XT/AT.

PRONÁJEM STROJOVÉHO ČASU POČÍTAČE S VYUŽITÍM HARDWAROVÝCH I SOFTWAREVÝCH PROSTŘEDKŮ VÝPOČETNÍHO STŘEDISKA

TVORBA A VYSTAVOVÁNÍ DATOVÝCH BÁZÍ S LIBOVOLNÝM ZAMĚŘENÍM PODLE ZADÁNÍ

TISK ČESKÝCH TEXTŮ NA RYCHLOTISKÁRNĚ BASF

Bližší informace na tel. 25 21 08.

Sociologický výskum názorov na privatizáciu a perspektívu vývoja družstiev sa realizoval koncom roka 1990 technikou štandardizovaného dotazníka v 51 roľníckych družstvách v 24 okresoch Slovenskej republiky. Ako výberové kritériá boli použité profesná štruktúra a vlastnícke vzťahy k pôde. Vzhľadom k dostatočnej miere zobecnenia a vystihnúť značnej diferencovanosti poľnohospodárstva Slovenska sme aplikovali oblastný výber.

Vytypovali sme nasledujúce kultúrno-hospodárske regióny:

1. Rozptýlené osídlenia (186 respondentov) — okres Trenčín, Senica, Zvolen
2. Horská a podhorská oblasť (253 respondentov) — okres Čadca, Dolný Kubín, Banská Bystrica
3. Žitný ostrov (235 respondentov) — okres D. Streda, Komárno, Nové Zámky
4. Tradičné roľnícke oblasti (345 respondentov) — okres Nitra, Trnava, Topoľčany
5. Sociálno-demograficky problémové oblasti (274 respondentov) — okres Lučenec, R. Sobota, Veľký Krtíš, Rožňava
6. Spišská oblasť (215 respondentov) — okres Spišská Nová Ves, Poprad, Stará Ľubovňa
7. Východoslovenská oblasť (206 respondentov) — okres Michalovce, Trebišov, Bardejov

Takto boli získané informácie od 1 714 družstevníkov (respondentov), z toho 68,7 % mužov a 31,2 % žien.

VZŤAH K DRUŽSTVU

Väčšina respondentov považovala súčasný spôsob uplatňovaného družstevného hospodárenia za správny, ale domnievali sa, že je treba odstrániť niektoré jeho nedostatky. Krajnú, maximálnu spokojnosť s družstevným spôsobom hospodárenia vyjadrovali respondenti z východoslovenskej oblasti a zo sociodemograficky problémových oblastí. Najintenzívnejšie extrémne pocity nespokojnosti spojené s názormi, že družstvá je treba rozpustiť a nechať ľudí samostatne hospodáriť, sa prejavili u respondentov zo Žitného ostrova a z tzv. tradičných roľníckych oblastí. V najproduktívnejších poľnohospodárskych oblastiach sa objavila najvyššia intenzita nespokojnosti s družstevným spôsobom hospodárenia a v horších prírodno-ekonomických oblastiach spojených so značnou subvenčnou a dotačnou politikou respondenti prejavovali naopak najvyššiu spokojnosť.

I. Názory na veľkosť družstva podľa regiónov (v %) – Opinions concerning the sizes of co-operatives in different regions (%)

Názor na veľkosť družstva	Oblasť							Celkom
	1	2	3	4	5	6	7	
Zachovať družstvo v terajších podmienkach	48,9	66,0	51,5	51,6	61,3	44,6	66,5	55,9
Rozdeliť ho na menšie celky	15,6	11,9	19,1	17,9	18,9	26,5	23,3	18,9
Rozdeliť podľa zásady jedna obec jedno družstvo	32,3	18,6	20,0	26,9	17,9	26,8	6,3	21,3
Vytvoriť v rámci obce viac družstiev	3,2	2,4	8,5	3,2	1,8	1,8	3,4	3,5

Aj keď väčšina družstevníkov (55,9 %) bola za zachovanie družstiev v terajšej veľkosti, nemôžeme tvrdiť, že ide o konzistentný a vnútorne jednoznačný postoj. Je i značne oblastne diferencovaný. Tab. I tieto oblastné diferencie naznačuje.

Najvyššia intenzita zachovania veľkosti družstiev, tzn. zachovanie „statu quo“, sa prejavila u respondentov z Východoslovenskej oblasti (66,5 %), z horskej a podhorskej oblasti (66,0 %) a zo sociodemograficky problémovej oblasti (61,3 %). To znamená, že dvom tretinám družstevníkov v týchto oblastiach vyhovuje terajšia veľkosť družstiev. Opäť tu ide skôr o menej produkčné oblasti, kde poľnohospodárska prvovýroba je závislá na doplnkových ekonomických nástrojoch.

Názor, že súčasné družstvá je potrebné rozdeliť na menšie celky (ale ktoré veľkostne presahujú jednu obec), najviac preferovali respondenti zo Spiša (26,5 %) a z východoslovenskej oblasti (23,3 %). Rozdelenie družstiev podľa zásady „jedna obec – jedno družstvo“ najviac preferovali respondenti z tzv. rozptýleného osídlenia (32,3 %), z tradičných roľníckych oblastí (26,9 %) a zo Spiša (26,8 %). Návrh vytvoriť v rámci obce viac družstiev najviac preferovali družstevníci zo Žitného ostrova (8,5 %). Najvyššia intenzita postojov, ktoré podporovali stabilitu doterajšieho stavu, sa prejavila u družstevníkov skôr z menej intenzívnych a produkčných oblastí. Naopak najvyššie snahy o rozdelenie družstiev sa prejavili skôr v intenzívnejších poľnohospodárskych oblastiach.

Heterogénnosť a diferencovanosť týchto postojov je celkom logická a reálne odráža názory slovenských družstevníkov. Domnievame sa, že v tomto smere sa tento problém musí riešiť prísne individuálne, na základe exaktných a seriózných ekonomických rozborov a analýz.

Tab. II udáva rozloženie názorov na zhodnotenie vnesenej pôdy a prácou vytvorenej hodnoty do družstva.

Väčšina družstevníkov bola za zhodnotenie vnesenej pôdy do družstva, ako aj hodnoty vytvorenej vlastnou prácou v družstve (61,9 %). Najintenzívnejšie sa tento trend prejavil najmä v tradičných roľníckych oblastiach (71,1 %) a na Žitnom ostrove (70,2 %). Na zhodnotenie sú však rozdielne názory. Najviac družstevníkov sa prikláňa k podielníckemu systému (predovšetkým družstevníci v tradičných roľníckych oblastiach – 49,5 %, a v rozptýlenom osídlení – 47,8 %). Premeniť druž-

II. Zmeny v terajšom spôsobe hospodárenia družstiev podľa oblasti (v %) – Change in the practiced method of co-operative management in different regions (%)

Zmeny v doterajšom spôsobe hospodárenia družstiev	Oblasť							Celkom
	1	2	3	4	5	6	7	
Zachovanie doterajšieho stavu, keď ľudia sú platení len za prácu	30,1	45,1	29,8	28,9	44,9	35,8	53,4	38,1
Za vnesenú pôdu platiť nájom	8,1	11,5	11,5	8,7	10,9	12,5	5,8	9,9
Zaviest' podielnícky systém	47,8	34,8	38,3	49,5	36,5	42,3	26,2	39,5
Premena družstva na akciové spoločnosti	11,8	7,1	17,8	12,7	7,3	9,3	14,6	11,4

Oblasť: 1 – Rozptýlené osídlenie, 2 – Horská a podhorská oblasť, 3 – Žitný ostrov, 4 – Tradičné roľnícke oblasti, 5 – Sociálnodemografická problémová oblasť, 6 – Spišská oblasť, 7 – Východoslovenská oblasť

stvá na akciové spoločnosti najviac presadzovali družstevníci zo Žitného ostrova (17,8 %). Za systém prenájmu pôdy vlastníkom pôdy sa vyjadrila cca 10 % respondentov bez významnejších postojových regionálnych rozdielov. Naopak zachovanie doterajšieho stavu, keď sú družstevníci platení len za prácu, najviac preferovali ženy, potom družstevníci z Východoslovenskej oblasti (53,4 %), horskej a podhorskej oblasti (45,1 %) a respondenti z problémových oblastí (44,9 %). Ukázalo sa tu, že za nové progresívne zmeny v družstevnom spôsobe hospodárenia boli predovšetkým družstevníci z najproduktívnejších oblastí, a naopak „status quo“ najviac obhajovali družstevníci skôr v horších poľnohospodárskych regiónoch.

PERSPEKTÍVA VÝVOJA DRUŽSTIEV

Na otázku, v akých zmenách a opatreniach vidia družstevníci cestu k zlepšeniu hospodárenia, takmer dve tretiny respondentov odpovedalo, že je nutné zaviesť poriadok a disciplínu, aby každý zodpovednejšie vykonával svoje povinnosti a dostal zaplatené len za skutočne odvedenú prácu. Na druhom mieste sa umiestnil argument, ktorý presadzoval zjednodušenie riadenia a zníženie THP, na ďalšom potom vykonať decentralizáciu na samostatné hospodárske strediská, ktoré by museli na seba zariadiť, atď.

V rámci vytypovaných oblastí sme zistili významné rozdiely. Postoj preferujúci zavedenie poriadku a disciplíny spojený so zodpovednejším vykonávaním svojich povinností najviac preferovali družstevníci v sociodemograficky problémových oblastiach (73,7 %) a v horských a podhorských oblastiach (72,3 %). Naopak najnižší výskyt tohto postoja sa prejavil u družstevníkov Žitného ostrova. Názor, že k zlepšeniu hospodárenia je nutné zjednodušiť riadenie a znížiť počet THP, najviac zastávali respondenti z rozptýleného osídlenia, tradičných roľníckych oblastí, Spiša a horských a podhorských oblastí (približne okolo 40 % družstevníkov). Vykonať v družstve decentralizáciu na samostatné hospodárske strediská, ktoré by museli na seba zariadiť, najviac preferovali respondenti z tradičných roľníckych oblastí (33,3 %).

Preferencia ekonomického prenájmu bola najvyššia u respondentov z Východoslovenskej oblasti a prevod jednotlivých pracovísk (strojov, maštalí a pod.) do vlastníctva tých, kto na nich pracujú, sa vyskytol najviac u družstevníkov zo Žitného ostrova. Rozdiely v poradí početností naznačených postojov medzi jednotlivými oblasťami boli minimálne, tzn. že vo všetkých sledovaných regiónoch bol na prvom mieste postoj vyjadrujúci prevod pracovísk do vlastníctva.

Väčšina družstevníkov uprednostňovala stávajúce, doterajšie formy hospodárenia, ktoré chceli určitými kvalitatívnymi zásahmi zdokonaľiť, zefektívniť a zracionalizovať.

FLUKTUAČNÉ A STABILIZAČNÉ TRENDY V POSTOJOCH DRUŽSTEVNÍKOV

Súčasnú reštrukturalizačnú zmenu a prechod k trhovej ekonomike sa prejaví i zmenami v zamestnanosti. Na otázku „uvažovali ste už o tom, že z družstva v dohľadnom čase odídete“ kladne odpovedalo 14 % respondentov. Ide o nerealizovanú fluktuáciu, v podstate len o potenciálny zámer, ktorý sa v praxi nemusí realizovať. Táto potenciálna fluktuácia bola najvyššia v tzv. sociodemograficky problémových oblastiach (19,7 %) a na Žitnom ostrove (17,8 %). Naopak najvyššia potenciálna stabilizovanosť sa prejavila v horských a podhorských oblastiach (91,3 % respondentov o odchode neuvažovalo) a vo Východoslovenskej oblasti (91,2 %).

Najvyššia potenciálna fluktuácia sa prejavila predovšetkým u mužov (ženy všeobecne neuvažovali a nechceli z družstiev odísť), vo veku do 40 rokov (nad touto vekovou hranicou boli fluktučné postoje minimálne), ďalej u družstevníkov vyučených v odbore a respondentov so stredoškolským vzdelaním a u družstevníkov, ktorí pracovali v pridruženej výrobe, v mechanizácii a v dielnach. To znamená, že najviac profesionálne mobilnou skupinou boli kvalifikovaní muži do 40 rokov, ktorí pracovali v pridruženej výrobe alebo v mechanizácii, resp. dielnach. Z tejto skupiny pravdepodobne budú vznikáť i záujemci o súkromné hospodárenia, resp. ďalšie podnikanie.

Z týchto potenciálnych fluktuantov sa na Žitnom ostrove prejavil najvyšší záujem o založenie súkromného roľníckeho hospodárstva a vôbec o podnikanie (založiť si vlastný podnik – hostinec, obchod, remeselnícku dielňu a pod.). Z celkového počtu záujemcov o vlastné roľnícke hospodárstvo bolo až 45 % zo Žitného ostrova.

Najfrekvencovanejší dôvod stabilizácie respondentov, t. j. priestorová blízkosť pracoviska a bydliska, bol najviac preferovaný družstevníkmi z Východného Slovenska (67,9 %) a Žitného ostrova (65,3 %). Tento dôvod súvisí s tradičným bývaním v rodinnom dome a s neochotou družstevníkov dochádzať do zamestnania do väčších vzdialeností. Potvrdilo sa, že v niektorých prípadoch silnejším stabilizátorom je skôr vzťah k bydlisku, ako vzťah k zamestnaniu, práci. Toto zistenie je príznačné najmä pre ženskú časť vidieckej populácie. Najintenzívnejšie preferencie určitých subjektívnych predispozícií (nemám povahu na menenie zamestnania) spojené s určitou sociálnou istotou sa objavili u respondentov z tzv. rozptýleného osídlenia (43,5 %) a z tradičných roľníckych oblastí (38,3 %). Vzťah k lokalite, psychická potreba stability (väčšinu z týchto respondentov tvorili ženy), sila tradícií a pod. sa koncentrovali do zjavného manifestovania tohto dôvodu.

Naturálne výhody vyplývajúce z práce v poľnohospodárstve najvýznamnejšie preferovali respondenti z horskej a podhorskej oblasti (36,4 %) a z Východosloven-

skej oblasti. Je pozoruhodné, že tomuto faktoru najnižšiu váhu prisudzovali družstevníci z tradičných roľníckych oblastí (17,9 %) a zo Žitného ostrova (22,9 %). Naturálne výhody preferovali respondenti skôr z horších poľnohospodárskych regiónov, na rozdiel od družstevníkov z klasických úrodných poľnohospodárskych oblastí, kde tento faktor nepôsobil tak intenzívne.

Istotu práce v družstve najviac vyzdvihovali opäť družstevníci skôr z horších poľnohospodárskych oblastí (s výnimkou respondentov zo Žitného ostrova, kde družstevníci majú relatívne slušné zárobky, nadpriemernú sociálnu politiku, dodatočné príjmy z domáceho hospodárstva a pod.). Túto skutočnosť potvrdilo i to, že respondenti zo Žitného ostrova najviac uprednostňovali ako dôvod zotrvania v družstve výhodu dostatku voľného času pre osobné hospodárstvo (19,6 %).

Družstevníci by v prípade núteného odchodu z družstva jednoznačne preferovali prácu v mieste bydliska. Najintenzívnejší postoj tu vyjadrovali respondenti zo Žitného ostrova (37,9 %). Variantu rekvalifikácie najviac pripúšťali družstevníci zo Spiša (23,3 %) a zo sociodemograficky problémových oblastí (20,4 %). O podnikaní a práci v inom odvetví najviac uvažovali respondenti v tradičných roľníckych oblastiach.

Z uvedených regiónov sa najviac vymyká celoslovenskému priemeru oblasť Žitného ostrova a tradičné roľnícke oblasti. Družstevníci zo Žitného ostrova sú silne lokálne viazaní k svojmu bydlisku. Prejavila sa u nich výrazná averzia k rekvalifikácii a odchodu do iných odvetví (priemysel, stavebníctvo). Silná viazanosť k bydlisku a lokalite sa prejavila i v relatívne vysokej potenciálnej ochote súkromne hospodáriť (až 17,9 % by v prípade núteného odchodu z družstva zvolilo túto variantu). Tento „regionálny etnocentrizmus“ vyplýva nielen z etnického zloženia tejto oblasti, ale zo silne zakorenenej roľníckej tradície, ktorá tu stále prevláda.

Druhou výnimkou sú respondenti z tzv. tradičných roľníckych oblastí (okresy Nitra, Trnava, Topoľčany), čiže z oblasti Západoslovenskej nížiny. Z odpovedí respondentov v tejto oblasti vyplynulo, že družstevníci nie sú výrazne a jednoznačne presvedčení o svojom budúcom uplatnení mimo družstva. Ich názory sa relatívne rovnomerne rozvrstvi do možnosti rekvalifikácie, náhradnej práce v bydlisku, podnikania, resp. odchodu do iného odvetvia. Viacvariantnosť tohto potenciálneho riešenia vyplýva okrem iného i z toho, že na rozdiel od Žitného ostrova je tento región značne industrializovaný a ponúka tak i viacero náhradných pracovných príležitostí.

Je zaujímavé, že relatívne značný počet respondentov (v priemere jedna pätina) preferoval únik z pracovnej činnosti do dôchodku, domácnosti a pod. Tento faktor pri riešení zamestnanosti na vidieku nie je preto vôbec zanedbateľný a je nutné s ním rátať (najmä u žien).

Uvedená analýza ukázala značné regionálne špecifiká v otázke mobility pracovných síl a vôbec potenciálnych problémov v zamestnanosti. Tieto problémy sa znásobia pôsobením trhovej ekonomiky. Preto bude nutné a spoločensky žiadúce tieto otázky nielen identifikovať, ale predovšetkým výskumne a prakticky v predstihu riešiť.

VLASTNÍCKE VZŤAHY K PÔDE

Najnižší počet vlastníkov pôdy sa prejavil v najproduktívnejších poľnohospodárskych oblastiach, t.j. na Žitnom ostrove a v tradičných roľníckych oblastiach. Toto do istej miery prekvapujúce zistenie je zdôvodniteľné mobilnými a migračnými

mi procesmi obyvateľstva v týchto regiónoch, demografickými procesmi a pod. V týchto oblastiach bol v minulosti koncentrovaný značný počet veľkých roľníckych hospodárstiev, cirkevných majetkov atď. Pri násilnej kolektivizácii boli niektorí z týchto roľníkov vysídľovaní a ich dedičia už v obci nežijú, resp. nepracujú v poľnohospodárstve. V poľnohospodársky najproduktívnejších oblastiach sú vlastnícke vzťahy k pôde najmenej vyjasnené a značne neprehľadné.

Jednoznačne najvyšší záujem o kúpu i o prenájom pôdy sa prejavil predovšetkým u družstevníkov zo Žitného ostrova. Naopak najvyšší nezáujem o kúpu i prenájom pôdy sa ukázal u respondentov z horskej a podhorskej oblasti a u družstevníkov z Východoslovenskej oblasti.

Prevažná väčšina vlastníkov (dedičov) pôdy vyjadrila úmysel ponechať celý výmeru v družstve vo forme členského vkladu a poberať výnos na základe podielníckeho systému. Ostávajúca časť vlastníkov sa prikláňala k názoru ponechať v družstve časť pôdy a časť si vyžiadať na individuálne hospodárenie. Z relatívne homogénnych medzioblastných postojov sa opäť odlišovali postoje družstevníkov zo Žitného ostrova, u ktorých sa prejavila najnižšia intenzita názoru ponechať celý výmeru v družstve vo forme členského vkladu, a naopak najvyššia intenzita postojov smerujúcich k zvýšeniu individuálneho, resp. súkromného hospodárenia. Ostatné varianty možného disponovania s pôdou, ktoré preferovali vystúpenie z družstva, boli frekventované veľmi málo.

Záujem o rozšírenie osobného hospodárstva je u družstevníkov značný. V podstate každý druhý družstevník prejavil záujem o rozšírenie tejto formy hospodárenia. Najčastejšie sa tento záujem sústreďoval na malé parcely do 1 ha. Najvyšší záujem o rozšírenie osobného hospodárstva sa prejavil u respondentov v horskej a podhorskej oblasti a na Žitnom ostrove.

U družstevníkov zo Žitného ostrova sa objavili výrazne vyššie nároky na výmeru tohto rozšíreného osobného hospodárstva. Záujem o pôdu spojený s nízkou mobilitou a vysokou lokálnou stabilitou sa tu naprosto jednoznačne manifestuje do postojov podporujúcich súkromné hospodárenie a zvýšeného podielu domáceho (osobného) hospodárstva, ktoré je spojené nielen so samozásobiteľskými aktivitami, ale i s odpredajom vypestovaných produktov. Súčasne sa tak i rozširujú zamestnanecké možnosti žien, ktoré sú v tejto oblasti nedostatočné, a zvyšuje sa i zamestnanosť pracovníkov v poproduktívnom veku.

POSTOJE DRUŽSTEVNÍKOV K SÚKROMNÉMU HOSPODÁRENIU

V postojoch k súkromnému hospodáreniu sa prejavili u družstevných roľníkov skôr postoje negatívneho a rezervovaného zafarbenia. Toto hodnotenie pramení nielen z nedostatku skúseností z tejto oblasti, ale i z pevne zakoreneného rovnostárstva ako pozostatku minulých rokov a zo subjektívnych psychických stereotypov, ktoré sú zafixované vo vidieckom obyvateľstve (napr. tendencia skôr negatívne hodnotiť ľudí, ktorí sa vymykajú všeobecnému priemeru, prvky závidi, konzervatizmu a nedôvery ku všetkému novému, sila dedinských tradícií a pod.). Tým však nechceme jednoznačne tvrdiť, že negatívne hodnotenie ľudí, ktorí chcú súkromne hospodáriť, svojím okolím je skreslené len prizmatom tohto pohľadu.

Na druhej strane je nutné vidieť, že v prvej vlne záujmu o súkromné hospodárenie je plno ľudí, ktorí skutočne nevedia, čo ich čaká, a existuje tu i skupina ľudí, ktorá v tomto podnikaní vidí romantickú vidinu rýchleho zbohatnutia. Domnieva-

me sa, že po určitom čase, po selekcii týchto extrémov, sa cez určité časove ohraničené medzietapy tieto aktivity oprostí od tohto pejoratívneho nádychu, ktorý mu prisudzuje okolie, a stane sa bežnou, emotívne neutrálnou činnosťou, spojenou v prvej fáze skôr s určitými doplnkovo zárobkovými aktivitami.

Je zaujímavé, že najnižšia intenzita negatívneho hodnotenia a naopak najvyššia intenzita pozitívneho hodnotenia sa prejavila opäť u družstevníkov zo Žitného ostrova. Najvyššia intenzita rezervovaného postoja, v ktorom prevládajú obavy z rizík súkromného hospodárenia, sa jednoznačne prejavila u družstevníkov z rozptýleného osídlenia (tento postoj zastával každý druhý respondent) a negatívne hodnotenie „rýchleho zbohatnutia“ sa najviac objavilo u respondentov z Východoslovenskej oblasti.

Hlavným faktorom, ktorý odradzoval ľudí od súkromného hospodárenia, bol nedostatok finančných prostriedkov na počiatočné investície (53,4 %). Na druhom mieste v tejto hierarchii limitujúcich bariér súkromného hospodárenia sa objavila neistota, obavy a riziká z neúspechu (52,6 %). Tieto dva faktory teda preferoval každý druhý respondent s tým, že boli výrazne oblastne diferencované.

Objektívny faktor „nedostatok finančných prostriedkov“ sa najviac presadil u družstevníkov z rozptýleného osídlenia (63,9 %, z tradičných roľníckych oblastí (59,1 %) a zo Spiša (53,9 %). V ostávajúcich oblastiach bol najviac preferovaný subjektívny faktor „neistota a riziko neúspechu“ (vôbec najsilnejšie sa prejavil u družstevníkov z Východoslovenskej oblasti – 63,0 %). Okrem týchto rozdielov sa neprejavili signifikantné medzioblastné diferencie.

Na poslednom mieste v hierarchii bariér súkromného hospodárenia sa objavil faktor, ktorý v sebe zahrňoval neochotu vzdať sa určitých výhod (dovolenka, voľné dni a pod.), ktoré majú ľudia v doterajšom pracovnom pomere. Ukazuje to, že to-muto subjektívnemu faktoru neprisudzovali ľudia príliš veľký význam, tzn. že boli ochotní v prípade súkromného hospodárenia sa týchto výhod vzdať, resp. sa k nim postupne prepracovať i v prípade súkromného hospodárenia.

ZÁUJEM O SÚKROMNÉ HOSPODÁRENIE

Manifestovaný záujem o súkromné hospodárenie prejavilo necelých 8 % respondentov. Tento počet v súčasných, zatiaľ celkom nehotových, nevyjasnených podmienkach nie je zanedbateľný. Preto analyzá zájemcov o súkromné hospodárenie by si vyžadovala samostatný výberový súbor a podrobnú analýzu. Vzhľadom k relatívne malému súboru, ktorý v našich podmienkach analyzujeme, sa obmedzíme len na niektoré tendencie.

Väčšina zájemcov (60,9 %) o súkromné hospodárenie chcela hospodáriť na výmere do 5 ha, 18,2 % od 5 do 10 ha, 9,1 % nad 31 ha, 8,2 % od 11 do 20 ha a zvyšok 3,6 % od 21 do 30 ha. Zájemci o väčšiu výmeru boli predovšetkým zo Žitného ostrova a z tradičných roľníckych oblastí. V tejto spoločenskej situácii sa záujem o pôdu koncentroval predovšetkým do týchto menších plôch. Je to celkom logické a pochopiteľné, pretože väčšina nových potenciálnych zájemcov nie je dostatočne materiálne, finančne i kapacitne vybavená. Ide o určitý experimentálny začiatok tejto činnosti, bez väčšieho materiálno-technického vybavenia, s potenciálnou možnosťou prípadného neúspechu a tým i minimalizáciu negatívnych následkov. Razantný záujem o klasické súkromné hospodárenie na väčších výmerách je zatiaľ malý.

Z hľadiska kombinácie súkromného hospodárenia a inej zárobkovej činnosti (aj členov rodiny) asi jedna štvrtina týchto záujemcov uviedla, že hospodárstvo bude jediným zdrojom obživy ich rodiny. Tento relatívne vysoký počet je spôsobený predovšetkým záujemcami zo Žitného ostrova, ktorí tvorí až 40 % týchto optimisticky ladených respondentov. Na druhom mieste sa objavil názor záujemcov o typ hospodárenia, že niektorý z členov rodiny bude mať iné zamestnanie. Jedna pätina záujemcov o súkromné hospodárenie uviedla, že spočiatku chcú mať aj iné zamestnanie a až neskôr sa rozhodnú. Až 18,3 % respondentov uviedlo, že popri hospodárstve bude mať aj iné zamestnanie. Z uvedeného je vidieť, že respondenti, ktorí prejavili záujem o súkromné hospodárstvo, ho v podstate vo svojich začiatkoch spojovali nielen so svojou doplnkovou zárobkovou činnosťou, ale i so zárobkovou činnosťou svojich rodinných príslušníkov.

Tieto zistenia korešpondujú i s potenciálnym začiatkom súkromného hospodárenia. Väčšina respondentov (37,9 %) uvažovala o započatí súkromného hospodárenia až o 2–3 roky. Jedna tretina (33,3 %) týchto potenciálnych záujemcov o súkromné hospodárenie tento začiatok určila len ako „neskôr“ a najnižší podiel týchto respondentov (28,8 %) vyjadril určitú netrpezlivosť a chce začať súkromne hospodáriť už v budúcom roku (t.j. v roku 1991). Najmä respondenti z tradičných roľníckych oblastí a z Východoslovenskej oblasti prejavili vo svojich postojoch rozhodnutie o tom, že začnú hospodáriť už v roku 1991. Určitá zdržanlivosť spojená s vyčkávacím postojom je typická predovšetkým pre záujemcov zo Žitného ostrova, z problémových oblastí a z horskej a podhorskej oblasti.

Keď sa pozeráme na problém súkromného hospodárenia cez prizmu súčasnosti, javí sa nám nevýznamný, nedôležitý až absurdný. Je nutné však vidieť, že v každom zdánlivo nevýznamnom celku, v každej absurdite je zastúpený prvok významu, dôležitosti a zmysluplnosti. Tieto nevýznamné prvky môžu postupom času naberať na dôležitosť a význam a v určitom časovom horizonte dôjde k zmene kvality nazerania na daný problém. Dochádza k postupnej zmene, ktorá sa odrazí v jeho kvalite. To, čo je dnes nevýznamné až absurdné, môže byť zajtra zmysluplné, dôležité a významné.

Nazerania na určité spoločenské fenomény sa v spoločensko-historickom kontexte menia a vyvíjajú. Preto musíme pozerieť na otázku súkromného hospodárenia cez prizmu budúcich zmien, cez perspektívu ďalšieho vývoja. Táto forma hospodárenia bude i v budúcnosti značne diferencovaná, od rôznych doplnkových činností s rôzne kombinovanými formami podnikateľských činností až po klasickú rodinnú farmu. Spektrum týchto činností bude mať spočiatku tendenciu neustáleho rastu, po určitom období a prirodzenej selekcii dôjde k určitému rovnovážnemu stavu, ktorý bude mierne stagnovať. Preto by nebolo správne tento problém bagatelizovať, ale je nutné na neho pozerieť ako na fenomén, ktorý môže vytvárať a saturovať nové pracovné príležitosti pre vidiecke obyvateľstvo.

Súčasne je nutné upozorniť na to, že tieto aktivity nemusia byť spojené s prevažujúcou poľnohospodárskou prvovýrobou, ale tieto činnosti sa budú v perspektíve vývoja nutne diverzifikovať. To znamená, že poľnohospodárska výroba bude u týchto súkromníkov spojená s finalizáciou poľnohospodárskych produktov, s orientáciou na služby, cestovný ruch, s doplnkovou domácou výrobou atď.

ZÁVER

Najvyššia intenzita spokojnosti s výsledkami hospodárenia družstiev sa prejavila v oblastiach, ktoré boli odkázané na rôzne dotácie a subvencie do výroby, tzn. vo vyšších produkčno-ekonomických skupinách (nad 22). Ukázalo sa, že súčasná

podpora a stimulácia súkromného hospodárenia v týchto oblastiach je neúčinná. Potenciálne možnosti skolabovania týchto podnikov spojené s ich zánikom by mali nielen ekonomické, ale predovšetkým sociálne dôsledky. V týchto oblastiach je v poľnohospodárstve zamestnaná väčšina obyvateľstva. Okrem toho družstvá tu sú významným udržovateľom danej komunálnej jednotky. Prevádzkujú, resp. prispievajú na miestnu sociálnu infraštruktúru (napr. predškolské zariadenia, miestnu kultúru, komunikácie a pod.) a bez pomoci poľnohospodárskych podnikov by miestna samospráva veľmi ťažko hospodárila.

Nezanedbateľný je i efekt demografický a ekologický. Zvýšená nezamestnanosť by mohla viesť k odchodu mladej generácie z týchto málo zaľudnených oblastí. Dôsledky ekonomickej nestability týchto podnikov by sa prejavili i v krajinytvorbe a v kultúre daného regiónu. To podnieti obyvateľstvo i obecné samosprávy k podpore a stimulácii silných a ekonomicky prosperujúcich podnikateľských subjektov.

Obecné samosprávy budú musieť určitým ekonomickým tlakom regulovať i masové rozširovanie tzv. „druhého bývania“ v týchto regiónoch.

Určitý trend nutného znižovania počtu pracovníkov v roľníckych družstvách, pokles ponuky pracovných miest a pravdepodobne i dočasné zníženie priestorovej mobility pracovníkov (zvýšenie cien cestovného a dopravy) sa pravdepodobne prejaví zvýšenou nezamestnanosťou (najmä žien). Preto bude nutné kombinovať tzv. neúplnú zamestnanosť spojením čiastočného, skráteného zamestnania so službami, drobnou domácou výrobou, prenájmom a obsluhou turistov.

Perspektívu družstiev najčastejšie spojovali družstevníci so zracionalnením a zefektívnením doterajších foriem hospodárenia. Väčšina družstevníkov nemá záujem z družstva odísť. Najvyššia stabilizovanosť družstevníkov sa prejavila v horských a podhorských oblastiach a vo Východoslovenskej oblasti, naopak najvyššia potenciálna fluktuácia sa prejavila v problémových oblastiach a na Žitnom ostrove. Oblasť Žitného ostrova sa ukázala ako oblasť, ktorá výrazne vystupuje z priemeru Slovenska. Objavil sa tu najvyšší počet záujemcov o súkromné hospodárenie a silná väzba k lokalite. Prejavili sa značné regionálne špecifiká v mobilite pracovných síl a potenciálne náznaky problémov zamestnanosti niektorých sociálnych skupín (najmä žien).

Väčšina záujemcov o súkromné hospodárenie chcela hospodáriť na výmere do 5 ha. Ide skôr o kombinovanú formu stáleho zamestnania so zvýšeným osobným hospodárstvom (typ kovoľníka). Záujemci o väčšiu výmeru boli predovšetkým na Žitnom ostrove a z tradičných roľníckych oblastí. Viac ako dve tretiny záujemcov o súkromné hospodárenie začiatok svojho hospodárenia spojovali s dvojročným a neskorším začiatkom.

Naznačené výsledky ukázali výraznú medzioblastnú diferenciáciu postojov a hodnôt družstevníkov. Preto k riešeniu tejto problematiky nemôžeme pristupovať stereotypne a šablónovite, ale je nutné uplatňovať individuálny prístup so zohľadnením regionálnych charakteristík.

Došlo 20. 12. 1990

BUCHTA S., Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Bratislava

Regionálne aspekty privatizácie a vývoja družstiev na Slovensku

Zeměd. Ekon., 37, 1991, č. 5, s. 337–346. – 2 tab., res. slov., angl., něm., rus.

Slovensko, privatizace, sociologický průzkum, diferenciace mezioblastní, teoretické pojednání

Práca na základe široko koncipovaného reprezentatívneho sociologického výskumu analyzuje postoje na perspektívu vývoja družstiev a na potenciálne súkromné hospodárenie družstevníkov na Slovensku. Väčšina družstevníkov považovala súčasný spôsob družstevného hospodárenia za správny, ale súčasne požadovali odstrániť niektoré jeho nedostatky. Prejavili sa značné regionálne špecifiká v mobilite pracovných síl a potenciálne náznaky problémov zamestnanosti niektorých sociálnych skupín. Oblasť Žitného ostrova výrazne vystupuje z priemeru celého Slovenska. Prejavil sa tu najvyšší záujem o súkromné hospodárenie a najvyššia intenzita reformných snáh v rámci družstevného hospodárenia. Výskum potvrdil hypotézu značnej medzioblastnej diferenciácie na potenciálne zmeny družstevného spôsobu hospodárenia.

BUCHTA S., Economic Research Institute for Agriculture and Food, Bratislava

Regional aspects of privatization and development of co-operatives in Slovakia

Zeměd. Ekon., 37, 1991, No. 5, pp. 337–346. – 2 tabs, summaries in sl, en, de, ru

Slovakia, privatization, sociological survey, differentiation between regions, theoretical treatise

On the basis of a broad and representative sociological survey, the author analyzes the Slovak co-operative farmers' opinions concerning the prospects of development of co-operatives and the co-operative members' potential becoming private farmers. The majority of the respondents regarded the existing form of co-operative farming as essentially correct, but required the removal of some of the drawbacks. There were considerable differences between regions in the mobility of manpower and in the potential danger of problems of employment in some social groups. Farmers in the Rye Island (southern Slovakia) appeared to differ markedly from respondents in other places: they had the greatest interest in becoming private farmers and their call for reforms in the management of existing co-operatives was most intensive. The survey confirmed the hypothesis of the existence of considerable differences between regions and drew attention to the potential changes in co-operative management.

BUCHTA S., Forschungsinstitut für die Ökonomik der Landwirtschaft und Ernährungsgüterwirtschaft, Bratislava

Regionale Aspekte der Privatisierung und der Entwicklung der Genossenschaften in der Slowakei

Zeměd. Ekon., 37, 1991, Nr. 5, S. 337–346. – 2 Tab., Zus. in Slowak., Engl., Dtsch., Russ.

Slowakei, Privatisierung, soziol. Forschung, interreg. Differenzierung, theoret. Aspekte

Die Arbeit analysiert auf der Grundlage einer umfassend konzipierten repräsentativen soziologischen Forschung die Verhaltensweisen gegenüber der perspektivischen Entwicklung der Genossenschaften sowie die potenziellen privaten Genossenschafter in der Slowakei. Die Mehrzahl der Genossenschafter hält die derzeitige genossenschaftliche Wirtschaftsweise für richtig, doch gleichzeitig fordern sie die Beseitigung deren Mängel. Diese zeigten sich in einer starken regionalen Spezifik in der Mobilität der Arbeitskräfte sowie in einigen Anzeichen von Problemen der Beschäftigung bei einigen sozialen Gruppen. Der Bereich der Schüttinsel ragt stark aus dem slowakischen Durchschnitt hervor. Hier zeigte sich das stärkste Interesse an privater Wirtschaftstätigkeit und auch die höchste Intensität bei den Reformbemühungen in Rahmen der genossenschaftlichen Wirtschaftstätigkeit. Die Forschung bestätigte die Hypothese einer bedeutenden interregionalen Differenzierung für grundlegende Veränderungen der genossenschaftlichen Wirtschaftstätigkeit.

Adresa autora:

PhDr. Stanislav Buchta, CSc., Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Trenčianska 55, 824 80 Bratislava

Sledování sociálně demografických otázek v pohraniční oblasti jihozápadních Čech bylo součástí výzkumného úkolu fakulty VŠZ v Českých Budějovicích od roku 1981. Problémový úkol vznikl na základě oponentního řízení metodiky hlavního výzkumného úkolu zaměřeného na racionalizaci výroby mléka a odchov skotu ve vyšších polohách jihozápadních Čech. V podstatě šlo o snahu uplatnit komplexnější přístup při řešení tohoto úkolu. Vzhledem ke kapacitním možnostem řešitelského pracoviště byl výzkum zaměřen jen na vybrané otázky ve vymezeném regionu. Sledování některých problémů pokračovalo i v dalším, navazujícím výzkumném úkolu do roku 1990. Původní cíl a potřeba tohoto úkolu se jeví v dynamice změn od listopadu 1989 jinak, než při jeho zadání.

Po roce 1945 bylo pohraniční území, tzv. pohraničí, vymezeno obcemi s vysídleným německým obyvatelstvem a krylo se s hranicemi dřívějších Sudet. V dalším období bylo na základě různých vládních usnesení nově vymezováno a kategorizováno. Od roku 1970 do roku 1985 bylo pohraničí členěno na tři kategorie. Do I. kategorie byla zařazena místa s extrémně nepříznivými životními podmínkami, do II. kategorie místa se ztíženými životními podmínkami a do III. kategorie ostatní místa v pohraničí.

Demografický vývoj v jihozápadním pohraničí Čech nebyl samostatně ani uceleně sledován. Průzkumy byly ojedinělé a územně omezené. V letech 1962–1965 sledoval některé faktory stabilizace osídlení v pohraničí Sedláček (1966). Posuzoval soubor 88 453 lidí. Došel k závěru, že „starousedlíci“ se podílejí na migrační ztrátě obyvatelstva jen 1,2 %, naproti tomu osídlenci z let 1960–1962 30,7 %. 40,4 % vystěhovaných opustilo obce, které polohou, ekonomickými podmínkami a stupněm vybavenosti poskytovaly plně rozvinuté životní podmínky. Práce autora je cenná tím, že udává přehled osídlování již od roku 1945 do roku 1965 a tím umožňuje získat přehled o faktorech stabilizace lidí od samotného počátku osídlování pohraničí.

Další výzkum provedli Holman a Sedláček (1971). Týkal se 13 aspektů, zejména postojů k životnímu prostředí, podnětů k přesídlení do pohraničí, názorů na stabilizaci, spokojenost v práci aj. V letech 1974–1975 provedli Holman a kol. při statistickém úřadě v Českých Budějovicích výzkum zaměřený na příčiny změn povolání dělníků a provozních pracovníků.

Výzkum v rámci oborových podniků státních statků Šumava a Tachov provedli Kohn, Majerová a Krůček (1984). Hodnotili 27 rovin oblasti života pracovníků a navrhli novelizovat příslušné směrnice a ustanovení. Marková a Trnková (1984) se zabývaly ověřováním nástrojů řízení sociálního rozvoje v územních celcích včetně pohraničního území. Poukázaly na negativní vliv některých ekonomických nástrojů po roce 1980, zejména na nestředisková venkovská sídla.

Současný průzkum se týkal pohraničního území pěti okresů Jihočeského a Západočeského kraje (České Budějovice, Český Krumlov, Prachatice, Klatovy a Domažlice). První časová etapa byla zaměřena na období 1971–1985, tedy období platnosti vládního usnesení č. 122 ze dne 25. 6. 1969 a vládního usnesení č. 84 ze dne 15. 4. 1970, a to především na účinnost těchto opatření. Soubor obsahoval 529 sídelních míst s více než 99 tisíci obyvatel v pohraničí a 280 sídelních míst ve vnitrozemí s více než 74 tisíci obyvatel. Vývoj jednotlivých sídelních míst byl sledován retrospektivně v hlavních ukazatelích od roku 1950, podrobný průzkum pak za období 1971–1989. Údaje byly sumarizovány a členěny podle kategorií pohraničí, okresů a krajů. Hlavním zdrojem údajů byly materiály Českého statistického úřadu, krajských národních výborů, okresních národních výborů, zemědělských podniků, zemědělských správ. Terénní průzkum byl doplněn řízeným rozhovorem u náhodně vybraných pracovníků ve vymezeném území.

VÝSLEDKY A JEJICH ZHODNOCENÍ

Vymezené pohraniční území mělo v roce 1900 214 599 obyvatel, v roce 1930 208 685 obyvatel, v roce 1950 88 675 (tj. 42 % proti roku 1930) a v roce 1985 99 397 obyvatel. Celkový počet obyvatel se od roku 1971 do roku 1985 zvýšil o 11 144 především zásluhou pohraničních měst zařazených do III. kategorie pohraničí. Hustota obyvatel činila kolem 20 osob na km², což je šestkrát nižší proti průměru celé republiky.

V I. kategorii pohraničí žilo v roce 1971 19 119 obyvatel, tj. 21,7 % obyvatel z celého sledovaného území. Podíl obyvatel se zde snížil v roce 1985 (k 31. 12.) na 18 % s počtem 17 874.

Kromě nízkého stavu osídlení dochází nepřetržitě k vysokému stupni migrace obyvatelstva. Například za období 12 let od roku 1971 se přistěhovalo do sledované oblasti pohraničí 54 227 a vystěhovalo 57 097 obyvatel. Do vesnic I. kategorie pohraničí se v období 1971–1985 přistěhovalo 16 207 a vystěhovalo 20 842 obyvatel. Krajně nepříznivý stav byl na okrese Klatovy, kde se I. kategorie pohraničí podílela v roce 1985 na počtu obyvatel 9,7 %, na úbytku však 47,4 %. Od roku 1950 zde ubylo více než 30 % obyvatel. V roce 1980 zde žilo zhruba 10 % obyvatel proti roku 1930.

Největší podíl doosídlenců směřoval do zemědělství, až 85 %. V zemědělství je také největší migrační obrat. Např. na okrese Český Krumlov odešlo od roku 1971 86 % z počtu osob, které nastoupily do zemědělství. Průměrná doba setrvání doosídlenců byla 3 roky a 4 měsíce.

Na okrese Klatovy ve stejném období odešlo již v prvním roce nástupu 10,4 %, ve druhém roce po nástupu 35,8 %, ve třetím roce 26,9 %, do tří let po nástupu tedy odešlo 73,1 % z počtu osob, které nastoupily do pohraničí.

Zvlášť nepříznivý vývoj v migraci je v území, kde převládá zemědělská výroba a není dostatek pracovních příležitostí v ostatních odvětvích pro členy rodin pracovníků v zemědělství. Pouze jediné odvětví není stabilizujícím prvkem. Manželky doosídlenců stále více hledaly pracovní příležitost mimo zemědělství. To ovlivnila skutečnost, že v letech 1971–1980 získávali doosídlovací příspěvek oba manželé pracující v zemědělství, v letech 1981–1985 pouze manžel.

V rámci odchodu z pohraničí činily od roku 1971 mzdové důvody 2,5 %, bytové důvody 2,2 %, nevyhovující pracovní podmínky 2,7 %. Tyto tzv. hlavní faktory stabilizace, na které byly nejvíce zaměřovány preference a podpory, činily dohromady 7,4 %.

Celkem bylo sledováno 19 důvodů odchodu pracovníků, z nichž největší zastoupení měly: péče o dítě (20,9 %), bez udání důvodů (16,9 %), následování manžela (10,1 %) a rodinné důvody (10,8 %).

Doosídlovací příspěvky se nevracely při důvodech zdravotních, těhotenství, péče o dítě i jiných důvodech při nedodržení závazku 10 let. Tyto důvody byly často pracovníky zneužívány.

Celá politika doosídlování pohraničí byla zaměřena na poskytování hmotných prostředků. V období 1960–1970 doosídlenec do JZD obdržel příspěvek od 4 000 do 9 000 Kčs, dále domek, hospodářské budovy, záhumenek, záhumenkovou krávu, příspěvek na nábytkové zařízení, zaplacené stěhovací výlohy. U státních statků, STS a ostatních organizací byl jednorázový příspěvek 1 000 Kčs, ve výjimečných případech mohl doosídlenec obdržet dále 4 000 Kčs ve třech splátkách.

Od roku 1971 v I. kategorii pohraničí získal doosídlenec příspěvek 15 000 Kčs ve třech splátkách při závazku pracovat v pohraničí 10 let.

Vedle doosídlovacích příspěvků existovaly i diferencované náborové příspěvky od okresních zemědělských správ (od 3 000 do 9 000 Kčs), dále nástupní příspěvky, novomanželské příspěvky, preferenční příplatky ke mzdám, příspěvky na odlehlá místa, příspěvky na úhradu za užívání družstevního bytu aj.

Např. státní statky ve zkoumaném území vyplatily v období 1976–1985 preferenční příplatky ke mzdám ve výši 141 071 tis. Kčs. Samotný oborový podnik Státní statky Šumava v Českém Krumlově vyčerpal v letech 1981–1985 z fondu stabilizace pracovních sil na různé druhy příspěvků celkem částkou 80 572,52 tis. Kčs.

Veškeré prostředky k doosídlování a stabilizaci obyvatel vesnic v pohraničí byly málo účinné a nezlepšilo se to ani po roce 1986 na základě vládního usnesení vlády ČSSR č. 43/86 a vlády ČSR č. 84/86 k rozvoji tohoto území a k omezení nepříznivého demograficko-sociálního vývoje.

Další úprava, rozšíření příspěvků, subvencí a podpor zejména na odstranění nedostatku stávající občanské vybavenosti obcí se prakticky soustředila do větších sídelních míst, netýkala se většiny vesnic.

Za poslední tři roky se do pohraničních vesnic okresu Český Krumlov přistěhovalo ročně průměrně 1 000 obyvatel a vystěhovalo 1 100 obyvatel. V celém sledovaném území v letech 1986–1989, tedy pod vlivem nových stabilizačních nástrojů, se přistěhovalo 8 856 a vystěhovalo 10 270 obyvatel. V okresech Klatovy a Domažlice pokračoval dál i záporný přirozený přírůstek obyvatel a postupující vylidňování vesnic.

Ke stabilizaci nepřispívala ani místní pracovní mobilita. V souboru pohraničních vesnic v 58 vesnicích vyjíždělo za prací 60–79 %, ve 12 vesnicích 80–90 % a v 15 vesnicích 100 % ekonomicky aktivních osob.

Ve struktuře obyvatel podle národnosti při sčítání obyvatel v roce 1980 činil podíl české národnosti v daném regionu 86,8 %, slovenské 10,6 %, německé 1,5 %, ostatní 1,1 %. Od roku 1970 byl nárůst obyvatel české národnosti o 3,1 %. Sčítání obyvatel v roce 1991 zpřesní i tuto strukturu. Úbytek trvale bydlících osob na vesnicích má obecný charakter a projevuje se i ve vnitrozemí. Pro porovnání byl proveden stejný rozbor od roku 1971 na vnitrozemském okrese Písek. Od roku 1971 do roku 1985 vzrostl počet obyvatel okresu o 1,2 % (ze 73 343 na 74 217 k 31. 12.). Za stejnou dobu se počet obyvatel vesnic snížil o 19,1 %. Vesnice okresu nevykázaly žádný přirozený přírůstek. Trvalé pasivní saldo migrace a celkový úbytek obyvatel mělo i sedm z osmi tzv. střediskových obcí na okrese Písek.

Pasívní saldo migrace vyjádřené na 1 000 žijících osob činilo na vesnicích okresu Písek 17,1, na vesnicích I. kategorie pohraničí 25,9, v celém území sledovaného pohraničí 3,4 %.

Při srovnávání demografického vývoje na vesnicích v jihozápadním pohraničí Čech a ve vnitrozemí se nejeví podstatný rozdíl. Na vesnicích ve vnitrozemí převládá vystěhovávání, v pohraničních vesnicích je větší migrační obrat, neustálé přistěhovávání je tam motivováno doosídlovacími a náborovými příspěvky a řadou jiných preferencí, hlavně možností rychlého získání bytu.

Z uvedeného je zřejmé, že většina doosídlenců si nevytvořila v pohraničí domov, přicházela do této oblasti s různými motivy a očekáváními. Řízený rozhovor s 82 náhodně vybranými pracovníky přinesl celou řadu názorů a podnětů. Zvýšenou migraci v posledních letech zapříčinily stále se zhoršující životní podmínky (doprava, struktura a zásobování prodejen, služby, problém s malými a školou povinnými dětmi, vyšší životní náklady, málo dalších pracovních příležitostí, chybí pospolité vesnický život, vadí poloprázdné vesnice apod.). Chybí citová vazba k určitému místu, vytvořená hlavně v dětství, pocit domova vázaný na rodné místo, citový vztah k určitému povolání, v zemědělství pak vlastnický vztah k půdě.

ZÁVĚR

V rámci analýz byly sledovány a klasifikovány nejrůznější důvody neplnění programu doosídlování pohraničí, sociální mobility, zejména migrace, rovněž byly klasifikovány nejrůznější faktory stabilizace obyvatelstva vesnic v pohraničí. Přesto příčiny téměř půlstoletého zaostávání regionu byly někde jinde a nemohly být otevřeně prezentovány. Předně jde o úvahy o rozměru vysídlování německého zemědělského obyvatelstva a vesnic vůbec po II. světové válce. Další rozhodující moment byl u osídlenců, nových vlastníků, kteří ve většině přišli do pohraničí za vidinou vlastní půdy, a přitom jim nebyla dána možnost vytvořit si a upevnit svůj vztah k půdě, k místu, k vesnici a naučit se hospodařit na svém. Násilná kolektivizace udělala z nových obyvatel námezdní dělníky v novém, cizím a náročnějším životním prostředí.

Narušení tohoto vývoje znamenalo v dalších letech zcela jiný, spíše spekulativní přístup k doosídlování. Většina doosídlenců si za státní a podnikové prostředky řešila přechodné životní problémy. Navíc toto území s charakterem okrajovým a periferním bylo ve svém vývoji omezováno svou vojensko-strategickou funkcí. Důsledky nesprávné politiky vůči vesnici jsou v podstatě stejné jak v pohraničí, tak i ve vnitrozemí. Do většiny vesnic určených před lety nevhodnou kategorizací k zániku, k dožití, se již nevrátil plnohodnotný pospolité vesnický život. Pestrou strukturu soukromých rolníků, řemesel a služeb nahradila struktura druhotného osídlení – chalupářů z měst a části zpravidla starých trvale bydlících obyvatel.

Přesto vývoj od revoluce 1989 přináší některé perspektivy. Okrajová, periferní oblast jihozápadního pohraničí Čech se stává postupně atraktivním centrem střední Evropy s perspektivou nových integrací sousedících regionů. Možnost soukromého podnikání, existence Šumavského národního parku, rozvoj turistického ruchu dá novou možnost rozvoji většiny vesnic. Rozvoj regionu bude vyžadovat účelově vynaložené státní subvence. Lze si vzít příklad ze sousedního Bavorska, kde bavorský státní program obnovy vesnic přispívá majitelům až 65 % nákladů na stavební práce.

- HOLMAN, J. — SEDLÁČEK, J.: Sociologický průzkum pohraničí. České Budějovice, KO ČSÚ 1971.
- HOLMAN, J. a kol.: Příčiny změn povolání dělníků a provozních pracovníků v Jihočeském kraji. České Budějovice, KO ČSÚ 1975.
- KAREŠ, J.: Vybrané otázky demografického výzkumu se zvláštním zřetelem na vývoj osídlení jihozápadních pohraničních oblastí Čech. [Závěrečná zpráva.] České Budějovice, VŠZ 1986.
- KOHN, P. — KRŮČEK, Z. — MAJEROVÁ, V.: Formování a diferenciacie socialistického způsobu života pracovníků v zemědělství. [Průběžná zpráva.] Praha, VÚEZV 1984.
- MARKOVÁ, C. — TRNKOVÁ, V.: Ověřování zdokonalených nástrojů řízení sociálního rozvoje v územním celku. [Průběžná zpráva.] Praha, ÚEZV 1984.
- SEDLÁČEK, J.: Studie o vlivu základních stránek životního prostředí na stabilizaci osídlení pohraničí Jihočeského kraje. České Budějovice, KO ČSÚ 1966.

Došlo 25. 1. 1991

KAREŠ J., Vysoká škola zemědělská, České Budějovice

Některé problémy osídlování vesnic v pohraniční oblasti jihozápadních Čech

Zeměd. Ekon., 37, 1991, č. 5, s. 347–352. — lit. 6, res. čes., angl., něm., rus.

pohraniční oblasti, demografický vývoj, migrace, dosídlování, perspektivy rozvoje

Úsilí o osídlení vesnic v pohraniční oblasti po odsunu německého obyvatelstva po druhé světové válce trvá více než 50. let. Přirozený vývoj narušila socializace zemědělství, v jihozápadních Čechách též preferování vojensko-strategické funkce území. Výzkum byl proveden za období 1971–1989 v pěti pohraničních okresech jihozápadních Čech. V souboru bylo 529 sídelních míst s více než 99 tis. obyvatel. Bylo provedeno srovnání s vývojem ve vnitrozemí. Přes celou řadu nástrojů k dosídlení a ke stabilizaci obyvatelstva docházelo na vesnicích k vysoké migraci obyvatel, k postupnému vyliďňování vesnic i k jejich úplnému zániku. Zvláště nepříznivý byl vývoj v pohraničním okrese Klatovy. Při srovnání demografického vývoje na vesnicích v pohraničí a ve vnitrozemí se neprojevil podstatný rozdíl. Změna periferní oblasti na atraktivní územní centrum střední Evropy a integrace regionů v podmínkách tržního hospodářství vrátí do oblasti Šumavy plnohodnotný hospodářský, sociální i kulturní život.

KAREŠ J., University of Agriculture, České Budějovice

Some problems of settlement in villages in the border-line areas of southwestern Bohemia

Zeměd. Ekon., 37, 1991, No. 5, pp. 347–352. — refs 6, summaries in cs, en, de, ru

border regions, demographic development, migration, complementing the settlement, prospects of development

The effort to attract people to the border regions, left by the German population after World War II, has continued for longer than 50 years. Natural development was broken by the collectivization of agriculture; in the southwestern border zone in Bohemia these disturbing influences combined with the emphasis on the military strategy aspects. A survey was conducted in five border districts of southwestern Bohemia during 1971–1989. The investigated set comprised 529 settlements with more than 99 thousand inhabitants. Development in this area was compared with that in the inner areas of the country. In spite of a wide range of measures available for attracting people to the border regions and keeping them there, the migration of the population was high, villages were losing their population and some of them are no longer existent. The development was particularly unfavourable in the Klatovy district. However, comparison of the general demographic development in villages in the border regions and in the inner parts of the country did not reveal any substantial difference. The change of the peripheral area into an attractive region within the centre of Europe and the integration of regions under conditions of market economy will certainly return business, social and cultural life to the region of the Bohemian Forest mountain range.

Einige Probleme der Besiedlung der Ortschaften im Grenzgebiet Südwest-Böhmens

Zeměd. Ekon., 37, 1991, Nr. 5, S. 347–352. — Lit. 6, Zus. in Tschech., Engl., Dtsch., Russ.

Grenzgebiete, demogr. Entwicklung, Migration, Besiedlung, Entwicklungsperspektiven

Die Bemühungen der Besiedlung der Ortschaften im Grenzgebiet nach der Aussiedlung der deutschen Bevölkerung nach dem II. Weltkrieg dauern bereits mehr als 50 Jahre. Die natürliche Entwicklung wurde gestört durch die Sozialisierung der Landwirtschaft, in Südwestböhmen aber auch durch die Bevorzugung der militär-strategischen Funktion dieser Gebiete. Untersucht wurde der Zeitraum von 1971–1989 in fünf Kreisen Südwest-Böhmens. Zur Gruppe gehörten 529 Dörfer mit mehr als 99 000 Einwohnern. Verglichen wurden sie auch mit der Entwicklung im Inneren des Landes. Trotz einer ganzen Reihe von Instrumenten für die Besiedlung und die Stabilisierung der Bevölkerung kam es in diesen Ortschaften zu einer starken Migration, einer allmählichen Entvölkerung der Dörfer und deren völligem Verfall. Besonders ungünstig war die Entwicklung im Kreis Klatovy. Beim Vergleich der demografischen Entwicklung in den Grenzdörfern und im Inland ergab sich jedoch kein wesentlicher Unterschied. Die Umwandlung der peripheren Gebiete in ein attraktives Zentrum von Mitteleuropa sowie die Integration der Regionen unter den Bedingungen der Marktwirtschaft bringt sicherlich in das Böhmerwalddgebiet ein vollwertiges wirtschaftliches, soziales und kulturreiches Leben zurück.

КАРЕШ Й., Высшая сельскохозяйственная школа, Ческе Будейовице

Отдельные проблемы заселения сел в приграничных областях югозападной Чехии

Zeměd. Ekon., 37, 1991, № 5, с. 347–352. — лит. 6, рез. чешск., англ., нем., русск.

приграничные области, демографическое развитие, миграция, дополнительное заселение, перспективы развития

Работа по заселению сел в приграничной области после выселения немецкого населения ведется уже более 50 лет. Естественное развитие было нарушено социализацией сельского хозяйства, а в югозападной Чехии также использованием территории для военно-стратегических целей. Исследования проводились за период 1971–1989 годов в пяти приграничных районах югозападной Чехии. В массив было включено 529 населенных пунктов с населением более чем 99 тыс. человек. Проводилось сопоставление с развитием во внутренних областях. Несмотря на ряд инструментов, способствующих дополнительному заселению и стабилизации населения, число жителей в сельских населенных пунктах постепенно сокращалось или же села вовсе перестали существовать. Наиболее неблагоприятное развитие наблюдалось в приграничном районе Клатовы. При сопоставлении демографического развития в приграничных селах и селах внутри области каких-либо существенных различий не наблюдалось. Превращение периферийной области в привлекательный территориальный центр Центральной Европы, а также интеграция регионов в условиях рыночного хозяйства вернет в область Шумавы полноценную хозяйственную, социальную и культурную жизнь.

Adresa autora:

Ing. Jiří Kareš, Vysoká škola zemědělská, Sinkuleho ul., 370 05 České Budějovice

STRETNUTIE ČESKO-SLOVENSKÝCH A AMERICKÝCH PODNIKATEĽOV

Rastúci význam podnikateľskej činnosti v trhovej ekonomike ČSFR stavia našich podnikateľov pred nové úlohy. Odštatnenie existujúcich hospodárskych organizácií, rovnako ako rozvoj podnikateľských iniciatív vyžadujú dokonalú orientáciu v mechanizmoch trhových vzťahov. Súčasne predpokladá vysokú úroveň nových podnikateľských a manažérskych schopností.

Dosahovanie úspechu v podnikaní všetkých typov existujúcich poľnohospodárskych a potravinárskych výrobcov bolo aj hlavným mottom vedeckých konferencií pod názvom *Stratégia riadenia a inovácie podnikovej základne poľnohospodársko-potravinárskeho komplexu*.

Konferencie prebiehali v dňoch 28.–30. 11. 1990 v Učebno-výcvikovom zariadení VŠP v Račkovej doline a v dňoch 4.–6. 12. 1990 na VŠP v Nitre.

Obe podujatia sa konali pod záštitou rektora VŠP v Nitre doc. Ing. Ladislava Kabáta, CSc., a poriadateľmi boli Vysoká škola poľnohospodárska v Nitre a Executive Meetings International INC. TM Washington.

Hlavnými cieľmi konferencií (a v rámci nich stretnutí zástupcov poľnohospodárskych organizácií ČSFR s americkými hosťami) bolo:

- objasniť princípy podnikového managementu, naznačiť miesto marketingu v strategickom a operatívnom riadení, demonštrovať skúsenosti z uplatňovania finančného marketingu a zo zavádzania technologických a organizačných inovácií, oboznámiť účastníkov so systémom graduálneho a postgraduálneho vzdelávania a s tvorbou a ochranou životného prostredia.

- zoznámiť účastníkov s uplatňovanými výrobnými programami, vytváraním podnikateľského priestoru, trhovými systémami, s tvorbou cien a možnými štátnymi zásahmi do riadenia trhu;

- nadviazať obojstranne výhodnú výrobnú kooperáciu medzi poľnohospodárskymi a spracovateľskými podnikmi ČSFR navzájom a nadviazať kontakty s predstaviteľmi amerických podnikateľských kruhov.

Rokovanie oboch konferencií sa riadilo rovnakým programom, bolo rozdelené do šiestich sekcií:

1. sekcia: Ekonomika a riadenie hospodárskych subjektov
2. sekcia: Marketing a podnikateľská činnosť
3. sekcia: Bankovníctvo, poisťovníctvo a cenotvorba
4. sekcia: Technologická a organizačná prestavba poľnohospodárskych podnikov
5. sekcia: Profesionálna príprava riadiacich pracovníkov a podnikateľov
6. sekcia: Prieskum trhu a možností agrárneho marketingu

Po spoločnom rokovaní všetkých účastníkov v prvý polden konferencie prebiehali v ďalších poldňoch paralelne dve sekcie. Účastníci konferencie mali takýmto spôsobom umožnené zúčastniť sa vystúpení hlavných hostí pri spoločnom rokovaní, zúčastniť sa jednania troch sekcií podľa vlastného záujmu a posledný deň stretnutia využiť na nadviazanie vzájomných kontaktov v rámci podnikateľskej burzy. Burza bola organizovaná systémom

pracovných uzlov podľa zamerania ponúkaných prác, výkonov, služieb a obchodných aktivít za pomoci údajov databanky spracovanej na základe vyžiadania základných údajov od podnikov už v čase zaslania záväznej prihlášky k účasti na konferencii.

Zoznam podnikateľských aktivít jednotlivých podnikov vydali organizátori počítačovou technikou pre každého účastníka v publikácii Programové ciele česko-slovenských podnikateľov.

Účastníci konferencií okrem oficiálneho programu v sekciách využili prítomnosť 13 amerických hostí (pracovníkov univerzít, poradenských firiem a farmárov) a v neformálnych diskusiách sa zaoberali výchovou, vzdelávaním poľnohospodárskych odborníkov, obchodom, ekonomikou, riadením atď.

Na konferenciách v Račkovej doline a v Nitre sa zúčastnilo 242 účastníkov. Počet účastníkov, prednášajúcich a vystúpení uvádza nasledovný prehľad:

miesto konania	počet účastníkov	počet vystúpení spolu	z toho vystúpenia zahr. hostí	počet prednášajúcich
Račkova dolina	127	32	14	29
Nitra	115	34	16	31

Na konferencii v Nitre vystúpil aj ďalší hosť školy doc. Ing. Valerij Galuško, CSc., z Katedry riadenia Poľnohospodárskej akadémie v Kyjeve.

Spoločné rokovania konferencie viedol rektor VŠP doc. Ing. Ladislav Kabát, CSc., a v rámci nich vystúpili zástupcovia rezortu poľnohospodárstva a výživy doc. Ing. Ladislav Klinko, CSc., námestník ministra poľnohospodárstva a výživy SR, a Ing. Pavol Brunovský, vedúci oddelenia MPVŽ SR, ďalej Ing. Pavol Delinga, predseda Roľníckej strany v SR, a doc. Ing. Jozef Višňovský, CSc., dekan PEF VŠP v Nitre.

Záverečné hodnotenie konferencií vykonal rektor VŠP v Nitre doc. Ing. Ladislav Kabát, CSc.

Tematická orientácia referátov v sekciách

V spoločnej časti konferencií sa okrem uvítacích a pozdravných príhovorov predstaviteľov poriadateľských organizácií hovorilo najmä o filozofii a stratégii ekonomickej reformy v APoK (doc. Ing. L. Klinko, CSc., Ing. P. Brunovský, Ing. P. Delinga). Dekan PEF doc. Ing. Jozef Višňovský, CSc., vystúpil v tejto časti konferencie s príspevkom zhodnocujúcim stratégiu riadenia a inovácie podnikovej základne agro-potravinárskeho komplexu.

Na rokovanie úvodnej časti nadviazali tematicky všetky sekcie, najmä prvá (ekonomika a riadenie hospodárskych subjektov), v ktorej odznelo 6 referátov v Račkovej doline a 6 referátov v Nitre a štvrtá (technologická a organizačná prestavba poľnohospodárskych podnikov) – 5 referátov, resp. 6 referátov.

V prvej sekcii sa referujúci okrem zdôraznenia nutnosti prechodu poľnohospodárstva na trhové podmienky (Bielik, resp. Kuzma) zamerali aj na funkciu používaných ekonomických nástrojov (Vašek) ako aj na možné dôsledky a únosnosť exploatacie poľnohospodárstva z hľadiska ekonomickej efektívnosti a zachovania žiadúceho životného prostredia (Phipps – USA, Stefanow – USA, Stephens – USA, Podolák).

V štvrtej sekcii prezentovali referujúci možnosti technicko-technologickej a organizačnej prestavby poľnohospodárskych podnikov (Paška, resp. Valášek,

Repka), motiváciu amerických podnikateľov k organizačným zmenám a ich využitie k zvýšenej efektívnosti fariem (Caffey – USA, Sanow – USA).

Model súčasného usporiadania poľnohospodárskeho podniku agrokombinátneho typu so zameraním na otázku nadobudnutia konkrétneho podielu každého člena pracovného kolektívu na povinnostiach a právach konfrontoval autor (Kováč) v priamej diskusii s ostatnými účastníkmi konferencie. Programove bohatšia bola táto sekcia v Nitre, kde zástupca Ministerstva priemyslu SR (Hričovský) informoval o súčasných úlohách rezortu z hľadiska uskutočňovaných štrukturálnych zmien ako aj z hľadiska možnosti rozšírenia výroby strojov a zariadení pre APoK SR.

Programovo boli príbuzné sekcie druhá (marketing a podnikateľská činnosť) – 6 a 6 referátov – a šiesta (prieskum trhu a možnosti agrárneho marketingu) – 4 a 4 referáty.

V druhej sekcii dva referáty (Sanow – USA, Gozora) hovorili o podnikateľskej činnosti. V prípade referátu pána Sanowa bol prezentovaný americký model podnikateľstva a Gozora predložil stratégiu podnikateľskej činnosti hospodárskych subjektov v APoK SR. Ďalšie dva príspevky (Goodwin – USA, Brown – USA) ukázali na možnosti prechodu výrobcu z farmy do spracovateľskej továrne a k zákazníkovi, pričom autor (Brown) prezentoval poslucháčom aj možnosti založenia a vedenia spracovateľského podniku v počte 25 pracovníkov. Distribúciou potravín v USA so zameraním na členenie obchodného rabatu medzi výrobcu, spracovateľom a obchodníkom sa zaoberal pán Goodwin. V rámci tejto sekcie odznali aj príspevky zaoberajúce sa indikatívnym plánovaním v podmienkach prechodu na trhovú ekonomiku (Brunovský) a trhom produktov ako možným regulátorom ekonomickej prosperity hlavných hospodárskych subjektov (Dvonč).

Šiesta sekcia – prieskum trhu a možnosti agrárneho marketingu – predstavila 4 referáty v Račkovej doline a 5 referátov v Nitre. O marketingu poľnohospodárskych produktov v USA hovorili Sanow (USA) a Goodwin (USA). Aspektami poľnohospodárskeho informačného systému ako novej služby pre prieskum trhových veličín ponuky a dopytu sa zaoberal Fogaš a o výrobkovej orientácii poľnohospodárskych výrobcov v trhových podmienkach referoval Murgaš. Využitie profesionálnych hier v príprave poľnohospodárskych odborníkov ukázal Galuško (ZSSR).

V tretej sekcii, v ktorej odznali 3 a 3 referáty, zaujal príspevok Dunna (USA), ktorý z praktickej stránky hodnotil prínos ceny na ovplyvňovanie marketingového systému a jej zameranie a pružnosť v tom zmysle, aby sa na trhu vytvorila situácia, že nebude chýbať žiaden výrobok, o ktorý je zo strany spotrebiteľa záujem. V príspevku podrobne rozobral Bresslerov a Kingov model usporiadania trhu. Funkciu banky a praktické otázky ekonomickej reformy APoK z hľadiska financovania podniku zhrnuli vo svojich príspevkoch Tlčík a Belica.

Zvláštna pozornosť bola venovaná aj otázkam profesionálnej prípravy riadiacich pracovníkov a podnikateľov. Týmto otázkami sa zaoberalo jednanie piatej sekcie (3 a 4 vystúpenia). Stratégiu vzdelávania pre 21. storočie predstavil Hullinger (USA), o formovaní profilu poľnohospodárskeho inžiniera vstupujúceho do podmienok tržného mechanizmu hovoril Pataky. V sekcii boli rozobraté aj otázky výskumu v školstve (Višňovský, resp. Belajová) a jeho vplyvu na hospodársku činnosť podnikov APoK SR. Na konferencii v Nitre predniesol svoj referát aj Alexander (USA) z vládneho výboru pre vzdelávanie, ktorý hovoril o možných projektoch vzdelávania pre ČSFR, organizovaných v USA.

Konferencie a v rámci nich uskutočnené stretnutia

– Zo strany poľnohospodárskej praxe sa venuje veľká pozornosť vyhľadávaniu vhodného podnikateľského priestoru a uplatnenia podniku v ňom. Vrcholoví vedúci pracovníci s veľkým záujmom zbierajú všetky informácie, ktoré môžu uľahčiť cestu z direktívno-administratívneho riadenia poľnohospodárstva do riadenia trhom.

– Nevyhnutnosť prechodu na trhové vzťahy vyžaduje organizačnú prestavbu súčasnej veľkovýroby v smere vytvárania stredných a malých podnikov prvovýroby a spracovateľstva, rôzne formy vlastníctva, najmä družstevného (akciového) a vznik a následnú podporu súkromného sektoru.

– V najbližšom čase treba väčšiu pozornosť venovať vzájomnému kontaktu rezortu, VŠP v Nitre a prvovýrobcov so zameraním na vysvetľovanie otázok marketingu, prieskumu trhu, financovania a predpokladov rozvíjania podnikateľskej stratégie a efektívneho riadenia novovznikajúcich hospodárskych subjektov v APK SR.

– Výskum v týchto oblastiach je potrebné zamerať na meniace sa podmienky trhu, na hľadanie alternatívnych ciest rozvoja poľnohospodárstva. Možné zdravotné riziká z predávania dusičnanmi a pesticídmi v snahe získať väčšiu produkciu a zisk musí eliminovať „hľad“ spotrebiteľov po kvalitných a zdravotne nezávadných potravinách vyrábaných alternatívnymi technológiami.

– Konferencie nedali možnosť porovnania prejednávaných otázok s inými krajinami, najmä štátmi ES, aj tak však spôsob riešenia problémov poľnohospodárstva v trhových podmienkach USA priniesol celý rad poznatkov a skúseností, ktoré je možné v najbližšom čase využiť vo výchove poľnohospodárskych odborníkov a aj v samotnej praxi.

– Dôležitý je poznatok, že poľnohospodárstvo vo vyspelých krajinách sa nechápe len ako výroba potravín, ale má aj ďalšie funkcie, najmä z hľadiska tvorby krajiny a ochrany životného prostredia, čo musí štát rešpektovať prostredníctvom dotačnej a subvenčnej politiky.

– Sprostredkovateľská burza podnikateľských možností podnikov ukázala možnosti ako uzatvárať vzájomné kontakty.

Záver

Konferencie uskutočnené pod názvom Stratégia riadenia a inovácie podnikovej základne poľnohospodársko-potravinárskeho komplexu mali dobrú úroveň. K celkovému priebehu prispela vzhľadom organizácia podujatia s vynikajúcim technickým zabezpečením tlmočníckej a audiovizuálnej techniky, ako aj výber a zameranie príspevkov všetkých referujúcich.

V edičnom stredisku VŠP v Nitre možno objednať zborník s názvom Stratégia riadenia a inovácie podnikovej základne poľnohospodársko-potravinárskeho komplexu.

Ing. Jozef Dvonč, CSc., VŠP Nitra

CONTENTS

Poděbradský Z.: Objectifying the methods of economic evaluation in final farm products 287

Kraus J.: GATT and the agrarian sector 311

Bielik P., Zentková I., Mináriková E.: Profit in the economic development of farms 327

Buchta S.: Regional aspects of privatization and development of cooperatives in Slovakia. 337

Kareš J.: Some problems of settlement in villages in the border-line areas of south-western Bohemia 347

From the sphere of science

Dvoň J.: A meeting of Czechoslovak and American businessmen 353

Supplement

Statistical Surveys of the Czechoslovak Agri-food Complex
(Some indicators of the environment)

INHALT

Poděbradský Z.: Die Objektivierung von Methoden der Bewertung bei landwirtschaftlichen Finalerzeugnissen 287

Kraus J.: Der Agrarsektor bei den GATT-Verhandlungen 311

Bielik P., und Koll.: Der Gewinn bei der ökonomischen Entwicklung der Landwirtschaftsbetriebe 327

Buchta S.: Regionale Aspekte der Privatisierung und der Entwicklung der Genossenschaften in der Slowakei 337

Kareš J.: Einige Probleme der Besiedlung der Ortschaften im Grenzgebiet Südwest-Böhmens 347

Aus dem wissenschaftlichen Leben

Dvoň J.: Treffen von tschecho-slowakischen und amerikanischen Unternehmern . 353

Anlage

Statistische Übersichten über den tschechoslowakischen ALK
(Ausgewählte Kennziffern der Umwelt in Bezug zur Landwirtschaft)

СОДЕРЖАНИЕ

Подебрадский З.: Объективизация методов экономической оценки в животноводстве	287
Краус Й.: Аграрный сектор и соглашение ГАТТ	311
Биелик П., Зенткова И., Минарикова Е.: Прибыль в экономическом развитии сельскохозяйственных предприятий	327
Бухта С.: Региональные аспекты приватизации и развития кооперативов в Словакии	337
Кареш И.: Отдельные проблемы заселения сел в приграничных областях югозападной Чехии	347

Из научной жизни

Двонч И.: Встреча чехословацких и американских предпринимателей . . .	353
---	-----

Приложение

Статистический обзор развития чехословацкого агропродовольственного комплекса (Отдельные показатели окружающей среды в отношении к сельскому хозяйству)
--

Вědecký časopis ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA uveřejňuje studie, rozborы a vědecká pojednání o vyřešených úkolech výzkumu v oboru ekonomiky, zemědělství a potravinářského průmyslu. Vydává Československá akademie zemědělská — Ústav vědeckotechnických informací pro zemědělství. Vychází měsíčně. Redakce: 120 56 Praha 2, Slezská 7, telefon 25 75 41, 25 44 51.

Vytiskla Těšínská tiskárna, s. p., 737 36 Český Těšín.

© Ústav vědeckotechnických informací pro zemědělství, Praha 1991

Rozšiřuje PNS. Informace o předplatném podá a objednávky přijímá každá administrace PNS, pošta, doručovatel a PNS-ÚED Praha, ACT, Kafkova 19, 160 00 Praha 6, PNS-ÚED Praha, závod 02, Obránců míru 2, 656 07 Brno, PNS-ÚED Praha, závod 03, Gottwaldova tř. 206, 709 90 Ostrava 9.

STATISTICKÉ PŘEHLEDY

o čs. zemědělsko-potravinářském komplexu
PŘÍLOHA ČÍSLA 5 ČASOPISU ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

ČÍSLO

4

1991

VYBRANÉ UKAZATELE

ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ

VE VZTAHU K ZEMĚDĚLSTVÍ

Plocha území a měrné emise

t . km⁻²

Rok	Plocha území km ² *)	Měrná emise základních znečišťujících látek na území republiky				
		tuhé emise	oxid siřičitý SO ₂	oxidy dusíku NO _x	oxid uhelnatý CO	uhlovodíky C _x H _y
Česká a Slovenská Federativní Republika						
1980	127 889	·	·	·	·	·
1985	127 905	10,7	21,8	7,8	9,7	1,5
1986	127 900	10,6	21,8	8,2	8,5	1,6
1987	127 900	10,2	21,7	7,9	8,5	1,6
1988	127 899	9,0	20,9	8,2	8,5	1,6
1989	127 900	7,8	20,0	8,8	11,7	2,5
Česká republika						
1980	78 864	16,1	27,2	9,3	11,3	1,7
1985	78 864	12,9	27,4	10,1	11,4	1,7
1986	78 864	12,5	27,5	10,8	9,4	1,8
1987	78 864	12,1	27,4	10,3	9,4	1,8
1988	78 864	10,7	26,2	10,9	9,3	1,8
1989	78 864	8,5	25,3	11,7	11,2	2,9
Slovenská republika						
1980	49 025	·	·	·	·	·
1985	49 041	7,3	12,7	4,0	6,9	1,2
1986	49 036	7,4	12,5	4,0	7,0	1,3
1987	49 036	7,1	12,4	3,9	7,0	1,3
1988	49 035	6,2	12,4	4,0	7,2	1,3
1989	49 036	6,5	11,5	4,1	11,1	1,4

*) stav koncem roku — plocha územně správní

Pramen: Statistická ročenka ČSFR

R o k	Odvodnění ¹⁾	Závlahy			Rekultivace půdy ¹⁾				Protierozní opatření zeměděl. půdy ¹⁾	Meliorační vápnění zemědělské půdy ¹⁾
		vybudo- vané ¹⁾	zavlažo- vatelná plocha ²⁾	zavla- žovaná plocha ²⁾	celkem	v tom				
						zemědělské půdy	dočasně neobdělá- vané zem. půdy	nezemě- dělské půdy		
Česká a Slovenská Federativní Republika										
1975	72 855	22 755	.	75 879	59 109	51 612	7 497	—	5 173	64 822
1980	51 580	16 847	.	114 812	62 979	48 194	14 785	—	29 616	207 961
1985	45 509	44 948	339 135	187 399	52 235	44 435	6 468	1 332	43 590	228 539
1986	39 723	17 915	382 924	257 009	77 483	72 801	3 842	840	45 703	266 773
1987	37 017	15 975	394 708	226 669	84 330	79 131	4 114	1 085	45 837	307 236
1988	36 470	20 572	407 595	309 684	85 940	81 547	3 648	745	45 663	307 402
1989	36 650	19 229	415 707	280 856	80 646	75 369	4 353	924	53 897	270 251
Česká republika										
1975	45 711	858	.	29 125	17 680	16 198	1 482	—	71	20 100
1980	35 472	5 984	.	37 121	41 065	31 745	9 320	—	29 036	194 026
1985	30 206	8 162	116 709	64 403	40 893	33 283	6 433	1 177	42 947	197 797
1986	24 583	4 273	121 879	75 474	51 798	47 223	3 777	798	45 658	246 542
1987	23 787	5 895	120 546	47 135	48 888	44 716	3 437	735	44 303	250 285
1988	22 552	6 414	129 990	97 611	47 898	44 443	3 027	428	44 530	249 858
1089	22 328	6 230	129 595	85 433	43 443	40 347	2 711	385	52 178	222 496
Slovenská republika										
1975	27 144	21 897	.	46 754	41 429	35 414	6 015	—	5 102	44 722
1980	16 108	10 863	.	77 691	21 914	16 449	5 465	—	580	13 935
1985	15 303	36 786	222 426	122 996	11 342	11 152	35	155	643	30 742
1986	15 140	13 642	261 045	181 535	25 685	25 578	65	42	45	20 231
1987	13 230	10 080	274 162	179 534	35 442	34 415	677	350	1 534	56 951
1988	13 918	14 158	277 605	212 073	38 042	37 104	621	317	1 133	57 544
1989	14 322	12 999	286 112	195 423	37 203	35 022	1 642	539	1 719	47 755

Pramen: ¹⁾ výkaz Zem J 2-02²⁾ výkaz Zem V 6a-01

R o k	Spotřeba průmyslových hnojiv v kalendářním roce				Spotřeba průmyslových hnojiv na 1 ha zemědělské půdy				Spotřeba vápenatých hnojiv v kalendářním roce t	Spotřeba vápenatých hnojiv na 1 ha zem. půdy kg
	celkem t č. ž.	v tom			celkem kg č. ž.	v tom				
		dusíkatá	fosforečná	draselná		dusíkatá	fosforečná	draselná		
Česká a Slovenská Federativní Republika										
1970	1 226 517	404 461	324 037	498 019	174,2	57,5	46,0	70,7	889 578	127,8
1975	1 610 399	512 450	428 171	669 778	231,5	73,7	61,5	96,3	1 613 524	232,0
1980	1 729 545	674 613	495 345	559 587	254,3	99,2	72,8	82,3	2 204 792	324,2
1985	1 734 075	670 837	536 619	526 619	257,8	99,7	79,8	78,3	3 466 543	515,3
1986	1 689 145	640 001	515 940	533 204	251,6	95,3	76,9	79,4	3 717 415	553,7
1987	1 556 503	588 831	452 397	515 275	232,1	87,8	67,5	76,8	3 592 723	535,8
1988	1 593 576	642 097	467 308	484 171	238,0	95,9	69,8	72,3	3 832 326	572,5
1989	1 550 047	661 872	463 939	424 236	232,1	99,1	69,5	63,5	3 634 067	544,1
Česká republika										
1970	799 362	272 027	206 641	320 694	180,7	61,5	46,7	72,5	769 597	174,0
1975	1 039 500	343 235	275 247	421 018	236,5	78,1	62,6	95,8	1 315 203	299,3
1980	1 103 710	434 771	316 040	352 899	255,5	100,6	73,2	81,7	1 588 601	367,8
1985	1 122 220	443 284	341 119	337 817	262,2	103,6	79,7	78,9	2 399 458	560,5
1986	1 103 533	428 891	334 510	340 132	258,3	100,4	78,3	79,6	2 586 427	605,3
1987	981 542	381 691	286 776	313 075	230,1	89,5	67,2	73,4	2 471 905	579,4
1988	1 010 371	419 698	295 790	294 883	237,2	98,5	69,5	69,2	2 782 753	653,3
1989	989 531	441 021	290 155	258 355	232,9	103,8	68,3	60,8	2 794 252	657,5
Slovenská republika										
1970	427 155	132 434	117 396	177 325	163,2	50,6	44,9	67,7	129 981	49,7
1975	570 899	169 215	152 924	248 760	223,0	66,1	59,7	97,2	298 321	116,5
1980	625 835	239 842	179 305	206 688	252,1	96,6	72,2	83,3	616 191	248,2
1985	611 855	227 553	195 500	188 802	250,1	93,0	79,9	77,2	1 067 085	436,2
1986	585 612	211 110	181 430	193 072	239,9	86,5	74,3	79,1	1 130 988	463,3
1987	574 961	207 140	165 621	202 200	235,8	85,0	67,9	82,9	1 120 818	459,6
1988	583 205	222 399	171 518	189 288	239,5	91,3	70,4	77,7	1 049 573	431,0
1989	560 516	220 851	173 784	165 881	230,7	90,9	71,5	68,3	839 815	345,6

Pramen: Výkaz ODV (ZZN) 17-12 sl. „prodej“

Rok	Státní fond pro zúrodnění půdy							
	počáteční stav	tvorba fondu			použití fondu			zůstatek fondu
		celkem	z toho		celkem	z toho		
			odvody za odnětí zem. půdy zem. výrobě	dotace ze státního rozpočtu		subvence na investiční výstavbu	subvence na neinvestiční zúrodnovací opatření	
Česká a Slovenská Federativní Republika								
1985	348 983	3 155 188	1 921 827	460 000	3 037 131	2 169 464	867 667	467 040
1986	467 040	3 220 735	1 643 911	1 385 000	3 454 481	2 340 995	1 113 486	233 294
1987	233 294	3 182 756	1 716 807	1 344 570	3 241 114	2 108 270	1 132 844	171 943
1988	171 943	3 069 353	1 596 683	1 375 060	3 036 027	1 885 179	1 150 848	205 270
1989	205 270	2 646 281	1 302 327	1 403 000	2 725 169	1 549 406	1 044 356	126 382
Česká republika								
1985	328 951	1 632 615	1 357 418	—	1 620 134	1 078 508	541 626	341 432
1986	341 432	1 723 108	1 214 479	400 000	1 894 781	1 248 034	646 747	169 759
1987	169 759	1 745 570	1 287 623	380 570	1 773 064	1 156 489	616 575	142 265
1988	142 265	1 632 393	1 195 373	401 060	1 687 266	1 064 189	623 077	87 393
1989	87 393	1 356 119	937 093	540 000	1 379 916	822 031	557 885	63 596
Slovenská republika								
1985	20 032	1 522 573	564 409	460 000	1 416 997	1 090 956	326 041	125 608
1986	125 608	1 497 627	429 432	985 000	1 559 700	1 092 961	466 739	63 535
1987	63 535	1 437 186	429 184	964 000	1 468 050	951 781	516 269	29 678
1988	29 678	1 436 960	401 310	974 000	1 348 761	820 990	527 771	117 877
1989	117 877	1 290 162	365 234	863 000	1 345 253	727 375	486 471	62 786

Údaje o půdě

ha

Rok	Zemědělská půda								Přírůstky zemědělské půdy		
	celkem*)	v tom							celkem	v tom	
		orná půda	chmelnice	vinice	zahrady	ovocné sady	louky	pastviny		odlesněním	z ostatní nezemědělské půdy
Česká a Slovenská Federativní Republika											
1970	7 092 887	4 998 378	9 353	34 056	214 655	77 409	966 154	792 887	5 776	2 321	3 455
1975	7 003 964	4 908 004	11 164	41 156	217 976	78 118	906 273	841 273	8 429	3 816	4 613
1980	6 851 082	4 809 633	12 102	46 149	225 618	75 690	851 748	830 142	6 614	1 007	5 607
1985	6 794 420	4 785 901	12 669	48 259	232 481	74 139	828 952	812 019	3 986	667	3 319
1986	6 785 705	4 776 617	12 749	47 864	233 461	73 872	827 668	813 474	4 594	758	3 836
1987	6 777 683	4 766 022	12 949	47 732	234 100	73 144	827 150	816 586	3 708	862	2 846
1988	6 765 092	4 751 671	13 067	47 467	234 631	72 323	827 782	818 151	3 491	1 515	1 976
1989	6 749 141	4 741 268	12 903	47 265	235 292	71 408	828 510	812 495	4 308	2 289	2 019
Česká republika											
1970	4 464 601	3 315 616	8 927	10 006	147 076	54 417	639 135	289 424	3 010	432	2 578
1975	4 443 534	3 316 416	10 163	12 389	148 779	54 428	615 255	286 104	3 104	440	2 664
1980	4 374 335	3 293 435	10 612	14 988	150 967	53 538	577 564	273 231	2 974	561	2 413
1985	4 327 568	3 269 016	11 212	16 206	155 282	52 664	566 833	256 355	2 850	375	2 475
1986	4 321 594	3 260 218	11 305	15 900	155 977	52 428	567 413	258 353	2 247	236	2 011
1987	4 315 467	3 252 627	11 440	15 804	156 540	51 895	568 022	259 139	2 102	209	1 893
1988	4 307 403	3 242 145	11 545	15 818	157 018	51 520	570 138	259 221	1 071	122	949
1989	4 296 440	3 232 272	11 435	15 798	157 451	51 086	571 890	256 508	1 358	206	1 152
Slovenská republika											
1970	2 628 286	1 682 762	426	24 050	67 579	22 992	327 019	503 458	2 766	1 889	877
1975	2 560 430	1 591 588	1 001	28 767	69 197	23 690	291 018	555 169	5 325	3 376	1 949
1980	2 476 747	1 516 198	1 490	31 161	74 651	22 152	274 184	556 911	3 640	446	3 194
1985	2 466 852	1 516 885	1 457	32 053	77 199	21 475	262 119	555 664	1 136	292	844
1986	2 464 111	1 516 399	1 444	31 964	77 484	21 444	260 255	555 121	2 347	522	1 825
1987	2 462 216	1 513 395	1 509	31 928	77 560	21 249	259 128	557 447	1 606	653	953
1988	2 457 689	1 509 526	1 524	31 649	77 613	20 803	257 644	558 930	2 420	1 393	1 027
1989	2 452 701	1 508 996	1 468	31 467	77 841	20 322	256 620	555 987	2 950	2 083	867

*) stav ke konci roku

Pramen: Statistická ročenka o půdním fondu ČSFR (sektorové členění)

Rok	Přírůstky orné půdy						
	úhrnem	v tom					
		ze zemědělské půdy			z nezemědělské půdy		
		celkem	v tom		celkem	v tom	
z luk a pastvin	z ostatní země- dělské půdy		odlesněním	z ostatní neze- mědělské půdy			
Česká a Slovenská Federativní Republika							
1970	7 839	6 427	5 324	1 103	1 412	224	1 188
1975	30 630	26 808	24 246	2 562	3 822	720	3 102
1980	23 175	20 603	17 069	3 534	2 572	207	2 365
1985	14 033	11 970	9 826	2 144	2 063	144	1 919
1986	12 264	10 024	7 601	2 423	2 240	109	2 131
1987	9 528	7 759	5 858	1 901	1 769	108	1 661
1988	7 632	6 422	4 644	1 778	1 210	172	1 038
1989	7 445	6 367	4 195	2 172	1 078	199	879
Česká republika							
1970	4 627	3 706	2 987	719	921	106	815
1975	14 540	12 509	10 888	1 621	2 031	177	1 854
1980	11 230	9 892	8 196	1 696	1 338	143	1 195
1985	10 468	8 908	7 423	1 485	1 560	131	1 429
1986	8 221	7 012	5 290	1 722	1 209	98	1 111
1987	6 773	5 672	4 293	1 379	1 101	73	1 028
1988	4 788	4 236	2 987	1 249	552	47	505
1989	4 803	4 216	2 708	1 508	587	70	517
Slovenská republika							
1970	3 212	2 721	2 337	384	491	118	373
1975	16 090	14 299	13 358	941	1 791	543	1 248
1980	11 945	10 711	8 873	1 838	1 234	64	1 170
1985	3 565	3 062	2 403	659	503	13	844
1986	4 043	3 012	2 311	701	1 031	11	1 020
1987	2 755	2 087	1 565	522	668	35	633
1988	2 844	2 186	1 657	529	658	125	533
1989	2 642	2 151	1 487	664	491	129	362

Rok	Úbytky zemědělské půdy (vč. orné) do nezemědělské půdy												
	úhrnem	v tom											
		na výstavbu						na těžbu			ostatní úbytky		
		celkem	v tom					celkem	v tom		celkem	v tom	
průmys- lovou	občan. a byt.		země- dělskou	vodních děl	jiné inv. účely	uhlí	ostatní		zales- ňování	ostatní účely			
Česká a Slovenská Federativní Republika													
1970	16 375	6 549	879	2 040	583	1 356	1 691	383	104	279	9 443	3 742	5 701
1975	46 441	9 382	1 225	2 717	1 056	2 189	2 195	305	11	294	36 754	29 353	7 401
1980	79 130	7 041	920	2 578	987	1 067	1 489	1 785	1 327	458	70 304	45 391	24 913
1985	35 952	5 083	722	1 492	697	1 164	1 008	3 166	2 575	591	27 703	4 803	22 900
1986	13 164	5 016	377	1 611	906	1 073	1 049	1 179	475	704	6 969	2 701	4 268
1987	11 138	5 004	525	1 571	652	1 369	887	742	470	272	5 392	1 273	4 119
1988	14 918	4 647	308	1 913	652	715	1 057	756	503	253	9 515	3 858	5 657
1989	19 758	5 006	475	1 890	597	1 058	986	801	630	171	13 951	5 920	8 031
Česká republika													
1970	10 118	3 459	485	1 090	349	613	922	287	104	183	6 372	1 815	4 557
1975	9 779	4 593	574	1 310	493	891	1 325	133	1	132	5 053	2 836	2 217
1980	22 085	3 891	498	1 235	488	597	1 073	1 617	1 326	291	16 577	3 685	12 892
1985	29 079	3 372	556	943	538	629	706	3 128	2 575	553	22 579	1 113	21 466
1986	8 167	3 105	291	837	661	434	882	1 116	475	641	3 946	768	3 178
1987	8 074	3 278	286	931	488	867	706	712	467	245	4 084	622	3 462
1988	9 027	3 122	237	1 159	516	403	807	700	503	197	5 205	562	4 643
1989	12 182	2 955	352	1 258	423	348	574	784	627	157	8 443	891	7 552
Slovenská republika													
1970	6 257	3 090	394	950	234	743	769	96	—	96	3 071	1 927	1 144
1975	36 662	4 789	651	1 407	563	1 298	870	172	10	162	31 701	26 517	5 184
1980	57 045	3 150	422	1 343	499	470	416	168	1	167	53 727	41 706	12 021
1985	6 873	1 711	166	549	159	535	302	38	—	38	5 124	3 690	1 434
1986	4 997	1 911	86	774	245	639	167	63	—	63	3 023	1 933	1 090
1987	3 064	1 726	239	640	164	502	181	30	3	27	1 308	651	657
1988	5 891	1 525	71	754	136	312	252	56	—	56	4 310	3 296	1 014
1989	7 576	2 051	123	632	174	710	412	17	3	14	5 508	5 029	479

Údaje o půdě

ha

R o k	Úbytky orné půdy do zemědělské a nezemědělské půdy										
	úhrnem	v tom									
		do zemědělské půdy				do nezemědělské půdy					
		celkem	v tom		celkem	v tom					
			do luk a pastvin	do ostatní zemědělské půdy		na výstavbu					
						celkem	průmys- lovou	občanskou a bytovou	země- dělskou	vodních děl	jiné invest. účely
Česká a Slovenská Federativní Republika											
1970	20 079	13 968	9 707	4 261	6 111	3 713	690	1 322	409	463	829
1975	65 815	55 999	50 784	5 215	9 816	5 390	893	1 624	656	893	1 324
1980	70 842	58 922	52 715	6 207	11 920	3 861	711	1 193	611	528	818
1985	26 304	18 321	14 924	3 397	7 983	2 533	492	707	350	398	586
1986	21 550	16 564	13 286	3 278	4 986	2 356	173	667	467	341	708
1987	20 056	16 122	13 279	2 843	3 934	2 169	351	575	319	495	429
1988	21 961	17 434	14 424	3 010	4 527	2 109	186	711	338	269	605
1989	17 984	13 428	10 937	2 491	4 556	2 166	311	627	299	448	481
Česká republika											
1970	9 986	6 561	4 519	2 042	3 425	1 727	320	599	214	173	421
1975	14 311	10 355	7 668	2 687	3 956	2 470	404	728	299	275	764
1980	23 794	17 971	14 196	3 775	5 823	2 158	354	678	288	192	646
1985	21 513	14 891	12 348	2 543	6 622	1 678	389	453	257	143	436
1986	17 043	13 610	11 253	2 357	3 433	1 549	132	353	346	122	596
1987	14 304	11 403	9 426	1 977	2 901	1 352	157	316	237	284	358
1988	15 326	12 520	10 390	2 130	2 806	1 412	144	427	267	102	472
1989	14 684	11 682	9 638	2 044	3 002	1 242	226	420	193	72	331
Slovenská republika											
1970	10 093	7 407	5 188	2 219	2 686	1 986	370	723	195	290	408
1975	51 504	45 644	43 116	2 528	5 860	2 920	489	896	357	618	560
1980	47 048	40 951	38 519	2 432	6 097	1 703	357	515	323	336	172
1985	4 791	3 430	2 576	854	1 361	855	103	254	93	255	150
1986	4 507	2 954	2 033	921	1 553	807	41	314	121	219	112
1987	5 752	4 719	3 853	866	1 033	817	194	259	82	211	71
1988	6 635	4 914	4 034	880	1 721	697	42	284	71	167	133
1989	3 300	1 746	1 299	447	1 554	924	85	207	106	376	150

Rok	Úbytky orné půdy do zemědělské a nezemědělské půdy						Přírůstky lesní půdy			
	v tom						úhrnem	v tom		
	do nezemědělské půdy							ze zemědělské půdy		z ostatní nezemě- dělské půdy
	v tom									
	na těžbu			ostatní úbytky				celkem	z toho z orné půdy	
	celkem	uhlí	ostatní	celkem	zales- ňování	ostatní účely				
Česká a Slovenská Federativní Republika										
1970	280	81	199	2 118	862	1 256	.	.	.	.
1975	179	5	174	4 247	2 466	1 781	.	.	.	.
1980	1 382	1 127	255	6 677	2 676	4 001	.	.	.	.
1985	2 633	2 254	379	2 817	357	2 460	6 332	4 803	—	1 529
1986	937	397	540	1 693	492	1 201	17 056	2 701	492	14 355
1987	535	371	164	1 230	131	1 099	4 138	1 273	131	2 865
1988	581	407	174	1 837	926	911	5 857	3 858	926	1 999
1989	672	558	114	1 718	624	1 094	12 063	5 920	624	6 143
Česká republika										
1970	217	81	136	1 481	429	1 052	.	.	.	.
1975	97	1	96	1 389	717	672	.	.	.	.
1980	1 333	1 126	207	2 332	360	1 972	.	.	.	.
1985	2 607	2 254	353	2 337	189	2 148	2 139	1 113	—	1 026
1986	901	397	504	983	110	873	1 708	768	110	940
1987	526	371	155	1 023	99	924	2 033	622	99	1 411
1988	548	407	141	846	96	750	1 935	562	96	1 373
1989	664	557	107	1 096	138	958	1 557	891	138	666
Slovenská republika										
1970	63	—	63	637	433	204	.	.	.	.
1975	82	4	78	2 858	1 749	1 109	.	.	.	.
1980	49	1	48	4 345	2 316	2 029	.	.	.	.
1985	26	—	26	480	168	312	4 193	3 690	—	503
1986	36	—	36	710	382	328	15 348	1 933	382	13 415
1987	9	—	9	207	32	175	2 105	651	32	1 454
1988	33	—	33	991	830	161	3 922	3 296	830	626
1989	8	1	7	622	486	136	10 506	5 029	486	5 477

Údaje o půdě (stav ke konci roku)

ha

R o k	Dočasně nevyužitá půda					
	úhrnem dočasně nevyužitá zemědělská půda	pozemky dočasně odňaté zemědělské výrobě		dočasně neobdělávaná zemědělská půda		dočasně odňaté pozemky z lesního půdního fondu
		celkem	z toho orná půda	celkem	z toho orná půda	
Česká a Slovenská Federativní Republika						
1975	67 193	15 510	11 431	51 683	4 567	.
1980	127 108	20 636	15 132	106 472	13 034	.
1985	107 161	18 361	13 788	88 800	14 585	.
1986	110 160	18 154	13 448	92 006	14 870	.
1987	112 740	17 340	12 739	95 400	15 990	.
1988	113 868	17 020	12 527	96 848	17 006	1 131
1989	117 666	15 891	11 371	101 775	19 184	1 932
Česká republika						
1975	54 691	12 415	9 054	42 276	2 161	.
1980	110 548	16 084	12 014	94 464	8 923	.
1985	90 153	13 419	10 224	76 734	10 220	.
1986	91 648	13 132	9 760	78 516	10 580	.
1987	91 150	12 994	9 684	78 156	10 621	.
1988	88 759	13 222	9 891	75 537	10 715	413
1989	87 998	12 730	9 411	75 268	11 340	760
Slovenská republika						
1975	12 502	3 095	2 377	9 407	2 406	.
1980	16 560	4 552	3 118	12 008	4 111	.
1985	17 008	4 942	3 564	12 066	4 365	.
1986	18 512	5 022	3 688	13 490	4 290	.
1987	21 587	4 346	3 055	17 244	5 369	.
1988	25 109	3 798	2 636	21 311	6 291	718
1989	29 668	3 161	1 960	26 507	7 844	742

Pramen: Statistická ročenka o půdním fondu ČSFR (sektorové členění)